

HATETS SPRÅK

– om gränsen mellan hatpropaganda och yttrandefrihet

Hatets språk

**- om gränsen mellan hatpropaganda och
yttrandefrihet**

Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter bildades 1982 och är en politiskt och religiöst oberoende icke-statlig organisation. Kommittén granskar efterlevnaden av grundläggande mänskliga rättigheter i enlighet med det så kallade Helsingfordokumentet från 1975 och samarbetar med projekt i syfte att utveckla demokrati och stärka det civila samhället. Svenska Helsingforskommittén har cirka 170 medlemmar. Bland medlemmarna finns ledamöter av Sveriges riksdag, Svenska Akademien, Vetenskapsakademien, Sveriges Advokatsamfund, Författarförbundet, fackliga organisationer och personer med särskilt intresse för frågor som rör mänskliga rättigheter.

Rapporten kan beställas hos:

Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter
Gyllenstiernsgatan 16
115 26 STOCKHOLM
Tel.: 08 - 791 84 45
Fax: 08 - 791 84 48
E-post: info@shc.se

Rapporten finns även tillgänglig på internet:

www.shc.se

Omslagsbild: "Fredshöken" av Leif Zetterling, 2001

Tryck:
Elanders Gotab AB, Stockholm 2003

Copyright © 2003:
Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter

ISBN 91-974300-3-X

Innehåll

1. Inledning	7
2. Vit makt – en undergroundkultur	11
2.1 Organisationer	11
2.2 Vit makt-kulturens användande av media	13
2.2.1 Tidningar	13
2.2.2 Tryckerier	14
2.2.3 Internet	14
2.3 Vit makt-musik	15
2.3.1 Upphovsmän	16
2.3.2 Spridning	16
3. Internationell rätt	19
3.1 Svenska konventionsåtaganden	19
3.1.1 Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter	19
3.1.2 Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering	20
3.1.3 Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna	20
3.1.4 Europarådets konvention mot IT-relaterad brottslighet	21
3.2 Konventionsregler	21
3.2.1 Yttrandefrihet	21
3.2.2 Föreningsfrihet och organisationsförbud	21
3.2.3 Kriminalisering av rasistisk propaganda som sprids via internet	22

4. Nationell rätt	25
4.1 Allmänt om tryckfrihet	25
4.1.1 Tryckfrihetens objekt	26
4.1.1.1 <i>Periodiska skrifter och övriga skrifter</i>	26
4.2 Allmänt om yttrandefrihet	27
4.2.1 Yttrandefrihetens objekt	27
4.2.2 Internet och grundlagarna	27
4.2.2.1 <i>Huvudregeln om radiosändningar</i>	28
4.2.2.2 <i>Huvudregeln om databaser</i>	28
4.2.2.3 <i>Bilageregeln</i>	28
4.2.2.4 <i>Print on demand</i>	29
4.2.2.5 <i>Pushteknik</i>	29
4.2.2.6 <i>Webbsändningar</i>	30
4.2.3 Det nya grundlagsskyddet	30
4.3 Om tryck- och yttrandefrihetsbrott	31
4.3.1 Hets mot folkgrupp	32
4.3.1.1 <i>Objekt för brottet</i>	32
4.3.1.2 <i>Förutsättningar för straffbarhet</i>	33
4.3.1.3 <i>Uppsåt</i>	33
4.3.2 Tryck- och yttrandefrihetens subjekt och ansvarsreglerna	34
4.3.3 Föreskrifter om bevarande av exemplar	36
4.3.4 Instruktionen	36
4.3.5 Preskription	36
4.3.5.1 <i>Preskriptionstider</i>	37
4.3.6 Utgivning	38
4.4 Processregler i grundlagarna och i vanlig lag	39
4.4.1 Justitiekanslerns uppgifter	39
4.4.1.1 <i>Förundersökningsplikt</i>	39
4.4.1.2 <i>Åtalsplikt</i>	40
4.4.1.3 <i>Anmälan och angivelse</i>	41
4.4.1.4 <i>Övertagande av utredning och överprövning av beslut</i>	41
4.4.2 Jurysystemet i svensk tryck- och yttrandefrihetsrätt	42
4.4.2.1 <i>Juryns sammansättning</i>	42
4.4.2.2 <i>Juryns uppgifter</i>	42
4.4.2.3 <i>Jurysystem - fördelar och nackdelar</i>	43
4.4.2.4 <i>Jurysystemets överensstämmelse med Europakonventionen</i>	44
4.5 Meddelarfrihet och meddelarskydd	45

5. JK-anmälningar för hets mot folkgrupp 1997-2001	47
5.1 Anmälningar som borde ha prövats av domstol	52
5.2 Anmälningar där förundersökning borde ha inletts	60
5.3 Anmälningar av övrigt intresse	67
6. Slutsats	71
6.1 Tryck- och yttrandefriheten	71
6.1.1 Instruktionen	71
6.1.2 Kritikrätten	74
6.1.3 Grundlagarnas exklusivitet som straff- och processlag	77
6.2 Justitiekanslerns rättstillämpning	79
6.2.1 Spridning	79
6.2.2 Om spridarens ansvar för skrift tryckt utomlands	82
6.2.3 Sammanhang	83
6.2.4 Objekt för brottet	85
6.2.5 Preskription	88
6.2.6 Rättegångsbalken	92
6.2.7 Den verkliga upphovsmannens uppsåt	95
6.2.8 Meddelarfrihet och meddelarskydd	98
6.2.9 Kortfattade beslutsmotiveringar	100
6.3 Något om religiösa skrifter	103
6.4 Yttrandefriheten utanför TF och YGL	105
6.4.1 Regeringsformen, Europakonventionen och parallellinstruktionen	105
6.4.2 Ramsbrodomen, NJA 2001 s 409	106
6.5 Brister i det svenska systemet för rasdiskrimineringsbrott	108
6.6 Avslutande synpunkter	111
7. Rekommendationer	119
8. Källor	121

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (SFS 1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
CEIFO	Centrum för invandringsforskning vid Stockholms Universitet
CERD	FN:s rasdiskrimineringskommitté
Ds	Departementsserien av offentliga utredningar
HD	Högsta domstolen
IKMPR	FN:s Internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
LTY	Lag (SFS 1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden
NGO	Non-Governmental Organisation (frivilligorganisation)
NJA	Nytt juridiskt arkiv avd I
Prop	Proposition
PuL	Personuppgiftslagen (SFS 1998:204)
RB	Rättegångsbalk (SFS 1942:740)
RF	Regeringsformen (SFS 1974:152)
SHK	Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105)
TFF	1812 års tryckfrihetsförordning
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469)

1 Inledning

Trots en markant ökning av hatpropaganda i Sverige väcker justitiekanslern (JK) väldigt få åtal för hets mot folkgrupp. Detta leder till att det finns en mycket begränsad domstolspraxis på detta område. Istället dras yttrandefrihetens gränser i JK:s ofta mycket kortfattade beslutsmotiveringar. I denna granskning av anmälningar för hets mot folkgrupp som inkommit till JK 1997-2001 har Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter kommit till slutsatsen att denna grannliga gränsdragning bör göras i domstolspraxis snarare än av en myndighet.

Yttrandefriheten är en av våra mest grundläggande rättigheter och en grund för ett demokratiskt styrelseskick. Det skall stå envar fritt att uttrycka sina åsikter och tankar i vilket ämne som helst, utan myndigheternas inblandning. Detta är såväl en förutsättning för demokratiska beslut som en garanti för demokratins fortlevnad.

I Sverige skyddas denna rättighet dels av grundlagarna och dels av internationella konventioner. Den kanske allra viktigaste är Europakonventionen där det stadgas att var och en har rätt till yttrandefrihet, men att utövandet av denna frihet medför ansvar och skyldigheter och därför kan underkastas vissa inskränkningar. Denna rapport avhandlar en sådan inskränkning i yttrandefriheten; kriminaliseringen av hets mot folkgrupp.

Hatpropaganda och våldsbrott ökar

Under det senaste decenniet har hatpropagandan i Sverige ökat. Spridningen sker på en rad olika sätt: cd-skivor med vit makt-musik, flygblad, klistermärken och inte minst via internet. Även våldsbrott med rasistiska förtecken har ökat sedan mitten av 1990-talet.

Detta kan leda till att rädsla och en känsla av vanmakt sprider sig. Främst kan detta komma att ske hos utsatta grupper, som till exempel romer, judar och bland människor med rötter i utlandet. Även bland homosexuella, bisexuella och transpersoner kan detta öka känslan av utsatthet utan att samhället ingriper i motsvarande omfattning.

Samhällets främsta vapen mot spridningen av rasistiska och främlingsfientliga budskap är kriminaliseringen av hets mot folkgrupp. Brottet kan begås på olika sätt.

Spridning av tryckta skrifter eller tekniska medier såsom radioprogram och cd-skivor med propaganda omfattas av reglerna i våra grundlagar

Tryckfrihetsförordningen (TF) och Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). I övriga fall, till exempel då någon gör hitlerhälsning eller bär nazistiska symboler, gäller Brottsbalkens (BrB) regler.

I de fall där grundlagarna skall tillämpas gäller en särskild processordning. justitiekanslern (JK), som utses av regeringen, är exklusiv åklagare och därigenom den ende som kan besluta om förundersökning eller åtal.

Den markanta ökningen av hatpropaganda till trots, väcker JK väldigt få åtal för hets mot folkgrupp; under perioden 1997-2001 väcktes endast nio åtal och fem av dessa ledde till fällande dom.

Det mycket begränsade antalet avgöranden innebär att det är mycket svårt att hitta gränsen mellan det tillåtna och det lagstridiga i domstolspraxis. Istället är det i JK:s ofta mycket kortfattade beslutsmotiveringar som yttrandefrihetens gränser dras.

Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter har i denna granskning av samtliga anmälningar för hets mot folkgrupp som inkom till JK 1997-2001, kommit till slutsatsen att JK bör lämna fler fall av tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp till domstolsprövning.

Gränsdragningar undanhålls prövning

Principiella skäl talar för att gränsen för yttrandefriheten skall dras av lagstiftaren och domstolarna, inte av JK ensam i egenskap av åklagare. Det faktum att JK själv väljer att avgöra dessa frågor, och endast kortfattat motiverar sina beslut och på vilka grunder dessa fattats, innebär att mycket viktiga gränsdragningar undanhålls från domstolarnas oberoende prövning. JK:s beslut kan inte heller överklagas vilket innebär att offentlig insyn och envars demokratiska rätt till överprövning inskränks. Få åtal och domar leder till att praxis på tryck- och yttrandefrihetens område är liten. Därmed saknas vägledning för hur svåra frågor skall lösas. Grundlagsregleringen har härigenom fått ett snävare tillämpningsområde än motsvarande reglering i BrB, något som inte avsågs vid reglernas införande.

Det skall inte göra någon skillnad hur hets mot folkgrupp förövas; samma typ av uttryck för rasism eller främlingsfientlighet skall leda till samma resultat, oavsett om gärningsmannen valt att skriva en artikel eller att framföra sina åsikter verbalt.

Granskningen visar att det finns en rad orsaker till att så få fall leder till domstolsprövning. Dels gäller det regelverkets utformning; preskriptionstiderna är mycket kortare för tryck- och yttrandefrihetsbrott än för brott som bedöms enligt BrB. Dels, och kanske främst, gäller det JK:s avvägning mellan yttrandefriheten och intresset av att minimera rasistiska och främlingsfientliga uttryck, men även tillämpningen av Rättegångsbalkens (RB) regler om nedläggning av förundersökning och grundlagarnas regler om meddelarfrihet.

Sverige uppfyller inte åtaganden

Svenska Helsingforskommittén har vidare funnit att Sverige inte uppfyller sina åtaganden i enlighet med FN:s Rasdiskrimineringskonvention. Där föreskrivs att konventionsstaterna skall förbjuda deltagande i eller bildande av rasistiska organisationer. I Sverige finns dock inget sådant förbud. Regeringen anser att konventionens syfte uppfylls av svensk lagstiftning. Främst sker detta, enligt regeringen, genom att kriminaliseringen av hets mot folkgrupp utgör ett hinder för rasistisk verksamhet; rasistiska organisationer anses härigenom vara förhindrade att agera utan att dess företrädare begår brott.

Svenska Helsingforskommittén har dock i denna granskning funnit att grundlagarnas regler tillämpas på ett sådant sätt att denna inställning kan ifrågasättas. JK:s restriktiva åtalspraxis torde innebära att bestämmelsen inte får den förutsatta hindrande effekten på rasistiska och främlingsfientliga organisationers verksamhet. Det kan, och bör, diskuteras ingående huruvida ett organisationsförbud verkligen är den bästa rättspolitiska lösningen på problemet med ökning av rasistisk propaganda i samhället. Det står dock klart att Sverige åtagit sig att införa ett förbud och att detta kan ske utan konflikt med grundlagarna.

Rapporten är uppdelad i sex delar och dessa innehåller i korthet följande: i kapitel 2 behandlas den svenska extremhögern och dess största organisationer. En rudimentär genomgång av tidningar, internet-sidor och skivproducenter ges vid sidan av en historisk redogörelse.

I kapitel 3 följer en beskrivning av de internationella konventioner som Sverige åtagit sig att följa, bland annat Europakonventionen och Rasdiskrimineringskonventionen. Här redogörs också för hur yttrandefriheten och föreningsfriheten regleras i internationell rätt.

I kapitel 4 beskrivs brottet hets mot folkgrupp, både som tryck- och yttrandefrihetsbrott och som brott mot BrB. Intressekonflikten mellan yttrandefriheten och kriminaliseringen är i fokus, men även grundlagarnas exklusivitet på tryck- och yttrandefrihetens område, de allmänna processreglernas tillämplighet i dessa fall samt annan direkt anknytande lagstiftning behandlas.

I kapitel 5 redogörs för Svenska Helsingforskommitténs granskning av samtliga JK-beslut 1997-2001. De beslut vi funnit anmärkningsvärda refereras ingående och kommenteras sedan i kapitel 6. Våra slutsatser utmynnar i fyra rekommendationer, riktade till JK och lagstiftaren, som presenteras i kapitel 7.

Domstolarna bör dra gränsen

Konflikten mellan å ena sidan en fri och ohämmad debatt och å andra sidan intresset av att minska spridandet av rasistisk och främlingsfientlig propaganda medför en mycket komplicerad avvägning. Var gränsen går för vad man egentligen får säga, eller skriva, är mycket svårt att svara på, och bör därför enligt vår uppfattning i långt större utsträckning än vad som sker i dagsläget lämnas till domstolarna att avgöra. Svenska Helsingforskommitténs syfte med denna rapport är att uppmärksamma brister i den nuvarande ordningen samt att bidra till att debatten kring tryck- och yttrandefriheten i allmänhet, och hets mot folkgrupp i synnerhet, hålls vid liv.

Ett stort tack framförs till Stiftelsen Expo för hjälp med fakta till innehållet i kapitel 2, docent Hans-Gunnar Axberger som har bidragit med värdefulla synpunkter samt till Allmänna Arvsfonden som finansierat projektet. Tack framförs även till Leif Zetterling som utformat omslaget.

För Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter

PERCY BRATT
Vice ordförande

ROBERT HÅRDH
Generalsekreterare

KARL GÖRANSSON
Jurist

Nationalsocialistisk fronts klistermärken, se kapitel 5, referat 29, sidan 63.

“...utredningen inte ger stöd för antagande att utgivning i den mening som avses i TF har ägt rum. Oavsett om klistermärket innefattar hets mot folkgrupp kan alltså något ingripande med stöd av TF inte ske.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 272-99-30)

Vit makt

- en undergroundkultur

Brottet hets mot folkgrupp begås ofta inom ramarna för organisationer eller sammanslutningar med rasistiskt eller främlingsfientligt syfte, både i tryckt skrift och via internetsidor eller cd-skivor med vit makt-musik. För att klargöra sambandet mellan dessa organisationer och de lagregler som rör tryck- och yttrandefrihetsbrott följer här en kort sammanfattning av vit makt-kulturen och dess speciella uttryckssätt. Denna genomgång är på intet sätt heltäckande. För en fullständigare redogörelse hänvisas till Brottsförebyggande rådets rapport "Vit makt-musik".¹

2.1 ORGANISATIONER

Dagens organiserade svenska extremhöger har sitt ursprung i Nordiska Rikspartiet (NRP), som bildades 1956. Detta parti var av klassisk nationalsocialistisk karaktär och hade de första åren en relativt öppen struktur. Vissa problem tillstötte i början av 1960-talet då partiet bojkottades av typograförbundet och vägrades annonsera i dagspressen. NRP lyckades, trots detta, etablera sig som den svenska nationalsocialismens ansikte. Under 1970- och 80-talen hårdnade klimatet ytterligare då interna motsättningar, som i och för sig funnits redan från början, tog allt våldsammare former. Trots att NRP aldrig hade något större antal medlemmar, fungerade organisationen som plantskola för aktivister inom den rasideologiska rörelsen.

Dessa aktivister bildade nya organisationer av varierande karaktär. Generellt kan dessa delas in i två grupper, en militant och en mer parlamentariskt inriktad. Den militanta rörelsen växte fram under slutet av 1980-talet och utgörs av en rad mindre organisationer och otaliga lokala grupperingar som är långt ifrån sammanhållna. Till skillnad från den mer parlamentariskt inriktade delen saknar dessa grupperingar helt eller delvis politisk partiorganisation.

Skolungdomar har alltsedan nazismens framväxt i Sverige under 1930-talet utgjort en viktig målgrupp och rekryteringskälla. NRP har under årtionden distribuerat material till skolor och elever och drivit kampanjer riktade direkt mot högstadie- och gymnasieskolor. Dessa kampanjer har ofta samband med den

¹ BRÅ 1999:10.

allmänna debatten. Debatteras integrations- och flyktingfrågor mycket under en tid ökar också förekomsten av riktade kampanjer.² Hemlighetsmakeri och initiationsriter gör dessa organisationer attraktiva för ungdomar och nätverkets exklusivitet ökar dess attraktionskraft.³

De viktigaste organisationerna idag är:

Svenska Motståndsrörelsen/Nationell Ungdom (SMR/NU): Organisationen är sprungen ur Vitt Ariskt Motstånd (VAM), som under början av 1990-talet propagerade för ett heligt raskrig. Flera VAM-aktivister åtalades och fälldes 1991 för bland annat bankrån.⁴ Aktivisterna drog lärdom av misstagen från tiden i VAM och det misstänks att den fortsatta verksamheten planerades i svenska fängelser. SMR/NU satsar på att rekrytera skolungdomar.

Nationalsocialistisk Front (NSF): NSF är en öppet nazistisk organisation och betraktar sig som arvtagare till Birger Furugårds nazistparti Svenska Nationalsocialistiska Partiet (SNSP) som bildades i början av 1930-talet. Partiaktivisterna använder ofta uniform och nazistiska symboler. Organisationen försöker ständigt bredda sig och flera av NSF:s lokalavdelningar ställde upp i kommunalvalet 2002, dock utan att erhålla några mandat. NSF har sitt huvudsäte i Karlskrona och är en av de största nazistorganisationerna.

Blood & Honour (B&H): B&H tillhör den mest militanta och våldsfixerade grenen av nynazismen. Till viss del har organisationen anammat den så kallade mc-modellen och satsar på att rekrytera ett fåtal betrodda aktivister istället för att försöka bli en massrörelse. B&H finns i en rad europeiska länder och har stöd från främlingsfientliga cd-producenter som Ragnarock Records och NS88. På senare år har B&H varit ledande när det gäller att arrangera vit makt-konserter.

Sverigedemokraterna (SD): SD har sitt ursprung i kampanjorganisationen Bevara Sverige Svenskt (BSS) som grundades 1979 och var en utpräglat rasistisk organisation. BSS var den första organisationen där en rad olika delar av den svenska extremhögern för första gången enades i en och samma rörelse. Det dröjde dock inte länge innan rörelsen sprack i två delar. Den ena kom att bli en allt mer militant och revolutionsromantisk form av nynazism. Den andra strävade att bli ett accepterat parti med andra frågor än främlingsfientlighet på dagordningen. 1988 ombildades BSS till SD. År 2001 splittrades SD i två delar och det mer radikala partiet Nationaldemokraterna (ND) bildades. Detta var en protest mot att SD, enligt utbrytargruppen, hade liberaliserats. I valet 1998 fick SD åtta kommunala mandat och vid valet 2002 ökade resultatet till närmare femtio mandat, de flesta i Skåne och Blekinge. Bland annat erhöll partiet två mandat i Malmö kommun.

Nationaldemokraterna (ND): Den radikala utbrytargruppen ur SD. Till skillnad från SD verkar ND snarare se uttalade nazister som en tillgång än en grupp att hålla på avstånd. ND erhöll totalt fyra mandat i kommunalvalet 2002, två i Södertälje och två i Haninge.

² CEIFO-rapport 1997, s 27.

³ CEIFO-rapport 1997, s 28 f.

⁴ HovR:n för nedre Norrland, mål nr B 479/91.

2.2 VIT MAKTKULTURENS ANVÄNDANDE AV MEDIA

2.2.1 Tidningar

Sedan början av 1990-talet har antalet tidningar med rasistiskt, nazistiskt eller främlingsfientligt innehåll mångdubblats. 1999 fanns inte mindre än 25 regelbundet utkommande tidningar. Inte ens under mellankrigstiden, då nazismen var vida utbredd, fanns så många alster.⁵ Kvaliteten har också förbättrats. Numer räknas merparten av tidningarna som tryckta skrifter enligt TF, till skillnad från tidigare, då de flesta var framställda eller mångfaldigade på annat sätt som gjorde att de inte skyddades av grundlag.

Läsekretsen för de öppet nazistiska tidningarna består mestadels av ungdomar, eftersom en stor del av naziströrelsen just är en ungdomsrörelse. En undersökning har visat att 8 % av skolungdomar mellan 12 och 20 år någon gång har läst en rasistisk tidning.⁶ Däremot kan mer politiskt analytiska tidningar som Blå Gula Frågor, Fri Information och SD-Kuriren tänkas ha en äldre publik. Det är dock svårt att finna belägg för detta. De viktigaste tidningarna på marknaden under de senaste åren är:

Nordland: Utgavs första gången 1995. Idag ges Nordland sporadiskt ut som en bilaga till tidningen Folktribunen och har snarare formen av en tunn postorderkatalog i svartvitt tryck. Nordland var den första riktigt seriösa satsningen att göra en professionell produkt som skulle kunna nå utanför de underjordiska kretsarna. Syftet var att göra vit makt-kulturen med tillhörande musik till en del av ungdomskulturen. Personerna bakom Nordland tänkte sig att vit makt-musiken skulle säljas i vanliga skivaffärer.

Folktribunen: Utgavs första gången 1997 och är ett organ för nazistgruppen Svenska Motståndsrörelsen/Nationell Ungdom.

Framtid: Utgavs första gången 1997 av en grupp som kallade sig Alternativ Media, men lades ned samma år. Tidningen hade som mål att attrahera ungdomar och tonade till en början ner det rasistiska budskapet. Enligt uppgifter i Framtid hade nummer två av tidningen en upplaga på 7000 exemplar.

Den sanne nationalsocialisten (DSNS): Utgavs första gången 1996. DSNS är partiorgan för Nationalsocialistisk Front. Tidningen är antagligen en av de mest spridda nazisttidningarna.

Info 14: Utgavs första gången i april 1995 som en kopierad tidning. Den startades av Stockholms unga nationalsocialister (SUNS). Den blev senare officiellt organ för Nationella Alliansen. Efter att denna organisation splittrades fortsatte Info 14 som fristående tidning och har sedan dess varit en av de vanligast förekommande nazisttidningarna. Pappersupplagan har numer ersatts av en välbesökt internetsida.⁷

⁵ BRÅ 1999:10, s 30.

⁶ BRÅ 1999:10, s 41.

⁷ Se nedan 2.2.3.

SD-Kuriren: Sverigedemokraternas tidning som utgavs första gången 1998.

Nationell Idag: Nationaldemokraternas tidning som utgavs första gången 2002. Har enligt egen uppgift en upplaga på cirka 3 000 exemplar.

Fri Information: Utgavs första gången 1992. Den startades av en grupp missnöjda moderater. Tidningen har en förhållandevis intellektuell prägel och fungerar som inspirationskälla för andra rasistiska grupper, däribland Sverigedemokraterna.

Blå Gula Frågor: Utgavs första gången 1994 av en förening med samma namn. Blå Gula Frågor fungerar liksom Fri Information som ideologisk inspirationskälla för övriga extremhöger. Här formuleras rasistiska och främlingsfientliga argument. Samtidigt hävdar de med bestämdhet att de är både demokrater och antirasister.

2.2.2 Tryckerier

Det finns ett fåtal tryckerier vars främsta verksamhet är att trycka skrifter med främlingsfientligt eller rasistiskt innehåll. Rasistiska tidningar har dock framställts även hos mer seriösa tryckerier, men detta är ofta engångsföreteelser. De nedan uppräknade tryckerierna är dock inriktade på just främlingsfientliga eller rasistiska tidningar.

Ragnarock Records: En rad nazistiska företag gömmer sig bakom denna paraplyorganisation som trycker enklare tidningar, cd-omslag samt producerar vit makt-musik. Det är dock oklart i vilken utsträckning verksamheten bedrivs idag eftersom en av huvudmännen har avlidit.

Printall: Ett estniskt tryckeri som bland annat framställt "Nordland" och "Framtid". Huvudmännen för "Framtid" är idag svartlistade hos Estonian Printing Industry Association för bristande betalning.

Rennemo Tryck AB: Rennemo Tryck AB tryckte under 2001, och eventuellt tidigare, "Folktribunen" och har även tryckt flygblad åt flera nazistiska organisationer. En huvudman för "Framtid" har tidigare innehaft styrelsepost i företaget.

2.2.3 Internet

De rasistiska eller främlingsfientliga tidningarna kombinerar ofta sina tryckta alster med utgivning i elektronisk form. Ett flertal av de ovan nämnda tidningarna har internetsidor där artiklar ur papperstidningarna och annat publiceras. På dessa sidor finns också ofta möjlighet att beställa böcker, skivor och kläder per postorder. Några internetsidor är:

www.den-svenske.com: Internetversionen av DSNS som drivs av huvudmännen bakom Nationalsocialistisk Front. Hemsidan innehåller både artiklar ur papperstidningen och fristående material samt länkar till andra nazistiska hemsidor. Dessutom går det att beställa flygblad och annat medlemsmaterial.

www.nationensanglar.com: Ny hemsida för den rasideologiska organisationen Nationens Änglar. Innehåller nyhetstelegram, aktuella citat och artiklar. Kombinerat med postorderbutik.

www.preservationist-books.com: Denna sida, som tillhandahålls av huvudmännen för Nationens Änglar, erbjuder rasideologisk litteratur gratis att ladda ned i så kallat pdf-format. Det går även att beställa tryckta versioner av böckerna.

www.info14.com: Internetversionen och det enda som återstår av tidningen Info 14. Innehåller nyheter, artiklar och reportage med främlingsfientliga förtecken. Det finns även möjligheter att beställa musik och kläder.

www.patriot.nu: Hemsida för Svenska Motståndsrörelsen och Nationell Ungdom.

Dessa hemsidor har en nyhetsförmedlande karaktär och fyller samma funktion som en rasistisk/nazistisk tidning. Fördelen för den som sprider dylik propaganda är att dessa hemsidor i regel har långt fler läsare än nazistiska tidningar. Syftet är att efterlikna etablerade nyhetssidor, skillnaden är valet av nyheter. Ett vanligt drag är konspirationsteorier. Makthavare, massmedia och ett löst definierat ”etablissemang” döljer diverse sanningar för det svenska folket, sanningar som avslöjas på just dessa hemsidor. På ett flertal hemsidor finns aktivitetsrapporter som redogör för lokalgrupperns verksamhet. Däremot görs det sällan reklam för aktiviteter som till exempel konserter, demonstrationer och manifestationer, eftersom det ökar risken för polisingripanden och konfrontationer med militanta antifascister.

2.3 VIT MAKT-MUSIK

Den så kallade vit makt-musiken har sitt ursprung i skinheadrörelsen som växte fram i Storbritannien under slutet av 1970-talet. I mitten av 1980-talet dök de första vit makt-banderna upp i Sverige, men det var först ett knappt årtionde senare som rörelsen fick större uppmärksamhet.⁸ 1993 lanserades Ultima Thule av ett kommersiellt skivbolag och deras skivor började säljas i vanliga skivbutiker.

Även om Ultima Thule inte var renodlat rasistiska så uppstod en rad lokala band med långt extremare budskap. Detta var startskottet för den så kallade vikingarocken, som helt och hållet är ett svenskt fenomen. En rad andra stilar innefattas dock av samlingsbegreppet vit makt-musik, bland annat folkmusik och hårdrock med rasistiskt budskap.

Konserter med vit makt-musik är mycket interna arrangemang med enbart kända aktivister i publiken. Tillställningarna fungerar inte som rekryteringsmöten och att delta betraktas som ett privilegium.⁹ De äger i vissa fall rum på datum eller platser som har en historisk eller rituell betydelse för rörelsen.

Under andra halvan av 1990-talet kulminerade vit makt-musiken. Publikciffrorna steg och en av de största konserterna anordnades i Norrköping i februari 1996. Nyåret 1998 markerade dock slutet för alla större vit makt-konserter då polisen grep samtliga 314 besökare vid en konsert i Brottbu.

⁸ BRÅ 1999:10, s 14.

⁹ BRÅ 1999:10, s 29.

2.3.1 Upphovsmän

Den svenska marknaden för vit makt-musik domineras av tre skivbolag, Ragnarock Records, Midgård och Nordland. Att få klarhet i hur stor produktion dessa bolag har är behäftat med stora svårigheter eftersom de inte redovisar sin försäljning öppet. En indikation kan dock fås genom att studera det utbud som finns till försäljning. I Ragnarocks och Nordlands beställningskataloger fanns 1995 125 titlar till försäljning. 1996 ökade antalet till 142 titlar, för att minska till cirka 50 titlar 1997. Därefter ökade antalet till 150 titlar 1998 och hela 342 titlar 1999.¹⁰

Antalet band är också svårt att uppskatta, eftersom flera av banden ofta har samma medlemmar och löst sammanhållen struktur. Uppskattningsvis fanns 1999 cirka 150-200 vit makt-band runtom i världen och cirka 30 av dessa i Sverige. I statistiken räknas inte in så kallade källarband, som ännu inte framträtt eller spelat in skivor.¹¹

2.3.2 Spridning

Vit makt-musiken sprids ofta via internetsidor, eftersom en viss diskretion önskas av såväl producenter som konsumenter. Spridningen via internet sker på två sätt. Dels tillhandahålls cd-skivor, som ovan nämnts, via postorder och dels finns musik i form av datafiler i så kallat mp3-format.

Mp3-filer är komprimerade musikstycken som laddas ner via internet. Utbytet av mp3-filer på internet går till så att en hemsida skapas som förmedlar kontakten mellan enskilda användare. Genom några enkla manövrar blir användaren medlem på hemsidan och kan ladda ner ett överföringsprogram. I och med detta delar användaren med sig av en del av sin hårddisk. På så vis kan andra användare ladda ner innehållet på denna avgränsade del så fort användaren är uppkopplad. Det finns ingen central server där alla filer finns tillgängliga, utan idén bygger på att många användare är uppkopplade samtidigt. Tekniken kallas p2p – ”peer to peer”.

Bristen på kontroll gör att det blir mycket lätt att sprida vit makt-musik denna väg. En enkel sökning på ”vit makt” i ett p2p-program, utförd den 23 maj 2003, gav genast 29 träffar.¹² Mer initierade sökningar ger sannolikt bredare resultat. I allmänhet säljs även skivor med vit makt-musik vid konserter och andra manifestationer. Då dessa tillställningar ofta är mycket interna är dock denna försäljning av mindre vikt.

¹⁰ BRÅ 1999:10, s 27.

¹¹ BRÅ 1999:10, s 27.

¹² www.kazaa.com.

Nationalsocialistisk fronts klistermärken, se kapitel 5, referat 15, sidan 58.

“...inget yttrande som kan anses innefatta hets mot folkgrupp.”

“Det budskap som märket förmedlar är inte entydigt.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 1907-01-30)

HIV och AIDS

DÖDAR

Bland svarta afrikaner i Sverige är HIV 63 gånger vanligare än bland svenskar.

Källa: Lagom är bön! 4:11 2:a uppl. 1995, Jan Milld. Milld jämför med HIV-frekvensen bland de 90% av troslbefolkningen här klassificerat som svenskar.

Operation Nordisk kvinnofrid

www . se

Postlöst ett halvsedel för 20:-
Arån Ålterhalli meoz
Pp

“Det är emellertid utformat så att det också kan sägas lämna endast viss faktisk information om sjukdomar som, enligt vad som är känt, är mera utbredda i vissa världsdelar och bland vissa folkgrupper än i andra fall.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 1066-99-30)

3 Internationell rätt

I detta kapitel redogörs för de internationella konventioner Sverige är part till. Där regleras bland annat yttrandefriheten och föreningsfriheten. Det bör nämnas att Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) avhandlas i detta kapitel, trots att den sedan den 1 januari 1995 i sin helhet gäller som lag i Sverige. Denna konvention är dock en av de viktigaste som reglerar mänskliga rättigheter och bör därför behandlas här.

3.1 SVENSKA KONVENTIONSÄTAGANDEN

Sverige är part till en rad internationella konventioner som reglerar mänskliga rättigheter. På universell nivå kan FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna nämnas. Den innehåller två kategorier av regler: dels medborgerliga och politiska rättigheter och dels ekonomiska, kulturella och sociala rättigheter. Den första kategorien innefattar bland annat förbud mot diskriminering på grund av kön, religion eller etniskt ursprung.

Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna saknar dock formellt juridiskt bindande kraft, men betraktas som sedvanerätt i det internationella systemet.

3.1.1 Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

FN:s Internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (IKMPR) ratificerades av Sverige 1967. Denna konvention utgör vad som inom internationell rätt brukar kallas kodifierad sedvanerätt – den lagfäster de fri- och rättigheter som genom FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna kommit att betraktas som internationell sedvana.

Konventionen behandlar bland annat rätten till personlig frihet och rätten att demonstrera. Dessa regler stadgar ett minimum av rättigheter som anses gälla all jordens befolkning och som alla stater förväntas tillförsäkra sina medborgare. Medlemsstaterna skall vart femte år redovisa det nationella läget för mänskliga

rättigheter inför FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, som genom granskning av de nationella rapporterna kontrollerar konventionens efterlevnad.¹ Sveriges senaste rapport diskuterades vid kommitténs 74:e möte. SHK framlade i samband med detta sammanträde sina synpunkter i form av en parallellrapport.²

3.1.2 Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering

FN:s Internationella konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (Rasdiskrimineringskonventionen) ratificerades av Sverige 1971. Den innehåller stadganden som syftar till att minska diskriminering på grund av bland annat hudfärg och etniskt ursprung. Även denna konvention kodifierar den internationella sedvana som skapats av FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Vartannat år skall konventionsstaterna producera en rapport som beskriver vilka lagstiftnings-, domstols- och förvaltningsåtgärder som vidtagits för konventionsbestämmelsernas efterlevande. Rapporterna granskas av Rasdiskrimineringskommittén (CERD), som i sin tur rapporterar till FN:s generalförsamling.³ Sveriges senaste rapport diskuterades vid CERD:s 57:e möte som ägde rum i Genève den 31 juli till den 25 augusti 2000. Även till detta möte framlade SHK sina synpunkter i en parallellrapport.⁴

3.1.3 Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Europakonventionen tillkom 1950 och trädde i kraft 1953. Den gäller som lag i Sverige sedan den 1 januari 1995.⁵ Konventionen stadgar en minimistandard för konventionsstaterna avseende demokratiska fri- och rättigheter. Skyddet upprätthålls av Europadomstolen i Strasbourg dit enskilda, frivilligorganisationer – så kallade NGO:s – och konventionsstater kan stämma in konventionsstater sedan nationella rättsmedel uttömts. Sverige har under årens lopp stått som svarande inför domstolen i en rad olika mål.

Europakonventionen betraktas som ett av de viktigaste regionala instrumenten inom EG-rätten och inom internationell rätt för skyddet av mänskliga rättigheter. Europakonventionens regler intar dessutom en särställning, då Regeringsformen (RF)⁶ föreskriver att inga lagar eller förordningar får meddelas i strid med dessa.⁷ Detta kan med fog sägas innebära att konventionen intar en position strax under grundlag, men över vanlig lag, i normhierarkin.

¹ Artikel 40 IKMPR.

² Parallellrapporten finns att läsa på vår hemsida www.shc.se.

³ Artikel 9 Rasdiskrimineringskonventionen.

⁴ Se www.shc.se.

⁵ Lag (SFS 1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁶ SFS 1974:152.

⁷ 2 kap 23 § RF.

3.1.4 Europarådets konvention mot IT-relaterad brottslighet

I november 2001 undertecknade Sverige Europarådets konvention mot IT-relaterad brottslighet och i januari 2003 Tilläggsprotokoll för att kriminalisera rasistiska och främlingsfientliga handlingar via datornätet. De båda rättsakterna träder i kraft först när minst fem stater, varav minst tre är medlemmar i Europarådet, har ratificerat dem. Hittills har endast Albanien, Kroatien och Estland ratificerat konventionen medan ingen stat ratificerat tilläggsprotokollet. Konventionen är den första i världen i sitt slag och täcker in tre områden: harmonisering och kriminalisering av databrott och datarelaterad brottslighet, tvångsmedel för att underlätta utredningen av brott samt internationellt rättsligt samarbete. På det sistnämnda området kommer reglerna utformas med Europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål som förebild.

3.2 KONVENTIONSREGLER

3.2.1 Yttrandefrihet

Yttrandefriheten fastslås i flera av de ovannämnda konventionerna. I IKMPR stadgas att envar skall äga rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet.⁸ Yttrandefriheten skall innefatta en rätt att söka, mottaga, och sprida uppgifter genom valfritt uttrycksmedel, oberoende av territoriella gränser. Inskränkningar skall vara angivna i lag och nödvändiga för att respektera andras rättigheter eller den nationella säkerheten.

Även i Europakonventionen regleras yttrandefriheten. Där föreskrivs att den innefattar åsiktsfrihet samt rätt att sprida uppgifter och tankar utan inblandning från offentlig myndighet.⁹ Dessutom föreskrivs att yttrandefriheten kan begränsas i lag med hänsyn bland annat till förebyggande av oordning och brott. I detta innefattas principen om att någon annans rätt inte får kränkas.¹⁰ Denna rättsprincip innebär att de fri- och rättigheter som skyddas av konventionen inte får tolkas så att de på något sätt kränker någon annans fri- och rättigheter. Yttrandefriheten kan således inte åberopas för att skydda uttalanden som kränker andras rättigheter.

3.2.2 Föreningsfrihet och organisationsförbud

Föreningsfriheten betraktas som en av de grundläggande fri- och rättigheterna. I flera olika konventionsregler fastslås att envar skall äga rätt att delta i fredliga sammankomster och bilda föreningar.¹¹

Föreningsfriheten inskränks dock i viss mån. Regler i Rasdiskriminerings-

⁸ Artikel 19 IKMPR.

⁹ Artikel 10 Europakonventionen.

¹⁰ Artikel 5 IKMPR samt artikel 17 Europakonventionen.

¹¹ Artikel 22 IKMPR samt artikel 11 Europakonventionen.

konventionen och IKMPR uppmanar konventionsstaterna att fördöma alla sådana organisationer som grundar sig på uppfattningar eller teorier om att någon ras eller persongrupp är överlägsen någon annan.¹² Vidare föreskriver Rasdiskrimineringskonventionen att alla medlemsstater skall verka för att förbjuda dessa organisationer och kriminalisera deltagande i deras verksamhet.

I Sverige finns dock inget direkt förbud mot dessa typer av organisationer. Regeringen menar att kriminaliseringen av bland annat hets mot folkgrupp och olovlig kårverksamhet är fullt tillräckligt och att ett förbud mot rasistiska och nazistiska organisationer därför inte är nödvändigt.¹³

3.2.3 Kriminalisering av rasistisk propaganda som sprids via internet

Kriminaliseringen av databrott i Europarådets konvention mot IT-relaterad brottslighet bygger på tanken att straffansvar skall komma i fråga då en handling företas uppsåtligt och utan rätt. Fyra kategorier av brott etableras: brott mot intrång i datasystem, förfalskning och bedrägeri som begås med hjälp av datorer, data med brottsligt innehåll såsom barnpornografi och rasistiskt innehåll och slutligen upphovsrättsliga brott. För denna framställning är endast de rasistiska brotten i den tredje kategorin av intresse. Dessa regleras i tilläggsprotokollet.

Utgångspunkten för dessa regler är att rasism skall betraktas som ett brott, inte som en åsikt.¹⁴ Reglerna kriminaliserar den som via datanät sprider eller tillgängliggör rasistiskt material såsom hot mot person eller folkgrupp eller förnekande eller förringande av folkmord eller brott mot mänskligheten. Även medverkan till sådan handling skall anses straffbar. Reglerna är utformade med Rasdiskrimineringskonventionen som förebild och kan ses som en utvidgning av dessa regler till att även omfatta brott som begås via till exempel internet.

Hur svensk nationell rätt berörs av konventionen och tilläggsprotokollet utreds sedan den 1 januari 2003 inom Justitiedepartementet. Ett första författningsförslag väntas komma under hösten 2003.¹⁵

¹² Artikel 4 Rasdiskrimineringskonventionen samt artikel 20 IKMPR.

¹³ Se bland annat Prop 1993/94:101, s 19. Hets mot folkgrupp 16 kap 8 § BrB, olovlig kårverksamhet 18 kap 4 § BrB.

¹⁴ Europarådets Parlamentariska Församlings rekommendation 1543 (2001).

¹⁵ Protokoll Ju2002/9262/LED.

Alternativ Medias klistermärken, se kapitel 5, referat 7, sidan 55.

“Det budskap som märket förmedlar är inte entydigt.

(Justitiekanslerns beslut, dnr 3739-99-30)

K 15 85 06 - 00

**Det mangkulturella
samhället värnar
om "minoriteter"...**

**Men vem värnar
om deras offer?**

Nationell Ungdom
Svenska motståndsrörelsens ungdomsorganisation

Tel: www. .com

“Vid min granskning har jag inte funnit anledning att anta att tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp har begåtts.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 3144-00-30)

4 Nationell rätt

Följande kapitel tar sikte på att redogöra för de lagar som reglerar den svenska yttrandefriheten i allmänhet och tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp i synnerhet. Dels finns allmänna stadganden till skydd för yttrandefriheten i RF, dels ett särskilt system i TF och YGL. De senare reglerna är svårlästa eftersom de bygger på att söka skydda uttalanden som sker i tekniskt avancerade medier, till exempel databaser. Framställningen kan därför i vissa avsnitt vara svårläst. Anknytande lagstiftning behandlas i den mån den är av intresse för framställningen.

4.1 ALLMÄNT OM TRYCKFRIHET

Tryckfriheten betraktas allmänt som en av de grundläggande yttrandefriheterna och särregleras därför i TF. Anledningen till att den fått status av grundlag beror på att tryckfriheten har stor betydelse för ett fritt samhällsskick. Den svenska modellen, att direkt reglera tryck- och yttrandefriheten i grundlag, är mycket säregen och liknande särskilda konstitutionella regleringar saknas i allmänhet i andra länder.¹

Det fastslås i RF att varje medborgare gentemot det allmänna skall vara tillförsäkrad yttrandefrihet, det vill säga att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.² Denna rättighet kan dock begränsas genom vanlig lag.³

I TF stadgas att varje svensk medborgare har rätt att utge skrifter, utan i förväg lagda hinder av myndighet eller annat allmänt organ.⁴ Den enskilde skall enbart kunna ställas till svars för innehållet inför domstol som bildats med stöd i lag och skall endast kunna straffas om uttalandet strider mot tydlig lag. Begränsningar av tryckfriheten och utkrävande av ansvar för missbruk av densamma får endast ske genom regler som meddelas i grundlag.⁵ Detta innebär att TF är exklusiv process- och strafflag på tryckfrihetens område och att ingen begränsning får ske genom

¹ Strömberg, s 11.

² 2 kap 1 § RF.

³ 2 kap 12 § RF.

⁴ 1 kap 1 § TF.

⁵ 1 kap 3 § TF.

vanlig lag. Tryck- och yttrandefrihetsbrotten får därför endast handläggas i den speciella ordning som föreskrivs i TF eller YGL.⁶

TF är främst inriktad på att skydda åsikter som uttrycks i tryckt skrift. Skyddet består bland annat i den speciella processform med ensamansvar som gäller för tryck- och yttrandefrihetsbrott och det så kallade meddelarskyddet. Ensamansvaret innebär att endast en gärningsman, som utpekats på förhand, kan åtalas för alla eventuella tryck- och yttrandefrihetsbrott som kan tänkas komma ifråga. Övriga medverkande står fria från ansvar, det vill säga meddelarskyddet gör dem immuna mot ansvar. Den tekniska utvecklingen sedan tryckfriheten först stadgades i grundlag år 1766 har dock varit enorm och numer finns ett oräkneligt antal andra sätt att uttrycka sin åsikt på. Dock skyddas endast vissa av dessa nya uttrycksformer av grundlag.

4.1.1 Tryckfrihetens objekt

TF:s främsta skyddsintresse är den fria kommunikationen mellan medborgare i samhället. För att göra det praktiskt möjligt att skydda denna kommunikation är skyddet inriktat på kommunikationens medier, främst skrifter. Med tryckt skrift avses text, på papper eller liknande material, framställd i tryckpress. Även bilder omfattas, oavsett om de kommenteras i text eller inte. Reglerna i TF avser alla tryckta skrifter, oavsett hur stor upplagan är. Det viktiga är framställningssättet och inte innehållet.

Skrifter som inte framställts i tryckpress omfattas endast i vissa fall. För en skrift som mångfaldigats i kopiator eller stencileringsapparat krävs att den antingen förses med ursprungsuppgifter eller att ett så kallat utgivningsbevis gäller för skriften.⁷ TF:s regler om utgivningsbevis hänvisar till vanlig lag.⁸ Där föreskrivs att utgivningsbevis meddelas av patent- och registreringsverket och att ett sådant gäller för tio år i taget.⁹

Även så kallade bild- och tillfällighetstryck omfattas av TF. Därmed avses bland annat vykort, visitkort, adresskort, etiketter, blanketter och emballagetryck.¹⁰ Dessa tryckalster skyddas förutsatt att innehållet är av sådant slag att tryckfrihetsmissbruk kan uteslutas. Det är alltså fråga om mycket enkla och korta meddelanden som skyddas trots att ursprungsuppgifter eller dylikt saknas. Det vore byråkratiskt och onödigt att kräva samma formella förutsättningar som för tryckta skrifter, exempelvis tidningar, när tillfällighetstrycken inte på samma sätt är inriktade på åsiktsbildning eller nyhetsförmedling.

4.1.1.1 Periodiska skrifter och övriga skrifter

En tryckt skrift räknas som periodisk om den är avsedd att utkomma minst fyra gånger per år. Mångfaldigad skrift som utkommer minst fyra gånger per år räknas

⁶ Se nedan 4.4.

⁷ 1 kap 7 § TF.

⁸ Lag (SFS 1991:1559) med föreskrifter på TF:s och YGL:s områden (LTY).

⁹ 2 kap 2-5 §§ LTY.

¹⁰ 4 kap 3 § TF.

också som periodisk. För periodisk skrift måste det finnas ett utgivningsbevis. Det är straffbart att utge sådan skrift utan utgivningsbevis.¹¹ För att en skrift skall räknas som periodisk finns även andra formkrav, till exempel måste det finnas en ansvarig utgivare och ägaren måste, om inte annat meddelas i lag, vara svensk medborgare.¹² Typexemplet på periodisk skrift är dagstidningar.

Med samlingsbegreppet icke-periodisk skrift eller vanligen övriga skrifter, avses alla tryckta skrifter som inte utkommer minst fyra gånger per år. Främst avses böcker, men även flygblad och affischer omfattas.

Anledningen till en uppdelning i periodisk skrift och övriga skrifter är de vitt skilda förutsättningar som föreligger för utgivning av dagstidningar och böcker. Den största skillnaden är att vid framställning av tidningar är oftast fler personer inblandade, till exempel en redaktion för en dagstidning.

4.2 ALLMÄNT OM YTTRANDEFRIHET

Benämningen Yttrandefrihetsgrundlagen ger intryck av att lagen omfattar alla former av yttrandefrihet. Så är dock inte fallet. Skyddet i RF omfattar alla former av yttrandefrihet, medan skyddet i YGL endast avser vissa typer. Lagen har TF som förebild och är således utformad på liknande sätt. Eftersom YGL rör yttrandefrihet med tekniska särdrag finns dock en rad avvikelser. Det finns också en omfattande följdlagstiftning, till exempel LTY, som kompletterar reglerna.

4.2.1 Yttrandefrihetens objekt

Av YGL framgår att ljudradio, television och vissa liknande överföringar samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar omfattas av grundlagsskyddet.¹³ Tekniska upptagningar definieras som sådana som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt förstås endast med hjälp av tekniskt hjälpmedel och som innehåller text, bild eller ljud. Under begreppet faller sålunda cd-skivor, datordisketter samt datorspel. Även viss informationsspridning via internet omfattas, till exempel vissa internet-tidningar.

4.2.2 Internet och grundlagarna

Den tekniska utvecklingen går mycket fort och på senare år har ett antal nya former av informationspridning tillkommit. Nya tekniska landvinningar kräver en ny utformning av grundlagsskyddet och därför har en omfattande revision av YGL företagits. De nya reglerna föregicks av ett omfattande utredningsarbete.¹⁴ Nedan ges en kort genomgång av de nya reglerna i YGL som trädde i kraft den 1 januari 2003.

¹¹ 5 kap 12 § TF.

¹² 5 kap 5 § TF.

¹³ 1 kap 1 § YGL.

¹⁴ SOU 2001:28 samt Prop 2001/02:74.

4.2.2.1 Huvudregeln om radiosändningar

YGL är tillämplig på sändningar av radioprogram som är riktade till allmänheten och som är avsedda att tas emot med hjälp av tekniska hjälpmedel. I denna definition innefattas även direktsändningar och inspelningar som tillhandahålls ur en databas.¹⁵ Med databas avses information som lagrats för databehandling, till exempel mp3-filer som lagrats på en server.¹⁶ Formuleringen om databaser tillkom den 1 januari 2003. Även innan lagändringen omfattades sändningar ur databaser, men detta gick inte att direkt utläsa ur lagtexten. Ändringen innebär alltså ingen ändring i sak.¹⁷

4.2.2.2 Huvudregeln om databaser

YGL:s föreskrifter om radioprogram skall också tillämpas på vissa typer av sändningar som sker med hjälp av elektromagnetiska vågor.¹⁸ Med detta avses bland annat tillhandahållande och överföring av information via internet.

Detta kan ske på tre sätt. Antingen sker det direkt på särskild begäran av mottagaren genom överföring eller indirekt på särskild begäran av mottagaren genom framställning av teknisk upptagning, skrift eller bild. Det tredje fallet som omfattas är då överföring sker efter överenskommelse med mottagaren. Framställande av teknisk upptagning, skrift eller bild kallas print on demand och överföring sker genom så kallad push teknik eller webbsändning.

För databasregelns tillämplighet krävdes tidigare att avsändaren var antingen en redaktion för en periodisk skrift eller ett radioprogram, ett företag för yrkesmässig framställning av tryckta eller mångfaldigade skrifter eller av tekniska upptagningar eller en nyhetsbyrå.¹⁹ Dessa aktörer kallas med ett samlingsnamn massmediaföretag. Sedan den 1 januari 2003 gäller dock att ett utgivningsbevis kan meddelas för att verksamheten skall åtnjuta skydd enligt YGL.²⁰ För att utgivningsbevis skall kunna meddelas krävs att verksamheten är ordnad på ett sätt som liknar ett massmediaföretag, att en behörig utgivare utsetts och att verksamheten har ett namn som inte kan förväxlas med annans verksamhet enligt YGL.²¹

4.2.2.3 Bilageregeln

Som angivits under 4.1 omfattar reglerna i TF tryckta skrifter. Dessa regler skall även under vissa förutsättningar tillämpas på sådana radioprogram och tekniska upptagningar som avses i YGL, till exempel databaser.²² För det första skall sändningen oförändrat återge hela eller delar av innehållet i en periodisk skrift. För

¹⁵ 1 kap 6 § YGL.

¹⁶ 1 kap 1 § YGL.

¹⁷ Prop 2001/02:74 s 97.

¹⁸ 1 kap 9 § YGL.

¹⁹ 1 kap 9 § 1 st YGL.

²⁰ 2 kap LTY.

²¹ 1 kap 9 § 2 st YGL.

²² 1 kap 7 § 2 st TF.

det andra skall en periodisk skrift finnas som förlaga. Som exempel på detta kan nämnas dagstidningar som finns att tillgå via internet. Tidningar som publiceras enbart på elektronisk väg faller därför utanför regelns tillämpningsområde. Slutligen förutsätts att det är ägaren till den periodiska skriften som själv tillhandahåller eller låter tillhandahålla informationen. Om bilageregeln är tillämplig utesluts tillämpning av YGL.

4.2.2.4 Print on demand

Med print on demand avses framställning av enstaka exemplar av skrifter, bilder eller tekniska upptagningar på mottagarens begäran. Informationen finns då i en databas till dess att mottagaren begär att få del av den. Som exempel kan nämnas att ett skivbolag istället för att producera upplagor av cd-skivor, tillhandahåller musik i en databas och låter butikerna framställa enstaka exemplar på beställning av kunderna.

Sedan den 1 januari 2003 omfattar databasregeln print on demand-tekniken. Grundlagsskyddet är då knutet till databasen som sådan och inte till de exemplar av skrifter eller upptagningar som framställs.²³

4.2.2.5 Pushteknik

Pushteknik, eller webbutskickningar, kallas en tjänst som innebär ett abonnemang på skraddarsydda sändningar. De kan också beskrivas som att mottagaren får specifik information utan särskild begäran vid varje tillfälle. Exempelvis kan nämnas nyhetsbrev som sammanställs av information som hämtas av sändaren från tidningar eller nyhetsbyråer och därefter avpassas efter mottagarens önskemål. Denna information sänds sedan ut med viss regelbundenhet. Motsatsen är så kallad pullteknik där användaren självständigt söker information på olika internetsidor. Vid användning av pushteknik sänds information från avsändaren, vanligtvis med e-post, till mottagaren.

Pushteknik omfattas i vissa fall av databasregeln och i vissa fall av huvudregeln om radiosändningar.

Då mottagaren startar överföringen av information uppkommer skydd enligt databasregeln, förutsatt att ingen annan än avsändaren kan ändra innehållet. Den 1 januari 2003 utvidgades databasregelns tillämpningsområde. Den omfattar nu även de fall då överföring av information startas av avsändaren enligt en tidigare överenskommelse med mottagaren. Även här förutsätts att mottagaren inte kan ändra innehållet i meddelandet.

Startas överföringen av avsändaren och riktar den sig istället till allmänheten, omfattas den av huvudregeln om radioprogram.

²³ Prop 2001/02:74, s 43.

4.2.2.6 Webbsändningar

Med webbsändningar avses tillhandahållandet av rörliga bilder och ljud via internet. Detta kan ske på tre sätt. Dels genom att avsändaren, när han bestämmer, spelar upp tidigare lagrad film eller ljudfil och dels när avsändaren tillgängliggör en direktsändning. Detta liknar vanlig sändning av radio eller tv. Dessutom kan webbsändning ske genom att en överföring startas när mottagaren bestämmer, vilket innebär att sändaren tillhandahåller information som lagras på en server. För de två förstnämnda typerna av webbsändningar gäller huvudregeln om radioprogram, förutsatt att sändningarna är riktade till allmänheten. Det sistnämnda fallet omfattas av databasregeln.

Vid en webbsändning tillhandahåller avsändaren sändning av till exempel film eller musik via sin hemsida. Webbsändningar skiljer sig från pushteknik så till vida att den förre avser tillhandahållande av information på en hemsida som mottagaren själv söker upp och den senare att information skickas via e-post till mottagaren.

4.2.3 Det nya grundlagsskyddet

Grundtesen för de nya reglerna har varit att skapa ett grundlagsskydd för elektronisk masskommunikation genom de nya teknikerna, som är likvärdigt det som tryckta skrifter och etablerade massmedier har. Detta förutsätter att de principer som grundlagarna bygger på kan tillämpas. Ett generellt grundlagsskydd i enlighet med denna princip kan dock bli praktiskt ogenomförbart, eftersom det finns grundläggande strukturskillnader mellan internet och tryckta skrifter. Som exempel kan nämnas att flera led i den nya masskommunikationen skalats bort – det finns till exempel inga distributörer i samma mening som vad gäller tryckta skrifter.²⁴

Genom lagändringen har ett frivilligt grundlagsskydd införts. Detta har skett genom inrättandet av regler om utgivningsbevis för tillhandahållande av information genom de nya teknikerna. Det ställs inte upp några kvalitativa kriterier för utgivningsbeviset – vem som helst kan erhålla ett sådant. Förutsättningen är att verksamheten uppfyller de formella kraven i databasregeln, nämligen att databasens innehåll riktar sig till en vid krets och i princip är öppen för alla och att det inte är möjligt att ändra innehållet. Dessutom krävs att verksamheten skall kunna visa upp en organisation som liknar den som finns i ett massmediaföretag. I dagsläget är det med hjälp av en hemdator och billiga program mycket enkelt att skapa sin egen hemsida och därför enkelt att uppfylla de formella förutsättningarna för grundlagsskydd – varje hemsida är ju generellt sett öppen för envar och innehavaren av hemsidan kontrollerar ändringar av dess innehåll via lösenord. Den nya lydelsen kan därför sägas omfatta en mycket vid krets av internetanvändare som med enkla medel kan erhålla grundlagsskydd.

Förslaget utsattes för skarp kritik från flera remissinstanser, bland annat Advokatsamfundet.²⁵ Kritiken bestod i att grundlagsskyddets gamla utformning syftade till att särskilt skydda massmedial verksamhet. Advokatsamfundet fann

²⁴ 2001/02:74, s 37 f.

²⁵ Advokatsamfundets remissvar till SOU 2001:28.

inte något bärande skäl för att låta detta för mediaverksamhet särskilt avsedda grundlagsskydd omfatta den enskilde internetanvändaren. Skälen för ett starkare grundlagsskydd för massmedieverksamhet grundas på ett resonemang om att ansvarssystemet syftar till att formalisera ett ensamansvar beträffande en publicistisk produkt. Sådana tillkommer ofta i ett redaktionellt lagsamarbete där meddelarskyddet upprätthåller allmänhetens frihet att kunna vända sig till redaktionen med känsligt material. Detta förutsätter med andra ord en viss organisatorisk struktur, kontinuitet och inriktning av verksamheten för att denna skall vara massmedial på sådant sätt att det bakomliggande syftet skall kunna förverkligas. Dessutom är det tryckfrihetsrättsliga ensamansvaret privilegierat i den meningen att endast utgivaren kan drabbas av påföljder och att denne i olika avseenden har en processuellt gynnsam ställning.

Enligt Advokatsamfundet skulle det kunna få negativa konsekvenser och i värsta fall uttunna det grundlagsfästa tryckfrihetsrättsliga systemet om dessa processuella privilegier även gavs till en stor och okänd grupp privata hemsidesinnehavare. Risken för att så kallade målvakter inrättas för att uppfylla de formella kraven på utgivare i databaslagen ansågs vara överhängande.²⁶

Mot bakgrund av detta fann regeringen att det inte kunde uteslutas att grupper och organisationer som kan tänkas göra sig skyldiga till missbruk av tryck- och yttrandefriheten kan komma att vilja grundlagsskydda sin verksamhet.²⁷ Trots dessa farhågor infördes ett frivilligt grundlagsskydd. Huruvida det blir lättare eller svårare att beivra rasistisk och nazistisk propaganda som sprids via internet får framtiden utvisa.

4.3 OM TRYCK- OCH YTTRANDEFRIHETSBROTT

De gärningar som räknas som tryck- och yttrandefrihetsbrott finns uppräknade i TF.²⁸ Som sådant brott räknas bland annat högförräderi, krigsansstiftan, spioneri, uppvigling, hets mot folkgrupp och förtal. De gärningar som anges som brott i TF skall också räknas som yttrandefrihetsbrott om de begås i sådana medier som omfattas av YGL.²⁹ Detta innebär att tryckfrihetsbrotten och yttrandefrihetsbrotten i princip sammanfaller. För denna framställning är de skillnader som finns dock inte intressanta och berörs därför inte vidare.

Det finns två huvudtyper av tryck- och yttrandefrihetsbrott: otillåtet yttrande, där innehållet är brottsligt, och otillåtet offentliggörande, som innebär publicering av uppgifter som enligt lag skall hemlighållas. I denna framställning är endast den första brottstypen av intresse. För att reglerna om otillåtna yttranden skall leda till straffbarhet, krävs att gärningen utgör brott enligt både TF och BrB. Det krävs alltså dubbel kriminalisering av gärningen. Tryck- och yttrandefrihetsbrotten ansluter därför i sin ordalydelse nära till motsvarande straffstadganden i BrB.

²⁶ Prop 2001/02:74, s 47.

²⁷ Prop 2001/02:74, s 51.

²⁸ 7 kap 4 och 5 §§ TF.

²⁹ 5 kap 1 § YGL.

4.3.1 Hets mot folkgrupp

Brottet hets mot folkgrupp i BrB har följande lydelse:³⁰

”Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om meddelandet haft ett särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet.”

I TF lyder regleringen:³¹

”Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom tryckfrihetsbrott anses följande gärningar, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag:

hets mot folkgrupp, varigenom någon hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning...”

Hets mot folkgrupp innebär alltså att någon hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning. Kriminaliseringen av hets mot folkgrupp på sexuell grund infördes den 1 januari 2003. Tidigare omfattades denna grupp inte av stadgandet.

Regeln om hets mot folkgrupp i BrB motsvarar i allt väsentligt regleringen i TF. I BrB förutsätts att uttalandet som innefattar missaktningen sprids. Denna förutsättning saknas i TF:s straffstadgande, men i grundlagen finns ett generellt krav på utgivning som kan sägas motsvara detta.³²

I huvudsak sammanfaller regleringarna; de har bägge till syfte att endast omfatta meddelanden som är riktade till personer utanför en direkt sluten krets.³³

4.3.1.1 Objekt för brottet

Kriminaliseringen av hets mot folkgrupp är inte avsedd att direkt skydda enskilda medlemmar ur etniska eller andra grupper. Därför kan inte enskilda som anser sig kränkta själva stämma in den ansvarige vid domstol genom så kallad målsägandetalan.³⁴ Som objekt för brottet anges folkgrupp eller annan sådan grupp. Innan 1981 omfattade reglerna endast folkgrupp. Enligt den nuvarande

³⁰ 16 kap 8 § BrB.

³¹ 7 kap 4 § 11 p TF.

³² 1 kap 6 § TF respektive 1 kap 10 § YGL. Se nedan 4.3.6.

³³ Axberger, s 194.

³⁴ NJA 1978 s 3.

lydelsen anses det klart framgå att kategorierna som nämns omfattar även till exempel invandrare och andra liknande heterogena grupper.³⁵ Gruppen behöver inte finnas representerad i riket. Det krävs inte heller att en viss grupp direkt pekats ut. Hyllande av till exempel en viss etnisk grupp på ett sådant sätt att alla andra etniska grupper kan anses nedvärderade, är också straffbart.³⁶

4.3.1.2 Förutsättningar för straffbarhet

Requisiten hot och missaktning infördes i bestämmelsen vid 1970 års revision av TF och BrB. Ändringen syftade främst till att regleringarna i större mån skulle stå i överensstämmelse med reglerna i Rasdiskrimineringskonventionen. Hot skall tolkas enligt vanligt språkbruk. Detta innebär att bestämmelserna har ett vidare tillämpningsområde än brottet olaga hot i BrB.³⁷ Vad gäller missaktning skall även indirekta uttryck omfattas.³⁸ Uttalanden som inte överskrider gränserna för saklig kritik faller dock utanför det straffbara området.³⁹ För att hets mot folkgrupp skall föreligga krävs att det är klart och tydligt att uttalandet överskrider gränsen för saklig och vederhäftig diskussion rörande gruppen i fråga.

Yttrandefriheten inskränks alltså ganska radikalt av denna reglering; den utgör i stor utsträckning ett förbud att uttrycka extrema åsikter. Saken kan också uttryckas som så att opinionsfrihet och kritikrätt inte får innebära en rätt att uttala sig nedsättande om en hel folkgrupp.⁴⁰

4.3.1.3 Uppsåt

Ansvar enligt TF och YGL kan sägas vara till viss del objektivt. Uttryck för denna objektivitet finns i TF. Där föreskrivs följande:⁴¹

”Vid bedömning av fråga om ansvar för den som enligt detta kapitel har att svara för tryckt skrift skall så anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja.”

Detta är en presumtion som inte kan motbevisas.⁴² Det innebär att uppsåtsbedömningen skiljer sig väsentligt från den som används vid vanliga brott. Istället utgår man från de yttre omständigheter som påverkat framställningens tillkomst och det syfte som kan utläsas. En av Sveriges ledande experter på området, Hans-Gunnar Axberger, föreskriver i sin avhandling ”Tryckfrihetens gränser” en fyrstegsmodell för en objektiviserad uppsåtsbedömning:⁴³

³⁵ Axberger, s 212, Prop. 2001/02:59 s 23.

³⁶ Prop 2001/02:59, s 16.

³⁷ 4 kap 5 § BrB.

³⁸ NJA 1982 s 128.

³⁹ Beckman, m fl, s 259.

⁴⁰ Prop. 2001/02:59 s 15.

⁴¹ 8 kap 12 § TF.

⁴² Axberger, s 97.

⁴³ Axberger, s 100.

”1. Tryckfrihetsansvaret är objektivt och oberoende av uppsåt hos den tilltalade.

2. Uppsåtskravet enligt allmän lag ersätts av en objektiviserad prövning av det syfte som kan anses ådagalagt genom gärningen.

3. I första hand utgår denna prövning från själva skriften; om därur kan utläsas ett syfte motsvarande uppsåtskravet är detta uppfyllt.

4. I andra hand bedöms de omständigheter under vilka skriften publicerats, t ex det material som personer med inflytande över publiceringen haft tillgång till, deras kunskaper, tidsfaktorer m m. Bland dessa omständigheter ingår även det ”uppsåt”, de subjektiva faktorer, som kan ha förelegat hos olika agerande, i den mån de varit av betydelse för publiceringen.”

Utifrån dessa fyra punkter kan man dra slutsatsen att om ett uttalande innefattar hets mot folkgrupp, kan inte den presumtivt ansvarige som försvar hävda att han saknade uppsåt. Det åvilar i praktiken den tilltalade att förete en utredning om omständigheter som kan tala till hans fördel.⁴⁴ Bland annat om framställningen publicerats utan dennes medgivande och alltså inte lämnats ut för spridning i TF:s mening eller om så kallade extrema förhållanden föreligger, kan denna presumption brytas. Med extrema förhållanden avses då någon till exempel ”smugglat” material förbi den ansvarige med syfte att publicera detta utan dennes kännedom.

4.3.2 Tryck- och yttrandefrihetens subjekt och ansvarsreglerna

För att stimulera utgivningen av tryckta skrifter och därmed en debatt även kring kontroversiella ämnen finns ett speciellt ansvarssystem i TF och YGL.⁴⁵ Detta system skiljer sig från det allmänna straffrättsliga ansvarssystemet på flera punkter. Ansvarssystemet i grundlagarna och det i BrB har samma primära syfte; att beivra brottslighet. Tryck- och yttrandefrihetsrätten som helhet har dock som primärt syfte att främja det tryckta och talade ordets användning och spridning. Därmed finns en inneboende intressekonflikt i tryck- och yttrandefrihetsrätten mellan å ena sidan syftet att garantera ett fritt och ohämmat användande och å andra sidan syftet att hindra missbruk.⁴⁶

Ansvarssystemet är utifrån denna intressekonflikt utformat så att endast en person kan hållas ansvarig, trots att det ofta är ett flertal personer som medverkar vid framställningen av en tryckt skrift. Det så kallade enmansansvaret innebär att endast en person betraktas som gärningsman och att medverkansreglerna i BrB 23 kap inte är tillämpliga i fall av tryck- och yttrandefrihetsbrott. Utformningen är direkt betingad av kravet på effektivitet i lagföringen. Om det allmänna straffrättsliga ansvarssystemet tillämpades skulle det vara mycket svårt, i vissa fall omöjligt, att finna en gärningsman.⁴⁷

⁴⁴ Axberger, s 100.

⁴⁵ 8 kap TF samt 6 kap YGL.

⁴⁶ Axberger, s 92.

⁴⁷ Axberger, s 93.

Den som främst hålls ansvarig för innehållet i till exempel en skrift är den som står brottet närmast. Ansvariet är dock successivt. Detta innebär att om den som står först i ansvarskedjan inte finns tillgänglig för att ställas till svars, faller hela ansvaret över på näste man. Ansvarskedjan innehåller endast personer som haft möjlighet att inse skriftens brottslighet och att förhindra dess tillkomst eller spridning. Konstruktionens syfte är att förhindra att ansvar skall kunna drabba någon på ett oberäkneligt sätt.

För periodiska skrifter ser ansvarskedjan ut som följer.⁴⁸ Främst är det utgivaren som är ansvarig. Därmed utesluts meddelare och författare. Om inte utgivaren kan ställas till svars, faller ansvaret över på ägaren av den periodiska skriften. Så blir också fallet om utgivningsbevis saknas eller upphört att gälla. I tredje hand blir den som tryckt skriften ansvarig och i sista hand den som sprider skriften.

För icke-periodiska skrifter ser ansvarskedjan något annorlunda ut.⁴⁹ Där är normalt författaren i första hand ansvarig och i andra hand utgivaren. I tredje hand läggs ansvaret på förläggaren, det vill säga den som bekostat tryckning och utgivning. Finns ej förläggaren tillgänglig går ansvaret över på den som tryckt och i sista hand på den som spritt skriften. I fråga om icke-periodiska skrifter kan författare och utgivare välja att inte sätta ut sitt namn och på så vis undslippa ansvar. Detta val är dock beroende av om förläggaren eller framställaren vill riskera att bära ansvaret. Utspridare av skrifter – periodiska såväl som övriga – är allt som oftast juridiska personer. Detta torde innebära att både enskilda och de som är ansvariga för en organisation som spridit en skrift kan ställas till svars för ett eventuellt tryck- eller yttrandefrihetsbrott.

Det successiva ansvaret finns även i YGL.⁵⁰ Där föreskrivs att en utgivare skall finnas för ett radioprogram eller en teknisk upptagning och att denne är primärt ansvarig. Utgivaren utses av den som bedriver sändningsverksamhet eller låter framställa en teknisk upptagning.⁵¹ För det fall utgivaren inte finns tillgänglig, skall istället den som framställt radioprogrammet eller den tekniska upptagningen ställas till svars. I sista hand faller ansvaret på den som låtit sprida upptagningen. I vissa fall blir TF tillämplig på sådana tekniska upptagningar som avses i YGL.⁵² Då gäller naturligtvis också TF:s ansvarsregler.

För skrifter tryckta utomlands gäller i princip TF:s regler.⁵³ För periodisk skrift som är tryckt utomlands och i huvudsak är avsedd att spridas utomlands behövs inget utgivningsbevis för att TF:s regler skall bli tillämpliga. Ansvarigheten för dessa skrifter utkrävs av den som låtit utlämna skriften för spridning i riket. Om denne är okänd eller saknar hemvist i Sverige kan ansvaret utkrävas av utspridaren.

⁴⁸ 8 kap 1-4 §§ TF.

⁴⁹ 8 kap 5-9 §§ TF.

⁵⁰ 6 kap 2 § YGL.

⁵¹ 4 kap YGL.

⁵² Se ovan 4.2.2.

⁵³ 13 kap TF.

4.3.3 Föreskrifter om bevarande av exemplar

Särskilda regler om bevarande av exemplar återfinns i LTY.⁵⁴ Där föreskrivs att det åligger den som trycker en skrift här i landet att bevara ett exemplar under ett år från att skriften gavs ut. Periodisk skrift tryckt utomlands skall bevaras ett år från införandet. Den som sänder ett radioprogram åläggs att spela in programmet och bevara inspelningen i sex månader från sändningsdatumet. För teknisk upptagning skall exemplar bevaras ett år från utgivandet av den som skall utse utgivare, till exempel ägaren av en fabrik som tillverkar cd-skivor. Dessa regler motiveras av tryck- och yttrandefrihetens särställning i en demokrati och har tillkommit för att underlätta ett eventuellt åtal.

Justitiekanslern (JK), regeringens högsta juridiska ombud som är exklusiv åklagare i bland annat mål om tryck- och yttrandefrihetsbrott, har rätt att kostnadsfritt ta del av sådana bevarade medier.⁵⁵ Detta gäller även enskild som anser sig utsatt för yttrandefrihetsbrott i radioprogram eller teknisk upptagning. Brott mot dessa föreskrifter kan straffas med fängelse ett år eller böter.

4.3.4 Instruktionen

I både TF och YGL finns den tolkningsregel som brukar kallas instruktionen.⁵⁶ Denna regel har något olika ordalydelse i de båda lagarna, men innehållet överensstämmer i allt väsentligt. Regeln adresserar de som har att döma eller annars vaka över tryckfriheten. Bland annat föreskrivs att ämnets och tankens lagstridighet skall vara det primära vid en bedömning av huruvida ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott föreligger. Vidare stadgas att i tvivelsmål bör den tiltalade hellre frias än fällas. Regleringen skall inte betraktas som en ansvarsfrihetsgrund. Den skall endast framhålla tryckfrihetens vikt och göra myndighets- och domstolsföreträdare observanta på de konsekvenser tolkningen av TF och YGL kan få för tryck- och yttrandefriheten allmänt sett. HD har framhållit att instruktionens syfte i huvudsak kan sägas vara att särskilt inskräpa vissa principer, som i och för sig är tillämpliga även utan ett uttryckligt stadgande.⁵⁷ Instruktionen förtäljer alltså inget nytt, utan erinrar endast om allmänna rättsprinciper som skall ge vägledning. Dessa tillämpas dock även i mål som inte rör tryck- eller yttrandefrihetsbrott, utan en uttrycklig reglering i BrB.

4.3.5 Preskription

Preskriptionstider för allmänt åtal gällande tryck- och yttrandefrihetsbrott är förhållandevis korta. Anledningen är att behandlingen av ett ärende i tryck- och yttrandefrihetsprocess bygger på aktualitet. Det vore enligt lagstiftaren till nackdel om ett ärende fick vänta långa tider innan åtal väcktes. En fråga som är under intensiv debatt en kort period kan i ett senare skede komma att bedömas på ett

⁵⁴ 5 kap LTY.

⁵⁵ Om JK se nedan 4.4.

⁵⁶ 1 kap 4 § TF samt 1 kap 5 § YGL.

⁵⁷ NJA 1988 s 118.

annat sätt. Därför finns skäl att hålla preskriptionstiderna förhållandevis korta.⁵⁸ Sedan preskriptionstiden löpt ut, kan inte åtal väckas och den skyldige kan inte ställas till svars. Dock löper en ny preskriptionstid för varje ny upplaga som produceras och sprids.⁵⁹

4.3.5.1 Preskriptionstider

För brott som begås i periodisk skrift skall åtal väckas inom sex månader från det att skriften utgavs. För övriga skrifter är preskriptionstiden ett år från utgivandet.⁶⁰ Enligt YGL skall åtal för brott i radioprogram väckas inom sex månader från att programmet sändes. För yttrandefrihetsbrott som begås genom tillhandahållande enligt databasregeln gäller också en preskriptionstid på sex månader. Från vilken tidpunkt preskriptionstiden skall beräknas var tidigare oklart. Genom de nya reglerna i YGL har detta förhållande nu förtydligats. Preskriptionstiden skall börja löpa från den tidpunkt när informationen inte längre tillhandahålls.⁶¹ Om ett brottsligt meddelande tillhandahålls på en internetsida, kan det brottsliga beteendet sägas pågå – perdurera – till dess att informationen tas bort. De nya reglerna stämmer bättre överens med BrB:s regler om perdurerande brott.⁶²

För brott som begås i ett sådant radioprogram eller en sådan teknisk upptagning som omfattas av bilageregeln, till exempel ett radioprogram eller en internettidning som har en periodisk skrift som förlaga, gäller en preskriptionstid om sex månader. Tidigare har en viss osäkerhet rått kring vilken tidpunkt preskriptionstiden skall anses börja löpa. Antingen räknas preskriptionstiden från det att informationen först blev tillgänglig, alltså på samma sätt som för den periodiska skrift som är förlaga.

Vid denna metod uppstår dock ett problem. Brottsliga uttalanden kan straffritt ligga kvar i databasen efter det att preskriptionstiden gått ut, förutsatt att de inte tagits bort och sedan publicerats igen. Anlägger man däremot synsättet att preskriptionstiden skall anses börja löpa vid den tidpunkt då informationen senast var tillgänglig, stämmer detta bättre överens med databasregeln. Häremot talar dock att olika preskriptionstider kan komma att gälla för bilagan och dess förlaga. Enligt förarbetena till den nya YGL torde det emellertid vara lämpligast att preskriptionstiden beräknas från den tidpunkt då informationen senast var tillgänglig.⁶³

För brott i teknisk upptagning gäller en ettårig preskription från det att upptagningen gavs ut.⁶⁴ För att en teknisk upptagning skall anses som utgiven krävs att den lämnats ut för spridning, i allmänhet räcker det att den utlämnats utanför en sluten krets. Detta innebär att det är mycket svårt att beräkna preskriptionstiden för dessa upptagningar, eftersom det är svårt att bestämma utgivningspunkten.

En särreglering gällande videogram fanns tidigare. Den föreskrev att videogram inte skulle anses utlämnade till spridning förrän ett pliktexemplar inlämnats till

⁵⁸ Prop 2001/02:74, s 69.

⁵⁹ Prop 2001/02:74, s 73.

⁶⁰ 9 kap 3 § TF.

⁶¹ 7 kap 1 § 2 st YGL.

⁶² Prop 2001/02:74, s 79.

⁶³ Prop 2001/02:74, s 81 f.

⁶⁴ 7 kap 1 § 2 st YGL.

Statens biografbyrå för granskning. Denna regel upphävdes den 1 januari 2003 och en ny preskriptionsregel infördes samtidigt i YGL. Ändringen innebär att för brott som begås i teknisk upptagning som saknar ursprungsuppgifter skall allmän lag, det vill säga BrB, gälla. Detta begränsas dock såtillvida att åtal inte får väckas senare än två år från det att JK fick kännedom om upptagningen.⁶⁵

Ändringen infördes enligt förarbetsuttalandena för att minska de problem JK tidigare haft med att söka motbevisa invändningar att preskription inträtt för tekniska upptagningar utan ursprungsuppgifter.⁶⁶ Detta förhållande har SHK tidigare uppmärksammat ett flertal gånger.⁶⁷

Begreppet upplaga omnämns varken i TF eller i YGL. Upplagebegreppet är trots detta centralt för förståelsen av reglerna om preskription. När det i grundlagarna talas om en skrift respektive en teknisk upptagning avses en upplaga av skriften eller upptagningen.⁶⁸ Detta innebär att en ny preskriptionstid börjar löpa vid varje tillfälle en ny upplaga ges ut, oavsett om det finns tidigare upplagor med exakt samma innehåll för vilka preskriptionstiden redan löpt ut. Detta kan uttryckas som så att varje ny upplaga betraktas som en ny skrift eller upptagning.⁶⁹

4.3.6 Utgivning

I både TF och YGL finns ett generellt krav på utgivning för dessa lagars tillämplighet.⁷⁰ Regeln i TF stadgar att en skrift måste vara utgiven för att kunna räknas som tryckt. Formuleringen är dock något missvisande. Den kan istället sägas innebära att en tryckt skrift måste vara utgiven för att grundlagarnas straff- och processregler skall kunna tillämpas. Innan utgivningen är skriftens ansvarige utgivare immun mot åtal.⁷¹ Detta följer även av det generella förbudet mot censur.⁷²

För tekniska upptagningar har regeln en något annorlunda formulering. En teknisk upptagning anses utgiven då den utlämnats för att spridas till allmänheten genom att spelas upp, säljas eller tillhandahållas på annat sätt.

För att ansvar skall komma ifråga för tryck- och yttrandefrihetsbrotten krävs alltså att missaktning eller hot sker i ett uttalande eller annat meddelande som sprids. Utgivningspunkten är avgörande för att rättsliga åtgärder skall kunna vidtas. Tidigare krävdes att uttalandet riktade sig direkt till allmänheten eller till en större krets. Detta förhållande justerades dock 1988 och numer krävs endast att spridning sker utanför en direkt sluten krets.⁷³ Det föreligger inte någon större skillnad mellan regleringarna i TF och YGL, det vill säga samma typ av uttalanden blir brottsliga vid samma tidpunkt oavsett om det sker i tryckt skrift eller teknisk upptagning. Vid den tidpunkt då en skrift eller upptagning ges ut börjar också preskriptionstiden i allmänhet löpa.⁷⁴

⁶⁵ 7 kap 1 § 2 st YGL.

⁶⁶ Prop 2001/02:74, s 75.

⁶⁷ Se bland annat Internationella Helsingforsfederationens rapport "Human Rights in the OSCE Region Report 2002". Rapporten finns att tillgå på internet, www.ihf-hr.org.

⁶⁸ SOU 2001:28, s 375.

⁶⁹ Jfr SOU 1947:60, s 231.

⁷⁰ 1 kap 6 § TF och 1 kap 10 § YGL.

⁷¹ Jfr Axberger, s 31.

⁷² 1 kap 1 § TF.

⁷³ Prop 1986/87:151, s 104 ff.

⁷⁴ Se ovan 4.3.5.

4.4 PROCESSREGLER I GRUNDLAGARNA OCH I VANLIG LAG

4.4.1 Justitiekanslerns uppgifter

JK är regeringens högsta juridiska ombud. Ämbetets främsta uppgift är att företräda staten i rättegångar som rör statens rätt, till exempel skadeståndsmål. JK utövar även tillsyn över myndigheter och deras tjänstemän, detta för att kontrollera lagar och andra författningar. Även advokater står under JK:s tillsyn, dock utförs denna i första hand av Advokatsamfundet. Denna verksamhet är främst inriktad på att upptäcka systematiska fel i den offentliga verksamheten. JK:s uppgifter styrs i första hand av Förordning (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern och Lag (1975:1339) om Justitiekanslerns tillsyn. Domstolarna, såväl Högsta Domstolen som Regeringsrätten, står enligt dessa regler under JK:s tillsyn.⁷⁵ För denna framställning är främst JK:s roll som åklagare intressant.

I TF föreskrivs att JK skall vaka över att de gränser som uppställts för tryckfriheten inte överskrids.⁷⁶ Detta innebär att JK är exklusiv åklagare och att endast denne kan inleda förundersökning och besluta om beslag och andra tvångsmedel.⁷⁷ Härvid skall de särskilda process- och straffregler som finns i grundlagarna tillämpas i första hand. Dessa regler är dock på intet sätt heltäckande. I TF stadgas att i de fall grundlagen, eller lag som meddelats med stöd däri, saknar regler, skall vad som är stadgat i vanlig lag eller författning gälla.⁷⁸ Detta kan sägas innebära att principen om grundlagarnas exklusivitet som processlag gäller endast i den mån de innehåller egna stadganden som avviker från allmänna straff- och processregler.⁷⁹ Nedan följer därför en kort belysning av RB:s regler i den mån de är relevanta för denna framställning.

4.4.1.1 Förundersökningsplikt

Enligt RB skall förundersökning inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal begåtts.⁸⁰ Vidare föreskrivs att det är åklagare eller polismyndighet som kan inleda förundersökning.⁸¹ Plikten att inleda förundersökning brukar sägas vara absolut. Det finns dock vissa undantag.⁸²

Det första undantaget föreskriver att förundersökning inte behöver inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda. Detta innebär att förundersökningen är materiell till sin karaktär, det vill säga den skall endast företas då det verkligen är nödvändigt och inte för att uppfylla formkraven.⁸³

⁷⁵ 1-3 §§ Lag (1975:1339) om Justitiekanslerns tillsyn samt SOU 1993:37, s 144.

⁷⁶ 9 kap 1 § TF.

⁷⁷ 9 kap 2 § TF samt 10 kap 2 § TF.

⁷⁸ 14 kap 5 § TF.

⁷⁹ Fahlbeck, s 104.

⁸⁰ 23 kap 1 § RB.

⁸¹ 23 kap 2 § RB.

⁸² 23 kap 1 § 2 st, 4 a § och 22 § RB.

⁸³ Diesen, s 140.

Det andra undantaget föreskriver att förundersökning kan läggas ned, om den kräver kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse. Det måste dessutom kunna antas att brottet inte skulle leda till allvarligare påföljd än böter. En förundersökning kan också läggas ned om det kan antas att åtal för brottet inte kommer att ske med stöd av reglerna om särskild åtalsprövning eller åtalsunderlåtelse.⁸⁴ Något väsentligt enskilt eller allmänt intresse får i så fall inte åsidosättas. Det föreskrivs också att en förundersökning inte behöver företas, om det redan innan den inletts föreligger förutsättningar för nedläggning.

Det tredje undantaget föreskriver att förundersökning inte behöver genomföras, om åtal kan väckas utan ytterligare utredning och annan påföljd än böter inte kan antas komma ifråga. Sedan 1995 kan denna regel tillämpas på alla brott med böter i straffskalan.

4.4.1.2 Åtalsplikt

Den svenska processordningen bygger på en modell med så kallad åtalsplikt. Åtalsplikten innebär att åklagaren skall vara skyldig att väcka åtal i alla fall då brott som ligger under allmänt åtal begåtts.⁸⁵ Vissa problem kan dock uppkomma om man tillämpar denna reglering alltför strikt och det skulle kunna leda till orimliga resultat. Småbrott skulle leda till åtal och detta skulle medföra att handläggningstiderna förlängs. Därigenom riskeras att förtroendet för rättsväsendet urholkas. För att undvika detta har åtalsplikten försetts med undantagen särskild åtalsprövning och åtalsunderlåtelse.

Vid särskild åtalsprövning är utgångspunkten att åtal inte skall väckas, det vill säga en presumtion mot åtal gäller. I dessa fall får åklagaren göra en fri bedömning om åtal skall väckas eller inte. De särskilda åtalsprövningsreglerna är intagna under respektive straffstadgande. Reglerna har olika innehåll och markerar en varierande grad av presumtion mot åtal. Ett exempel är att åtal i vissa fall endast får väckas om målsägande angivit brottet. För brottet hets mot folkgrupp gäller dock ingen inskränkning, utan allmänt åtal skall väckas av åklagare då detta brott begåtts.

Åtalsunderlåtelse innebär att åtal får underlåtas under förutsättning att inget väsentligt allmänt eller enskilt intresse kränks. Dessutom måste det kunna antas att ingen annan påföljd än böter eller villkorlig dom skulle följa.⁸⁶ Åtal får också underlåtas om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från ytterligare brottslighet. Då förutsätts att det med hänsyn till omständigheterna inte heller av andra skäl krävs att åtal väcks.⁸⁷ I dessa fall kvarstår i princip presumtionen för åtal, men åklagaren ges en rätt att under vissa givna förutsättningar underlåta att åtala.

Reglerna om åtalsunderlåtelse är, till skillnad från de regler som föreskriver särskild åtalsprövning, av generell karaktär. De gäller för vissa i lag angivna typfall, som kan hänföras till brotts art, gärningsmannens subjektiva förhållanden eller andra speciella omständigheter. Eftersom reglerna är generella, går det inte att utröna exakt vilka brott som kan komma ifråga.

⁸⁴ 20 kap 7 § RB, Se nedan 4.4.1.2.

⁸⁵ 20 kap 6 § RB.

⁸⁶ 20 kap 7 § 1 st RB.

⁸⁷ 20 kap 7 § 2 st RB.

4.4.1.3 Anmälan och angivelse

För vissa brott anges angivelse vara en förutsättning för att åklagare skall kunna väcka allmänt åtal. Detta innebär att målsäganden måste angiva brottet och på så vis aktivt medverka till att ett åtal kan utföras.

I RB stadgas att om någon angivits för brott, och är flera misstänkta för att ha varit delaktiga i brottet, så kan allmänt åtal äga rum mot dem alla.⁸⁸ Detta innebär att en angivelse är odelbar, det vill säga den som anger någon även anger alla andra som varit inblandade i ett eventuellt brott.

Begreppet angivelse finns även i 23 kap RB, där det givits en något vidare tolkning. Angivelse skall jämföras med en anmälan till åklagare eller polis att brott begåtts. Detta innebär att en polisanmälan inte riktar sig mot enbart en person. Övriga inblandade kan också anses anmälda. Det kan rentav vara så att det vid en närmare undersökning framkommer att den som först anmälts är oskyldig och att någon annan skall betraktas som gärningsman.

4.4.1.4 Övertagande av utredning och överprövning av beslut

I RB finns regler om hur en utredning som utförs av en allmän åklagare kan övertas av antingen Riksåklagaren, överåklagare som är myndighetschef eller vice överåklagare.⁸⁹ Detta innebär att den överordnade åklagaren träder i den lägre åklagarens ställe och övertar ansvaret för antingen hela ärendet eller en viss uppgift. Rätten att överta en utredning kan användas bland annat för att undvika jävssituationer. Överprövning av en åklagares beslut grundar sig i dessa regler, men finns inte stadgad i lag. Istället har denna kontrollfunktion utvecklat i praxis och bygger på motivuttalanden.⁹⁰

Ett överprövningsärende kan initieras på flera olika sätt. Vanligast är att en brottsmisstänkt, tilltalad eller en målsägande begär att en lägre åklagares beslut skall överprövas. I allmänhet prövas dock inte sådana åklagarbeslut som kommer att prövas av domstol, till exempel en åklagares beslut att väcka åtal eller beslut om beslag. Vanligtvis överprövas åklagarbeslut endast av en högre åklagare, det vill säga beslut av en distriktsåklagare prövas av statsåklagare och detta beslut överprövas i allmänhet inte vidare.⁹¹

JK:s beslut kan dock inte övertas av annan eller överprövas. Detta innebär att ett beslut av JK inte kan ändras eller omprövas, oavsett dess materiella innehåll.

⁸⁸ 20 kap 4 § 2 st RB.

⁸⁹ 7 kap 5 § RB.

⁹⁰ Prop 1984/85:100, bil. 4, s. 69 f.

⁹¹ Prop 2000/01:92, s 16.

4.4.2 Jurysystemet i svensk tryck- och yttrandefrihetsrätt

Enligt reglerna i TF är det endast i mål om tryck- eller yttrandefrihetsbrott som en jury skall medverka vid rättegång. Dessa regler är även tillämpliga på yttrandefrihetsbrotten i YGL.⁹² Jursystemet infördes 1815, men reviderades kraftigt 1937 samt 1949. Dessa reformer var så omfattande att det egentligen är fråga om tre helt olika system. Sedan 1949 är dock reglerna i princip oförändrade. Nedan ges en kort redogörelse för hur en jury utses, vad dess uppgifter skall vara och slutligen vilka problem reglernas tillämpning är behäftade med.

4.4.2.1 Juryns sammansättning⁹³

Juryn skall enligt lag bestå av nio medlemmar. Genom val i landstingsfullmäktige skall varje län utse två grupper av jurymän, den ena bestående av sexton personer och den andra av åtta. Den andra gruppen skall bestå av personer som är eller har varit nämndemän vid allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol. För Stockholms län är grupperna något större. För att få uppdrag som juryman måste man vara svensk medborgare, bosatt i det län där man väljs och vara känd för omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet. Jurymännen utses för en mandatperiod om fyra år.

De som är utsedda till jurymän skall föras upp på en jurymannalista, där det framgår vilken grupp de tillhör. När ett tryck- eller yttrandefrihetsmål anhängiggörs vid domstol, skall rätten föredra jurymannalistan och avgöra om jäv föreligger mot någon av jurymännen. Härvid tillämpas de jävsregler som gäller för domare i allmänhet, alltså RB:s regler. Juryn bildas genom att parterna får ta del av listan och utesluta tre jurymän ur den första gruppen och en ur den andra. Sedan lottas sex personer ur den första gruppen och tre personer ur den andra gruppen fram. För Stockholms län får parterna utesluta fler ur varje grupp, eftersom grupperna är större.

4.4.2.2 Juryns uppgifter

Tryckfrihetsprocessen kan sägas innehålla ett trestegsförfarande. Först skall avgöras vilken person som kan göras ansvarig, sedan skall avgöras huruvida brott föreligger och till sist skall eventuell påföljd bestämmas. Den första frågan avgörs av rätten ensam, utan juryns medverkan, vid en förberedande förhandling.⁹⁴ Vid huvudförhandlingen medverkar juryn i beslut om tryck- och yttrandefrihetsbrott föreligger.⁹⁵ Juryn har då att besvara frågan om huruvida brott har begåtts med ja eller nej.⁹⁶ Om juryn – med två tredjedelars majoritet – anser att brott föreligger, skall frågan hänskjutas till rätten för prövning.⁹⁷

⁹² 12 kap 2 § TF samt 9 kap 1 § YGL.

⁹³ 12 kap 2-10 §§ TF.

⁹⁴ 8 kap 2 § LTY.

⁹⁵ 9 kap 7 § LTY.

⁹⁶ 10 kap 1 § LTY.

⁹⁷ 12 kap 2 § 1 st TF.

Kommer juryn fram till att framställningen inte innefattar tryck- eller yttrandefrihetsbrott, skall den tilltalade frikännas.⁹⁸ Detta beslut kan inte överklagas. Juryns utlåtande blir alltså avgörande för målets utgång endast då den kommer fram till att den tilltalade skall frias. Blir utlåtandet fällande skall frågan hänskjutas till rätten, som då inte är bunden av juryns utslag utan fortfarande kan fria den tilltalade. Rätten är dock bunden såtillvida att den inte får döma till ansvar för strängare brott än det juryn tagit ställning till.

Frågan om påföljd skall alltid avgöras av rätten ensam. Är båda parterna överens, kan målet hänskjutas direkt till rätten för prövning av både skuldfrågan och påföljdsfrågan. Det är alltså upp till parterna att avgöra om frågan skall prövas av jury eller inte.

Juryn överlägger i enrum och varje jurymedlem är tvungen att lämna en försäkran om att aldrig röja vad som yttras under dessa överläggningar eller hur de enskilda jurymedlemmarna röstar.⁹⁹

4.4.2.3 Jurysystem – fördelar och nackdelar

Ända sedan sin tillkomst 1815 och vid reformerna 1937 och 1949 har juryssystemets vara eller icke vara debatterats ingående. Systemet grundar sig på tanken att juryn skall företräda medborgarna och fungera som en motvikt mot staten, som representeras av rätten. Detta skall ske genom att jurymedlemmarna väljs av folket och att de genom sin anonymitet vid röstning står fria från rättens beslut. Tanken har uttryckts på följande sätt:¹⁰⁰

”Å ena sidan är det [juryssystemet] ett värn för tryckfriheten och för dess efter tidsomständigheterna gradvisa utveckling. Å andra sidan tjänstgör det som en buffert mellan domstolsjusticen och den allmänna opinionen; det motverkar uppkomsten av ett motsatsförhållande i bedömningen dem emellan, som kunde väcka stark olust i samhället.”

Till fördel för ordningen talar alltså en fristående ställning för juryns medlemmar. De skall kunna utöva sina uppgifter utan risk för reprimander eller yttre påverkan från meningsmotståndare eller staten. Jurymedlemmarnas anonymitet har därför ansetts vara en av garantierna för tryckfrihetens fortlevnad.¹⁰¹ Att juryn verkar i ”hemlighet” har dock starkt kritiserats:¹⁰²

”Juryns dom är anonym. Hur var och en av jurymännen röstat och skälen för vars och ens ståndpunkt får icke tillkännagivas. I överensstämmelse därmed äro jurymännen icke ansvariga för sin dom. Den kan vara hur felaktig och lagstridig som helst, utan att något kan göras däråt. De sakkunniga uttala, att juryn i princip är skyldig att följa lagen. Men det är icke sörjt för någon garanti att så sker. I själva verket är juryn oförhindrad att döma mot tydlig lag på grundval av de mest godtyckliga

⁹⁸ 12 kap 2 § 2 st TF.

⁹⁹ 9 kap 5 § LTY.

¹⁰⁰ Alexandersson, s 41.

¹⁰¹ Vallinder, s 387.

¹⁰² Prop. 1948:230, s 67.

överbäganden. Självständigheten i den dömande verksamheten befordras ingalunda, såsom lagkommittén på sin tid synes ha antagit, genom en dylik anonymitet. Den är istället inkörsvägen till allehanda smussel. Självständigheten i den dömande verksamheten främjas bäst genom full öppenhet. Varje domare bör öppet angiva sin mening och skälen därfor samt må sedan inför lagen svara för sitt votum, i den mån det bidragit till majoritetens domslut.”

På flera andra punkter har kritik framförts mot jurysystemet. Det har framhållits att en dömande makt som inte behöver beakta tidigare praxis eller bevisfrågor är alldeles för oförutsägbart. Dessutom råder delade meningar om huruvida jurysystemet verkligen skyddar den enskilde från statliga ingrepp i tryck- och yttrandefriheten.

Vid 1949 års revision av TF hade svensk yttrandefrihet just genomgått en mycket svår period. Varken förr eller senare har så många tryckfrihetsprocesser initierats under så kort tid, både mot demokratiska och extremistiska publikationer.¹⁰³

Huruvida det system som då infördes ännu är modernt och lever upp till de krav som idag ställs är alltså under debatt.

4.4.2.4 Jurysystemets överensstämmelse med Europakonventionen

Reglerna för juryns tillsättning har även de kritiserats. Innan reformen 1949 tillsattes juryn helt av parterna. Vid införandet av den politiska tillsättningen dryftades frågan ingående, och har sedan frekvent debatterats. Belackarna har ansett att politiska frågor inte har kunnat avgöras på ett opartiskt sätt eftersom jurymedlemmarna tillsätts på politisk väg.

Frågan fick sin kulmen i och med fallet Holm. I detta fall stämde en socialdemokratisk debattör och författare för förtal i sin bok ”Till höger om neutraliteten” av Carl G Holm, tidigare aktiv högerdebattör i bland annat tidskriften *Contra*. Holm menade att juryn, som bland annat bestod av fem socialdemokrater, omöjligt kunde vara opartisk eftersom boken var utgiven på Tidens förlag som indirekt ägdes av Socialdemokratiska Arbetarepartiet. Jävsfrågan kom sedermera att överklagas till Europadomstolen.¹⁰⁴ Domstolen kom fram till att juryns sammansättning stod i strid med Artikel 6(1) i Europakonventionen, där det stadgas en rätt för envar att få sina civila rättigheter prövade av en opartisk domstol.

Europadomstolens dom föranledde att utnämningen av juryn kom att utredas. Domen tockades dock inte som att hela jurysystemet borde revideras, utan istället som att så specifikt politiska frågor som Holm-målet måste behandlas extra försiktigt. Lagstiftaren ansåg dock att det torde vara tillräckligt att domstolarna i fortsättningen tillämpade RB:s generella jävsregel och Artikel 6(1) i Europakonventionen som den tockades av Europadomstolen i fallet Holm.¹⁰⁵ Juryreglernas brister som uppdagades i och med fallet Holm kom alltså inte att leda till några lagändringar. Dock kan förarbetsuttalandet tolkas som att jävsreglerna skall gälla även för jurymedlemmar, i den mån detta var oklart innan.

¹⁰³ Vallinder, s 247 ff.

¹⁰⁴ Europadomstolens dom Holm ./. Sverige mål nr 44/1992/389/467.

¹⁰⁵ Prop. 1997/98:43, s 133.

4.5 MEDDELARFRIHET OCH MEDDELARSKYDD

Meddelarfriheten som stadgas i TF innebär att det skall stå envar fritt att meddela uppgifter för offentliggörande i vilket ämne som helst.¹⁰⁶ Fyra kategorier av mottagare definieras i lagtexten: författare eller annan upphovsman, utgivare av skrift, skriftens redaktion eller företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller annat i periodisk skrift. Även i YGL återfinns regler om meddelarfrihet.¹⁰⁷ Dessa regler motsvarar i allt väsentligt TF:s reglering, dock med vissa naturliga olikheter i definitionen av mottagare som motiveras av lagarnas olika tillämpningsområde.

Meddelarfriheten avser alltså att skydda envars befordrande av uppgifter i vilket ämne som helst till en bestämd adressat utan att riskera att straffas. Meddelarfriheten gäller oavsett om publicering skett eller inte. Det huvudsakliga är att meddelaren avsett att materialet skall offentliggöras.¹⁰⁸

Meddelarfriheten kompletteras av reglerna om meddelarskydd.¹⁰⁹ Principen om meddelarskyddet innebär att den som gjort bruk av sin meddelarfrihet skall vara fri från ett eventuellt straffansvar. Endast i vissa fall kan detta skydd brytas, och då endast avseende vissa fastslagna handlingar.¹¹⁰ Dessa är högförräderi, spioneri, grovt spioneri, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, uppror, landsförräderi eller landssvek. Försök, förberedelse och stämpling till sådana brott är också straffbart. Även utlämnande av allmän handling och åsidosättande av tystnadsplikt kan bryta meddelarskyddet.

Friheten att meddela sig och skyddet mot rättsliga sanktioner grundar sig på tryck- och yttrandefrihetsansvarets exklusivitet. Eftersom endast en formellt utpekad person kan straffas då ett sådant brott begåtts åtnjuter alla andra inblandade ansvarsfrihet.¹¹¹

Enligt reglerna om anonymitet råder ett förbud att efterforska den som gjort bruk av sin meddelarfrihet. För den som medverkat vid framställningen av en skrift, och således kan ställas till svars för tryck- eller yttrandefrihetsbrott, råder därför en tystnadsplikt gentemot dem befinner sig högre upp i ansvarskedjan.¹¹² Utgivaren av en skrift får till exempel inte röja författarens eller meddelarens identitet för att själva undslippa ansvar.

¹⁰⁶ 1 kap 1 § 3 st TF.

¹⁰⁷ 1 kap 2 § YGL.

¹⁰⁸ Jfr NJA 2000 s 355.

¹⁰⁹ 3 kap TF.

¹¹⁰ 7 kap 3 § TF.

¹¹¹ Se ovan 4.3.2.

¹¹² 3 kap 3 § TF.

“Innehållet i klistermärkena kan enligt min mening inte sägas ta sikte på en folkgrupp på det sätt som förutsätts i straffbestämmelsen.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 847-01-30)

JK-anmälningar för hets mot folkgrupp 1997-2001

Reglerna om hets mot folkgrupp i BrB och TF har i allt väsentligt samma ordalydelse och samma syfte. Vad som skiljer dem åt är förutsättningarna för deras tillämpning. Åtal för brott mot BrB utförs av allmän åklagare medan JK är ensam behörig åklagare vid tryck- och yttrandefrihetsbrott. SHK:s granskning har bland annat till syfte att belysa eventuella skillnader i tillämpning mellan de olika regleringarna. För att göra detta har SHK granskat alla anmälningar rörande nämnda brott som inkommit till JK under åren 1997-2001.

Redan vid första anblick av åtalsstatistiken finns starka skäl som talar för en mer ingående studie av tryck- och yttrandefriheten i allmänhet och JK:s brottsbekämpande verksamhet i synnerhet. För åren 1997-2001 redovisade JK följande åtalsstatistik:

Hets mot folkgrupp som tryck- och yttrandefrihetsbrott, 1997-2001

År:	Anmälningar:	Åtal:	Andel åtal:
1997	63	0	0,0
1998	133	3	2,2 %
1999	98	3	3,1 %
2000	151	1	0,7 %
2001	151	2	1,3 %
Totalt:	596	9	1,5 %

Jämför man dessa siffror med allmän åklagares statistik i fråga om hets mot folkgrupp som brott mot BrB för samma period framstår en tydlig skillnad:

Hets mot folkgrupp, 1997-2001

År:	Anmälningar:	Åtal:	Andel åtal:
1997	239	34	14,2 %
1998	416	133	32,0 %
1999	323	51	15,8 %
2000	449	90	20,0 %
2001	340	65	19,1 %
Totalt:	1767	373	21,1 %

Tryck- och yttrandefriheten utgör en av grundvalarna i ett demokratiskt statsskick. Varje medborgare måste känna sig säker på att kunna uttrycka sin åsikt utan repressalier eller censur. Det fria meningsutbytet främjar debatt och kritik av aktuella företeelser och det är av största vikt att en sådan rätt förblir så oinskränkt som möjligt.

Utprekandet av vissa gärningar som tryck- och yttrandefrihetsbrott innebär emellertid just en inskränkning i rätten att yttra sig. Dessa begränsningar syftar till att säkerställa andras skyddsvärda intressen såsom den enskildes ära och integritet och att ingen skall behöva utsättas för rashets eller liknande. Det råder alltså en intressekollision mellan å ena sidan yttrandefriheten och å andra sidan de motstående intressen som motiveras av skyddet för den enskilde. Tryck- och yttrandefrihetsbrotten innebär en faktisk begränsning av yttrandefriheten genom att de förbjuder ett visst innehåll i uttalanden som omfattas av grundlagens skydd. Det är alltså en mycket svår avvägning att göra då man skall bestämma vilket intresse som skall väga tyngst. Skall den fria debatt- och kritikrätten råda utan inskränkning eller skall envars personliga rätt till integritet anses som så skyddsvärd att en inskränkning tillåts?

Vid TF:s och BrB:s revision 1970 kom tillämpningsområdet för regeln som förbjuder hets mot folkgrupp att vidgas. I förarbetena diskuterades huruvida det var lämpligt att begränsa kritikrätten på det sätt som föreslogs. Det framhölls emellertid att kravet på uppsåt med automatik skulle utesluta de yttranden som i en debattsituation ändå kom att innefatta missaktning. Med andra ord är alltså missaktande uttalanden beroende av gärningsmannens uppsåt och kritikrätten endast begränsad i relation till uppsåtligt uttryckt missaktning. Då brottet begås i tryckt skrift eller teknisk upptagning ersätts dock detta uppsåt i viss mån av den presumtion som finns införd i lagtexten.¹

JK har i sin roll som åklagare att ta ställning till den status tryck- och yttrandefriheten har och intressekollisionen mellan tryck- och yttrandefriheten och andra rättigheter. Detta hänsynstagande kommer främst till uttryck i den så kallade instruktionen.² Yttrandefriheten innebär inte enbart en rätt att uttrycka åsikter i tryckt skrift eller teknisk upptagning, utan även muntligen eller på annat sätt som den enskilde kan tänkas välja. Intressekollisionen föreligger därför också mellan brottet i BrB och yttrandefriheten utanför TF och YGL. Där regleras den i RF och ett flertal av de internationella konventioner som Sverige undertecknat. I RF stadgas en generell rätt till yttrandefrihet och i Europakonventionen regleras yttrandefriheten ingående.³ Denna konvention är sedan 1995 svensk lag. Här bör också erinras om regeln i RF som föreskriver att lag ej får meddelas i strid med Sveriges konventionsåtaganden enligt Europakonventionen.⁴ Därmed finns alltså yttrandefriheten fixerad i rättsakter som står utanför det specifika systemet i TF och YGL. Då dessa regler anger ramarna för all övrig lagstiftningsverksamhet får de till följd att även brottsbalksbrottet hets mot folkgrupp påverkas av yttrandefrihetens status som grundläggande demokratisk rättighet, det vill säga den innebörd som förmedlas i instruktionen. I det följande kommer några av de skäl som vanligen anförs vara orsaken till den stora diskrepansen att presenteras.

En orsak till den stora skillnaden i tillämpningen skulle kunna sägas vara att

¹ 8 kap 12 § TF. Se ovan 4.3.1.3 samt nedan 6.2.7.

² 1 kap 4 § TE.

³ 2 kap 1 § p 1 RF samt Artikel 10 Europakonventionen.

⁴ 2 kap 23 § RF.

brottet hets mot folkgrupp under de senaste åren blivit bredare till sin karaktär. Från att främst ha förekommit i tryckta skrifter har brottsliga handlingar allt oftare kommit att ske genom produktion och spridande av vit makt-musik och tillhandahållande av rasistisk och nazistisk propaganda via internet. Det går inte att exakt utröna hur stor spridningen är eftersom bolagen som producerar vit makt-musik inte redovisar sin försäljningsverksamhet öppet. Ofta hänger spridandet av vit makt-musik ihop med annat användande av internet. De som tillhandahåller internetsidor kombinerar ofta allmän spridning av propaganda med postorderverksamhet. Våren 1998 fanns minst 42 direkt rasistiska hemsidor och ett år senare räknade man till 34 hemsidor som sålde vit makt-musik.⁵ På dessa hemsidor såldes också tidningar, klistermärken och kläder. Hemsidorna tillhandahölls av nazistgrupper eller skivbolag. Dessutom fanns det många enskilda och smågrupper som på olika sätt var – och än idag är – verksamma på internet.

De nya sätten att sprida hot eller missaktning har lett till svårigheter av det slag som ofta är förknippade med nya typer av brottslighet. Eftersom de är svåra att upptäcka, utreda och beivra undslipper de rättssystemet. Som exempel kan nämnas ”tidningar” som endast publiceras i elektronisk form. Dessa faller inte under TF:s eller YGL:s skydd och kan därför inte bli föremål för prövning i ett tryck- eller yttrandefrihetsförfarande, trots att de hänför sig mer till mer traditionella massmedier än verksamhet som kan leda till brott mot BrB. Regelsystemet i grundlagarna är helt enkelt inte avfattet med de nya brottsformerna i åtanke. Både TF och YGL är baserade på mediernas teknik – för att grundlagsskydd skall tillkomma ett uttalande krävs att det presenteras i tryckt skrift eller teknisk upptagning. Grundlagarnas reaktionssystem är knutet just till den tekniska lösningen, inte till uttalandet i sig. Detta har kommit att innebära att nya tekniska lösningar, till exempel print on demand, krävt ändringar i grundlagen. Dessa kan som bekant endast ske i nära anslutning till riksdagsval. Därmed kan i och för sig skyddsvärd debatt komma att föras utan att uttalandena åtnjuter grundlagsskydd.

Avgränsningen mellan vilka typer av medier som faller inom grundlagarnas tillämpningsområde må vara klar ur ett teoretiskt perspektiv. I praktiken är dock svårigheterna med denna gränsdragning stora. Enskilda och myndigheter som misstänker att tryck- eller yttrandefrihetsbrott begåtts kan anmäla detta till polismyndighet eller direkt till JK. I många fall sker anmälan till fel myndighet som sedan måste vidarebefordra ärendet, ibland till och med efter en initial utredning. Därigenom förlängs handläggningstiderna avsevärt vilket inkräktar på de redan korta preskriptionstiderna. Risken kan alltså med fog sägas vara överhängande för att de nya brottsformerna så att säga faller mellan två stolar.

Sedan den 1 januari 2003 har detta förhållande dock justerats så tillvida att grundlagsskyddet utökats. Det omfattar nu ett större antal aktörer och ett frivilligt grundlagsskydd som knyts till ett utgivningsbevis kan nu erhållas. För att ett utgivningsbevis skall beviljas krävs att verksamheten uppfyller de krav som anges i den så kallade databasregeln, nämligen att databasens innehåll riktar sig till en vid krets, i princip är öppen för alla och att det inte är möjligt att ändra innehållet. Detta öppnar möjlighet för en stor grupp privatpersoner som tillhandhåller hemsidor att välja att grundlagsskydda dessa, så länge de kan uppvisa en organisation som liknar ett traditionellt massmedieföretag. Det kan

⁵ BRÅ 1999:10, s 31.

med fog misstänkas att det ter sig intressant, dels för den som vill sprida nazistisk propaganda och dels för den som vill svartmåla någon viss person, att söka ett utgivningsbevis och samtidigt placera en ”målvalt” som ansvarig utgivare. Denna problematik, i kombination med JK:s återhållsamma åtalspraxis och de osäkerheter som är behäftade med juryprövningen i dessa mål, kan komma att innebära att den verkligt ansvarige förblir anonym och på så vis undgår straffansvar. Detta förhållande uppmärksammades av remissinstanserna, i de förarbeten som föregick lagändringen.⁶

De korta preskriptionstiderna är ytterligare en faktor som försvårar rättsväsendets insatser.⁷ En utgångspunkt för tryck- och yttrandefrihetsbrotten är nämligen att det är av stor vikt att rättsprocessen företas omgående. Som skäl för detta har följande angetts:⁸

”Beträffande skälen för de särskilt korta preskriptionstiderna i TF och YGL kan här nämnas att det sedan lång tid tillbaka ansetts viktigt att frågan om tryckfrihetsbrott avgörs snabbt. Att åtalsprövning bör ske i nära anslutning till utgivningen hör samman med att många yttranden som kan vara straffbara enligt TF och YGL är sådana som också har betydelse för den allmänna opinionsbildningen och att uppfattningen om vad som är tillåtet respektive otillåtet att yttra mycket väl kan ändras även under en kortare tidsperiod. Särskilt beträffande politiska yttranden är det viktigt att åtalsfrågan blir avgjord inom kort tid efter offentliggörandet så att frågan om det föreligger ett missbruk av tryck- respektive yttrandefriheten blir klarlagd. Om bedömningen i åtalsfrågan tilläts dröja, hinna den allmänna opinionen kanske ändra uppfattning.”

Risk för att ett uttalande skall bedömas på ett annat sätt om lång tid får löpa anses alltså vara överhängande. Detta synsätt finns dock anledning att ifrågasätta. Är det verkligen av yttersta vikt att eventuellt åtal väcks och att dom faller inom en så kort tidsrymd som reglerna idag föreskriver? Ett förfarande i domstol så snart inpå yttrandet fällt kan innebära att den aktuella debatten fortfarande pågår. Detta skulle i sin tur kunna innebära att juryn, som ju skall bidra med sunt förnuft och lekmanaomdöme, kommer att bedöma frågan på ett alltför subjektivt sätt. Om en viss tidsrymd tilläts löpa mellan yttrandets offentliggörande och eventuell rättslig påföljd skulle distans till det brottsliga innehållet kunna vinnas. Med en sådan distans skulle jury och domstol kunna se yttrandet i ett fullständigare sammanhang, som därvid skulle vara till gagn för rättstillämpningen.

Mot de korta preskriptionstiderna kan framförallt påtalas att åtal i många fall inte kan väckas på grund av att preskription hunnit inträda. Vad gäller tekniska upptagningar är detta ett särskilt stort problem eftersom preskriptionstiden räknas från den dag då upptagningen lämnades ut för spridning, något som ur bevishänseende är mycket svårt att fastställa. Det faktum att det inte krävs en särskilt vidsträckt krets som upptagningen sprids till för att den skall anses vara utgiven gör det mycket svårt för JK att bevisa att preskription ännu inte inträtt. En praktisk följd är att hets mot folkgrupp i teknisk upptagning i det närmaste kommit att avkriminaliseras. För tekniska upptagningar som saknar ursprungsuppgifter har

⁶ Se ovan 4.2.3.

⁷ Se ovan 4.3.5.

⁸ Prop 2001/02:74, s 69.

detta förhållande dock rättas till – sedan den 1 januari 2003 gäller BrB:s regler om preskription, dock med den begränsningen att åtal måste väckas inom två år från att JK fått kännedom om upptagningen.⁹ Inga ändringar gällande preskriptionstiderna avseende tryckta skrifter eller andra tekniska upptagningar har dock skett.

Det är utifrån dessa förutsättningar SHK beslutat att granska tryck- och yttrandefriheten i allmänhet och JK:s åtalspraxis rörande hets mot folkgrupp i synnerhet. Vid denna granskning av de anmälningar avseende hets mot folkgrupp som inkommit till JK mellan 1997 och 2001 har vi kommit fram till följande:

- **596** anmälningar rörande hets mot folkgrupp inkom till JK.
- **9** åtal väcktes.
- **37** förundersökningar inleddes.
- **359** anmälningar avskrevs omedelbart. Av dessa:
 - o rörde 108 anmälningar uppenbart inte brottslig gärning, avskrevs 44 anmälningar på grund av misstanke om att preskription inträtt,
 - o avskrevs 92 anmälningar på grund av att de inte omfattades av grundlag. (53 rörde skrift som ej framställdes i tryckpress, 32 internettjänst användning som ej omfattades av grundlag och 7 handskrivet material),
 - o rörde 115 anmälningar fall som anmälts tidigare men då inte föranlett någon åtgärd.
- **228** anmälningar avsåg uttalanden där reell brottsmisstanke förelåg, men som avskrevs efter att JK gjort en initial granskning och då funnit att brott inte begåtts.
- Totalt **82** anmälningar (13,7 % av det totala antalet anmälningar, 35,9 % av de fall där misstanke om brott var reell) har SHK funnit anledning att granska närmare. 23 av dessa avskrevs på grund av misstanke om att preskription inträtt. De övriga avskrevs efter initial granskning. Av dessa anser SHK att:
 - o **31** anmälningar (5,2 % respektive 13,6 %) borde ha blivit föremål för rättslig prövning i ett domstolsförfarande, eftersom bedömningen om yttranden skall anses utgöra hets mot folkgrupp eller ej är så grannlaga att beslut inte kan fattas av en myndighet,
 - o **42** anmälningar (7 % respektive 18,4 %) är av den karaktären att förundersökning borde ha inletts,
 - o **9** anmälningar (1,5 % respektive 3,9 %) finns anledning att studera närmare då de tjänar som goda exempel på tryck- och yttrandefrihetens komplexa natur från en principiell synvinkel.

Nedan kommer dessa fall kort refereras. De delas upp i tre kategorier: de anmälningar som enligt vår mening borde ha prövats av domstol, de som borde ha föranlett förundersökning och de som är av intresse av andra skäl. Inom varje kategori är fallen ordnade kronologiskt efter JK:s diarium. Vissa av dem refereras tillsammans för en mer pedagogisk framställning.

⁹ Se ovan 4.3.5.

5.1 ANMÄLNINGAR SOM BORDE HA PRÖVATS AV DOMSTOL

De fall som redovisas i detta avsnitt borde enligt SHK:s uppfattning blivit föremål för domstolsprövning. För att uttröna om ett uttalande innefattar hets mot folkgrupp måste en avvägning göras; intresset av en så vidsträckt yttrandefrihet som möjligt måste vägas mot de skyddsintressen som bär upp kriminaliseringen av hets mot folkgrupp. En åklagare måste, enligt gällande regler, kunna emotse en fällande dom för att kunna väcka åtal. Åklagare måste därför söka förutse domslutet innan beslut i åtalsfrågan kan fattas. Endast om sannolika skäl saknas kan åklagaren åtalas för obefogat åtal.¹⁰ Kärnfrågan i dessa mål är om ett uttalande kan anses utgöra hets mot folkgrupp i lagens mening. Det är också denna fråga som skall besvaras med ja eller nej av juryn.

SHK har kommit till slutsatsen att tryck- och yttrandefriheten är ett område där gränsen för vad som skall anses som brottsligt är svår att dra. Ett starkt objektivt yttrandefrihetsintresse kan innebära att ett yttrande som i sig faller inom straffbestämmelsens tillämpningsområde ändå anses rättsenligt. Det är därför mycket svårt att avgöra om ett uttalande med säkerhet innefattar hets mot folkgrupp. SHK har dock, efter en ingående granskning, kommit till slutsatsen att de 31 anmälningar som nu skall redovisas får anses ligga utanför gränsen för vad som kan anses tillåtet. De är inte av enkel natur och vi kan självklart inte avgöra om de skall betraktas som hets mot folkgrupp i lagens mening. Denna avvägning är emellertid enligt vår uppfattning så principiellt viktig att den bör framgå av domstolspraxis. Istället för ett myndighetsbeslut synes en offentlig och objektiv domstolsprövning påkallad, där argumenten kan ställas mot varandra och granskas ingående.

1. Artikel i Arbetet Nyheterna (dnr 822-97-30)

Anmälan avsåg en insändare med rubriken ”Arma Sverige” införd i Arbetet-Nyheterna den 19 mars 1997. Insändaren innehöll bland annat följande uttalande:

”De senaste veckornas händelser i Albanien har via nyhetssändningarna gett oss en inblick i den albanska nationalkaraktären. Plundringar, övergrepp och allmän huliganism firar triumfer i detta efterblivna lilla land. Den opålitlighet och grymhet som tillskrivs albanerna är väl känd av deras grannar men helt okänd för den moraliska eliten här hemma, som tror att alla människor är lika.”

JK ansåg att innehållet i insändaren var att betrakta som hets mot folkgrupp. En förundersökning inleddes därför. Denna visade att införandet skett av misstag och att den ansvarige utgivaren för tidningen senare infört en dementi. Åtgärder hade även vidtagits av redaktionen för att minska risken för att ett sådant misstag upprepades. JK ansåg att dessa omständigheter bidrog till att brottet skulle vara att bedömas som ringa och att ingen annan påföljd än böter kunde komma i fråga. Förundersökningen lades därför ned med stöd av 20 kap 7 § 1 st RB.

¹⁰15 kap 5 § 2 st BrB.

2. Artikel i Dagens Nyheter om Bosnien (dnr 3142-97-30)

Anmälan avsåg en artikel med rubriken ”Titos grotta plundrad” införd i Dagens Nyheter den 6 oktober 1997. Texten innehöll bland annat följande:

”Bosniska kroater är något av det värsta man kan hitta på Balkan, lika inskränkta och våldsbenägna som kristna maroniter i Libanon.”

”I en oförstörd byggnad intill museet har unga kroater satt upp ett gym. Tränar för nästa krig, kantänka.”

JK ansåg att vissa av uttrycken sedda för sig möjligen kunde anses uttrycka missaktning för en folkgrupp, men att det med hänsyn till instruktionen i 1 kap 4 § TF inte kunde antas att något brott begåtts. Förundersökning inleddes inte.

3. Skolfoton (dnr 182-98-30, 822-99-30 och 3472-01-30)

Den första anmälan avsåg ett foto i en skolkatalog som utgavs hösten 1998 där en elev bar en tröja med texten ”C18 – Let the Battle Begin” samt en maskerad beväpnad man. C står för Combat, siffrorna 1 och 8 står för första och åttonde bokstäverna i alfabetet, A och H initialerna i Adolf Hitler. Texten och symbolerna på tröjan skulle enligt JK inte uppfattas som uttryck för hot mot eller missaktning för en bestämd grupp på det sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp i TF. Därför kunde inte tillverkaren av katalogen hållas ansvarig. Inte heller eleven kunde göras tryckfrihetsrättsligt ansvarig då TF saknar regler om ansvar för den som låter sig fotograferas iförd aktuell klädsel. Den andra anmälan avsåg ett foto i en skolkatalog där några elever höll upp en flagga med en så kallad triskelon, ett hakkors med tre ben, och den tredje ett foto där en elev gjorde hitlerhälsning. JK ansåg, med samma motivering som ovan, att ingen kunde hållas ansvarig enligt reglerna om hets mot folkgrupp i TF. Förundersökning inleddes inte i något av fallen.

4. Tidningen Framtids flygblad (dnr 262-98-30, 324-98-30, 677-98-30, 751-98-30)

Anmälningarna avsåg ett flygblad med titeln ”Samhället sanktionerar gruppvåldträkter på tonårsflickor” som spritts i bland annat Västervik, Säfte och Åseda i februari och mars 1998. I texten, som var allmänt främlingsfientligt hållen, framställdes det som ett faktum att invandrare begår fler och grövre sexualbrott än svenskar. Dessutom fanns adressuppgifter till utgivaren. Flygbladen innehöll bland annat följande:

”Hit men inte längre! Det är sant att många av er, kanske de flesta, är hyggliga och skötsamma, men tillräckligt många av er begår övergrepp och brott i en sådan utsträckning att ni kommer att förpesta våra liv, förpesta hela vår framtid och till sist förgöra oss som folk.’ Ni som utgör svensk skolungdom måste frigöra er från den katastrofala föreställningen att alla måste bedömas som individer och att ingen får bedömas utifrån hudfärg eller etnicitet. Misslyckas ni skolungdomar med det,

och misslyckas ni med att uttrycka och sprida er vrede mot det mångkulturella övergreppssamhället, då kommer det mångkulturella våldet få fritt spelrum. För varje år som går växer kullen av potentiella våldtäktsmän från invandrarförorterna. Om inte ni tjejer genomskådar samhällets och skolans svek, då kommer gruppvåldtäkterna bara att bli fler och fler. Och fler. Och övergreppen sanktioneras av samhället ni växer upp i.”

Enligt JK hade de aktuella flygbladen en klart invandrarfientlig ton, men eftersom de inte innehöll några direkt nedsättande uttalanden kunde inte något brott misstänkas. Förundersökning inleddes inte.

5. Östgöta Correspondenten (dnr 1349-98-30)

Anmälan avsåg en ledarartikel med titeln ”Våra värden skall gälla” införd i Östgöta Correspondenten den 27 mars 1998. Artikelns innehåll uttalanden om att invandrarungdomar har en kvinnosyn som är olämplig i Sverige. Detta uttrycktes på följande sätt:

”Risken är att jag späder på främlingsfientligheten nu, men värdekonflikten mellan det svenska och det främmande kan likväl inte sopas under mattan.”

”Den senaste tidens uppmärksammade gängvåldtäkter har genomförts av invandrarungdomar. Det är ingen slump. Dessa män är kulturellt predestinerade att se kvinnor som horor. (Dessvärre ser man nu en liknande ”utveckling” hos svenska tonåringar.)”

JK ansåg att artikeln otvetydigt utgjorde ett inlägg i samhällsdebatten och därför kunde olämpliga formuleringar inte anses utgöra hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

6. Flygblad i psalmböcker (dnr 3148-98-30)

Anmälan avsåg fyra olika flygblad som funnits instoppade i psalmböckerna i en kyrka i Västanfors utanför Fagersta. Ett av flygbladen innehöll nedsättande uttalanden om färgade människor, bland annat följande:

”Blandäktenskap är personligt och kulturellt självmord.”

”Om den nuvarande trenden fortsätter, att unga vita pojkar och flickor tar sig hustrur/män av andra raser, så kommer vår ras unika identitet sakta men säkert att försvinna. De värden och principer som har bidragit så mycket till vår samtida kultur, historia och civilisation kommer att utrotas från denna planet.”

JK ansåg att budskapet inte var entydigt och att det därför inte kunde anses innefatta hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

7. Alternativ Medias klistermärken (dnr 1066-99-30, 3739-99-30)

Anmälningarna avsåg klistermärken som påträffats i Göteborg i mars 1999 och i Brunflo den 5 oktober 1999. Det ena klistermärket innehöll följande:

"HIV och AIDS dödar. Bland svarta afrikaner i Sverige är HIV 63 gånger vanligare än bland svenskar."

I anslutning till texten fanns en bild på en överkryssad svart man som angavs med namn och som påstods vara en "systematisk HIV-spridare". Det andra klistermärket innehöll följande:

"Kärlek över gränserna? Nej tack! Operation Nordisk Kvinnofrid"

I anslutning till texten fanns en teckning som avbildade en vit kvinna som har samlag med en svart man. Tre män med karikerade, icke-nordiska drag står och väntar på sin tur bredvid en nummerlappsautomat.

JK ansåg i båda fallen att innehållet kunde tolkas som kritik av invandrare, men att det var tveksamt om missaktningen var tillräckligt klar för att straffansvar skulle vara aktuellt. Förundersökning inleddes inte.

8. Hell's Angels (dnr 1735-99-30)

Anmälan avsåg tre från Hell's Angels kursgård beslagtagna tavlor innehållande bland annat den så kallade segerrunan och nazistiska SS-tecken. JK ansåg att vissa av symbolerna även används i andra sammanhang och då inte symboliserar budskap som innefattar hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

9. Islamiska Föreningen i Umeå (dnr 981-00-31)

Anmälan avsåg nedsättande uttalanden i en närradiosändning som sändes av Islamiska Föreningen i Umeå den 15 januari 2000. Bland annat uttalades följande i en ordväxling mellan ett barn som ringt in till programmet (Barnet: B, Programledaren: P):

B: Jag leker med min hammare.

P: Vad skall du göra med hammaren?

B: Jag skall döda otrogna.

P: Vilka är de min vän?

B: Det är judarna.

P: Vilka flera?

B: De kristna.

P: Vilka flera?

B: Alla koffrer

JK ansåg alla som inte var rättrogna muslimer avsågs och att denna grupp var för vid för att brott skulle kunna anses föreligga. Förundersökning inleddes inte.

10. Insändare i Aftonbladet (dnr 1256-00-30)

Anmälan avsåg en insändare införd i Aftonbladet den 24 mars 2000 som innehöll stark kritik mot islam och muslimer, bland annat följande:

”Islam har på senare tid blivit alltmer aggressiv. Listan skulle kunna göras lång på muslimsk intolerans som resulterat i tusentals döda.”

”Där islam är statsreligion förföljs människor med annan tro och livsåskådning. Flyktingströmmarna talar sitt tydliga språk. Lösningen på dessa motsättningar finns i ett namn, namnet Jesus.”

JK ansåg att vissa uttryck i artikeln eventuellt kunde uppfattas som om de innefattade missaktning mot muslimska trosbekännare, men att dessa uttalanden inte kunde anses överskrida gränsen för en fri och saklig debatt. Förundersökning inleddes inte.

11. Nationell Ungdoms affischer och klistermärken (dnr 2628-00-30, 3144-00-30, 847-01-30)

Anmälningarna avsåg bland annat ett klistermärke och en affisch som klistrats på ett elskåp i Alingsås den 7 oktober 2000. Klistermärket innehöll följande:

”Det mångkulturella samhället värnar om ’minoriteter’... Men vem värnar om deras offer?”

I anslutning till texten fanns en teckning av en blond, till synes gråtande flicka omgärdad av svarta händer som drog sönder hennes kläder. Affischen innehöll följande:

”Inga fler våldtäkter... när vi befriat Sverige! Gör din plikt som svensk och kämpa för ditt folk! Gå med i nationell ungdom!”

I anslutning till texten avbildades en galge med snara.

Vad gällde klistermärket fann JK ingen anledning att anta att tryckfrihetsbrott begåtts. Angående affischen fann JK att innehållet inte var av sådan beskaffenhet som kan grunda ansvar för hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

12. Nazisthälsning i gratulationsannons (dnr 3730-00-30)

Anmälan avsåg en gratulationsannons i annonstidningen Kometen som utgavs den 16 november 2000. En av annonserna innehöll en bild på en man som gör nazisthälsning. JK ansåg att utformningen av gratulationsannonsen och det sammanhang bilden förekom i inte föranledde misstanke om att tryckfrihetsbrott begåtts. Förundersökning inleddes inte.

13. National Socialistisk Fronts infobrev (dnr 560-01-30)

Anmälan avsåg en skrift med titeln ”Infobrev 1 –01, NSF, Det svenska alternativet” som utgavs i januari 2001. Skriften innehöll bland annat kritik av den judiska dominansen inom svensk media och förnekelse av judeutrotningen.

Bland annat finns följande citat:

”Nationalsocialistisk Front

Politiska Grundstenar

1. En befolkningsfrämjande näringspolitik i form av ekonomiska lättnader så som sänkt skatt och lönetillägg för barnrika och genetiskt friska familjer.

13. Viktiga vidtaganden av rasbiologiska skyddsåtgärder för att säkra den nordiska rasens andliga och biologiska sundhet. Därmed upprättande av en statlig raskontroll. Obligatorisk undervisning i rasbiologi och rashygien samt befrämjande av en sund kroppskultur.”

”De demokratiska partierna liksom de marxistiska förnekar problematiken i att en för oss främmande folkegrupp styr opinionsbildningen och våra politiker. De lägger sig hellre raklänga på backen och låter sion stampa på deras bröstkorng än att protestera och riskera att pekas ut som ’antisemiter’.”

”Förutom den enorma kostnad och kriminalitet som massinvandringen för med sig så verkar den naturligtvis även som en försämring av vårt nordiska rasmaterial. Varje ras är unik men ingen ras mer värd än någon annan. Att beblanda främmande raser med vår nordiska medför dock att de kvalitéer och fördelar vårt folk har går förlorat.”

”På lång sikt riskerar hela den vita rasen att utrotas vilket vi anser absolut inte får hända. Vår ras har frambringat alla stora vetenskapsmän, upptäcktsresande och tänkare. Att utrota vår ras är att slå mänskligheten bakåt flera tusen år.”

JK ansåg att innehållet i skriften visserligen hade en klart rasistisk underton men att den också innehöll uttalanden om att den nordiska rasen inte skulle vara överlägsen. Förundersökning inleddes inte.

14. Insändare i Alingsås Tidning (dnr 770-01-30)

Anmälan avsåg en insändare med titeln ”Inga ockupanter” införd i Alingsås Tidning den 14 februari 2001. Texten avhandlade historiska aspekter av konflikten mellan Israel och det palestinska folket och innehöll nedsättande uttalanden om palestinier. Bland annat innehöll texten följande citat:

”Ett folk vars föräldrar uppmanar sina ungdomar och barn att gå ut och kasta stenar på till exempel bedjande folk vid klagomuren och som binder sprängladdningar runt sin kropp och går in på skolbussar, marknadsplatser och utlöser dem, som skär halsen av små och stora är inte ett folk som traktar efter fred. Det visar på ondskan själv, personifierad i detta folk.”

”Någon har sagt: Man kan göra ett avtal med palestinierna och ta dem i hand, men när man i vänskap vänder sig om efter handslaget får man en dolk i ryggen.”

JK ansåg att insändaren inte kunde uppfattas på annat sätt än som ett inslag i samhällsdebatten. Förundersökning inleddes inte.

15. Nationalsocialistisk fronts klistermärke (dnr 1907-01-30)

Anmälningen avsåg innehållet på ett antal olika klistermärken som satts upp på en skola i Trollhättan under pingsthelgen 2001. Klistermärkena innehöll rasistiska och nazistiska symboler, till exempel Wasakarven. JK bedömde att klistermärkena inte innefattade något yttrande som kunde bedömas utgöra hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

16. Illustrerad Vetenskap (dnr 2887-01-30, 2891-01-30, 2905-01-30, 2916-01-30, 2990-01-30, 3007-01-30, 3040-01-30)

Anmälningarna avsåg en artikel som publicerades i Illustrerad Vetenskap nummer 13/2001. Artikelns innehåll nedsättande omdömen om romer. Bland annat fanns följande citat med i texten:

”För romer är det till exempel en sport att lura de vita att visa medlidande till exempel genom att tigga på kryckor och med ett hungrigt barn i famnen eller genom att framstå som ödmjuk och obemedlad inför eventuella socialarbetare för att sedan skratta högt åt de naiva gajerna [icke-romer] som gått på föreställningen och pungat ut med sina allmosor.”

”De tidiga äktenskapen är ett medvetet försök att hindra flickornas skolgång – utbildning är nämligen det största hotet mot kärnan i zigenarkulturen, som många, särskilt ur den äldre generationen, kämpar för att bevara.”

”Den rituella renheten har inte alltid med kroppshygien att göra – de traditionella kringresande zigenarna hade till exempel bara en uppsättning kläder, som de bar tills de var utslitna.”

”Kvinnor utsätts till exempel inte för sexuella trakasserier, då det ju skulle göra förövaren oren.”

JK ansåg dock att flera passager innehöll klart positiva omdömen om romer där de bland annat beskrevs som ”exotiska”, ”fria” och ”färgstarka”. Även om många avsnitt var olämpligt formulerade var artikelns sedd i sitt rätta sammanhang inte att betrakta som hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

17. Islam i fokus (dnr 3063-01-31)

Anmälan avsåg artikeln "Islam i fokus" som publicerades i internetupplagan av Sverigedemokraternas tidning "SD-Kuriren" i september 2001. Skriften innehöll enligt anmälaren nedsättande omdömen om muslimer, bland annat följande:

"I Sverige finns idag mer än 400 000 muslimer. Många av dessa lever under sharia; utan respekt för svenska lagar och institutioner. Detta kommer att hota svensk sammanhållning och säkerhet på sikt. Vi riskerar att invaderas av muslimer vars främsta mål är att omvandla Sverige till en muslimsk stat; det otänkbara blir tänkbart."

"Krav på egna lagstiftande församlingar har sedan länge förts fram; något som med största sannolikhet kommer att införas i takt med att den muslimska invasionen till Sverige fortsätter."

"Om det nu visar sig, och alla bevis tycks peka åt detta håll, att det är muslimska fundamentalister som ligger bakom det oerhörda dådet i USA, har vi fått det slutliga beviset för att dessa människor är villiga att gå hur långt som helst; något som visar hur utsatt Europa, med sin ständigt växande muslimska befolkning, är."

JK ansåg att uttalandena inte överskred gränsen för saklig kritik. Förundersökning inleddes inte.

5.2 ANMÄLNINGAR DÄR FÖRUNDERSÖKNING BORDE HA INLETTS

I detta avsnitt redovisas de fall som enligt SHK:s uppfattning borde lett till förundersökning. Eftersom yttrandefrihetens gränser är mycket otydliga, måste det material som läggs till grund för ett åtalsbeslut vara så omfattande som möjligt. Här spelar JK:s roll som exklusiv åklagare och de korta preskriptionstiderna en avgörande roll; endast JK kan besluta om förundersökning och detta måste ske i nära anslutning till det uttalande som skall bedömas.

I de fall som skall refereras har SHK funnit att underlaget är alltför otillräckligt för att beslut om en eventuell domstolsprövning skall kunna fattas. Om förundersökning inletts hade dessa fall kunnat leda till domstolsprövning. Det hade dock också kunnat visa sig att något brott inte förelegat och att åtal därför varit uteslutet. Enligt vår uppfattning är dock detta omöjligt att avgöra endast med ledning av det material som funnits tillgängligt. Därför borde dessa fall ha lett till förundersökning.

18. Radio Islam (dnr 413-97-31,1674-97-31)

Anmälningarna inkom till JK dels från Granskningsnämnden för Radio och TV och från Radio- och TV-verket. De avsåg Radio Islams närradiosändningar där återkommande antisemitiska uttalanden fällts. Några närmare citat lämnades inte i någon av anmälningarna, utan de avsåg den generellt antisemitiska andemening inslagen i programmet hade. JK tog inte del av de aktuella programmen, utan ansåg sig ha fått en god uppfattning om Radio Islams budskap vid granskning av tidigare anmälda program. Förundersökning inleddes inte.

19. Azerbajdzjanska Kulturföreningen (dnr 1356-97-31)

Anmälan avsåg innehållet i Azerbajdzjanska Kulturföreningens närradio- och tv-sändningar som sändes den 6 och den 20 april 1997. JK ansåg, utan att granska de aktuella sändningarna, att uppgifterna i de översända handlingarna inte gav anledning att anta att någon uttryckt missaktning på det sätt som kunde krävas för straffbarhet. Förundersökning inleddes inte.

20. Flygblad (dnr 1491-97-30, 2355-98-30, 302-00-30)

Anmälningarna avsåg flygblad som bland annat delats ut av skinheads på en skola i Göteborg. Ett av flygbladen innehöll följande:

”...i parken väntade en man som hade ett sjukt begär. Han kom från ett annat land där de inte gjorde som här. Där kvinnor var mindre värda och inte hade någon talan alls. Så nu ligger hon utan trosor med gråten i sin hals...” (Odium)

Denna och många andra texter av Odium tillhör den sorts musik som regeringen och de nuvarande makthavarna idag vill stoppa! Denna sorts musik kallas av oss för patriotisk musik och utövas av många nationalistiska grupper som vill värna om vårt nordiska kulturarv.

STÖD VÅR KAMP MOT ETT MÅNGKULTURELLT SVERIGE”

JK ansåg att flygbladen förvisso verkade vara framställda i tryckpress, men att det inte var motiverat att vidare söka utreda om så var fallet eftersom uttalandena under alla förhållanden inte kunde anses utgöra hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

Ett annat av flygbladen innehöll följande:

”Kommer rättsmaskineriet att haverera här precis som det gjort i de delar av USA där domstolarna intagits av färgade jury-medlemmar och ledamöter? Eller som i Sydafrika? Denna nation – så rik på naturtillgångar och vars uteslutande europeiska befolkning en gång i tiden gjorde misstaget att importera färgad arbetskraft från negerstammarna i norr. Varför hör vi så lite i media nu för tiden om förhållandena i Sydafrika nu när den prisade ”mångkulturen” äntligen fått fritt spelrum? Orsaken är att livet i Sydafrika förvandlats till en MARDRÖM.”

JK ansåg att flygbladet fick anses vara genomgående invandrar- och främlingsfientligt, men att innehållet inte var tillräckligt långtgående för att brottet hets mot folkgrupp skulle föreligga. Förundersökning inleddes inte.

21. Nazistbutiker i Göteborg (dnr 2142-97-30)

Anmälan avsåg två butiker i Göteborg som tillhandahöll musik, tidskrifter, kläder och symboler med ett rasistiskt och nazistiskt budskap. JK ansåg att det inte lämnats några närmare uppgifter om innehållet i de aktuella tidskrifterna eller de andra artiklarna som tillhandahölls. I de delar som avsåg kläder med rasistiska budskap överlämnade JK anmälan till allmän åklagare för eventuell åtgärd. Förundersökning inleddes inte.

22. Klistermärken (dnr 734-98-30, 2985-98-30, 2298-99-30, 2742-99-30, 1265-00-30, 1387-00-30, 1824-00-30, 3038-00-30, 3100-00-30, 3713-00-30, 1573-01-30, 2541-01-30, 2744-01-30)

Anmälningarna avsåg flera fall då klistermärken med nazistiska eller rasistiska symboler, till exempel svastikan, klistrats upp på skolor eller andra allmänna platser. JK ansåg i alla de uppräknade fallen att någon uppgift om när de aktuella klistermärkena var framställda och när de lämnats ut för spridning inte fanns. Således var det möjligt att preskription redan inträtt. Förundersökning inleddes inte i något av fallen.

23. Cd-skivor i Helsingborg (dnr 812-98-33)

Anmälan avsåg en stor mängd cd-skivor med vit makt-musik som påträffats vid en husrannsakan. JK ansåg att det kunde antas att de beslagtagna cd-skivorna innefattade hets mot folkgrupp. Med ledning av de handlingar som fanns tillgängliga i ärendet fanns dock inte belägg för att innehavaren gjort sig skyldig till spridning på det sätt som krävs i YGL. Förundersökning inleddes inte.

24. Radio Tapesk (dnr 1422-98-31)

Anmälan avsåg nedsättande uttalanden om kurder i en närradiodebatt som sändes av Radio Tapesk den 27 januari 1998. Anmälaren hade kontaktat den ansvarige utgivaren för Radio Tapesk för att få ta del av referensband innehållande den aktuella sändningen, men fått till svar att detta program av misstag inte spelats in. JK ansåg att det exempel som togs upp i anmälan inte föranledde misstanke om yttrandefrihetsbrott. Att inte spela in programmet kunde enligt JK i detta fall inte föranleda strängare straff än böter. Därför stod kostnaderna för en förundersökning inte i rimlig proportion till sakens betydelse. Förundersökning inleddes inte i någon del.

25. Radio Ranga-rang (dnr 1448-98-31)

Anmälan avsåg nedsättande uttalanden om azerbajdzjanska turkar i en av Radio Ranga-rangs närradiosändningar. Uttalandena gjordes av personer som ringde in till programledaren och berättade vitsar och roliga historier. I anmälan gavs inga exempel på vad som sagts i programmet. JK ansåg, utan att ta del av den aktuella radiosändningen, att det förhållandet att någon intar en mer allmänt hatisk attityd mot en folkgrupp inte skall jämföras med hot eller uttryck för missaktning på det sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte.

26. Cd-skivor och videogram i Mullsjö (dnr 2378-98-33)

Anmälan avsåg ett antal cd-skivor innehållande Vit maktmusik samt en videoinspelning av en sammankomst i Mullsjö den 11-12 juli 1998. I sammankomsten deltog ett tjugotal ungdomar iklädda plagg med rasistiska eller nazistiska symboler. Av ljudet på videoinspelningen framgick att vit makt-musik spelades. JK ansåg emellertid att videoinspelningens kvalitet var så dålig att det inte gick att utvärdera vilken eller vilka av cd-skivorna som spelats. Följden av detta blev att det inte gick att bedöma frågor om eventuell preskription och därför gick det inte att utreda eventuellt brott. Själva videogrammet togs inte till bedömning. Förundersökning inleddes inte.

27. Sverigedemokraternas närradio (dnr 2461-98-31, 585-01-31)

Den första anmälan, som inkom till JK den 18 augusti 1998, avsåg ett antal närradioprogram sända av Sverigedemokraterna mellan den 13 december 1997 och den 1 augusti 1998. I programmen förekom uttryck som ”blåneger” och ”svartingar”. JK beslutade den 9 november 1998 att åtal inte skulle hinna väckas innan preskription inträdde. För det program som sändes den 1 augusti, där åtal enligt JK antagligen skulle hinnas med, beslutades dock att inga direkt nedsättande uttalanden avgivits.

Den andra anmälan avsåg uttalanden som fällts den 12 respektive den 19 augusti 2000. Anmälan inkom till JK den 6 februari 2001, sex respektive tretton dagar innan preskriptionstiden löpt ut. JK beslutade dock, utan att ta del av de aktuella programmen, att åtal inte skulle hinna väckas innan preskriptionstiden löpt ut. Förundersökning inleddes inte i något av fallen.

28. Skrifter på bokmässia i Rosengård (dnr 3033-98-30, 3066-98-30, 3085-98-30, 3217-98-30)

Anmälningarna avsåg skrifter som delades ut vid en bokmässia i Rosengård i Malmö av dels sunnimuslimer och dels shiamuslimer. Grupperna anmälde varandra då de respektive skrifterna innehöll nedsättande omdömen om respektive grupp. Bland annat innehöll en skrift följande citat:

”...och det är större polyteism [hedendom] och avfall från islam som ger dem rätt till mord...”

”Detta är det första av mord på de otrogna...”

JK ansåg att skrifterna inte innehöll sådana uttalanden som kunde bedömas innefatta hets mot folkgrupp, oaktat att preskription eventuellt inträtt. Förundersökning inleddes inte.

29. Nationalsocialistisk fronts klistermärke (dnr 272-99-30)

Anmälningen avsåg ett klistermärke innehållande en svastika som satts upp på entrédörren till en frikyrka i Östersund. JK bedömde att klistermärket inte spritts på det sätt som förutsätts för ansvar. Förundersökning inleddes inte.

30. Özgür Politika (dnr 852-99-30, 1286-99-30)

Anmälan avsåg en artikel i den turkiska tidningen Özgür Politika som bland annat innehöll följande:

”Det är en hedersskyldighet att för hundratusentals av oss [kurder] att från och med idag göra vad vi kan, för att bränna ned Turkiet, förstöra landet, och med massaktioner köra över Turkiet såsom med en ångvält.”

”Om vi [kurder] inte, inom en vecka, straffar tiotusentals européer och turkar, så kommer Apo inte att förlåta oss.”

Enligt JK innehöll skriften inget som kunde tolkas som uttryck för missaktning eller hot mot någon folkgrupp. Praktiska möjligheter att finna ytterligare information om någon som kunde hållas ansvarig för skriften saknades, då den var utgiven utomlands. Dessutom rådde osäkerhet om huruvida den översättning som bifogats skriften var korrekt. Förundersökning inleddes inte.

Ytterligare en anmälan avsåg samma artikel. Till den aktuella anmälan bifogades ett nummer av den aktuella skriften samt ett brev från Interpress där det tydligt framgick att detta företag distribuerade skriften i Sverige. JK ansåg att det nu visserligen skulle vara möjligt att utreda vem som skulle anses ansvarig för ett eventuellt tryckfrihetsbrott. Artikeln måste dock enligt JK ses i sitt sammanhang, nämligen som ett inlägg i den politiska debatten om kurdernas ställning i Turkiet. Utifrån detta perspektiv kunde brott ej anses föreligga. Förundersökning inleddes inte.

31. Payam Azedegan (dnr 2654-99-31)

Anmälan avsåg nedsättande uttalanden om araber i ett flertal närradiosändningar som sändes av Payam Azedegan under våren 1999. Bland annat uttrycktes följande:

”Araberna är underlägsna människor eftersom de ätit kameleonter i dåtiden.”

”Araber är ökenluffare.”

JK ansåg att de exempel som givits i anmälan inte föranledde misstanke om att hets mot folkgrupp skulle föreligga och att kostnaderna för att ta del av alla sändningar där påstådda kränkningar förekommit skulle bli alltför stora. Förundersökning inleddes inte.

32. Klistermärken (dnr 3214-99-30, 2735-01-30)

Den första anmälan avsåg fem klistermärken som funnits uppsatta i Klippan den 7 och den 8 september 1999. Tre av klistermärkena innehöll bland annat hakkors. Ett av märkena innehöll texten ”White Power”. Flera av klistermärkena innehöll adress och telefonnummer till Nationalsocialistisk Front i Trelleborg och Karlskrona.

JK ansåg att det inte utan ytterligare utredning gick att fastställa om klistermärkena var framställda i tryckpress och därför omfattades av TF. Någon uppgift om när de var framställda eller lämnats ut för spridning fanns inte heller. På grund av detta fann JK att det var möjligt att preskription redan inträtt. De var därför enligt JK inte rationellt eller ekonomiskt försvarbart att ytterligare utreda på vilket sätt märkena framstälts och vilken åklagare som var behörig. Förundersökning inleddes inte.

Den andra anmälan avsåg liknande klistermärken med bland annat hakkorsen som påträffades på dörren till en butik i Klippan år 2001. Butiksinnehavaren hade invandrarbakgrund. JK fann att symbolerna fick anses förmedla ett budskap som

var att betrakta som hets mot folkgrupp. Eftersom ett av märkena liknade de som prövats i den första anmälan fann dock JK att det var troligt att preskription redan inträtt. Förundersökning inleddes inte.

33. Alternativ Medias hemsida (dnr 3738-99-31)

Anmälan avsåg enligt JK innehållet på Alternativ Medias hemsida den 28 oktober 1998. Av anmälan framgick att hemsidan var ett av den periodiska skriften Tidningen Framtids organ. På hemsidan tillhandahölls enligt anmälar, Säkerhetspolisen, diverse rasideologisk litteratur, vit makt-musik och tidskrifter som "Folktribunen", "Framtid" och "Mimer". JK ansåg att det inte kunde uteslutas att preskription inträtt eftersom anmälar inte konkretiserat sin framställning och inget utdrag av hemsidan vid aktuellt datum fanns. Förundersökning inleddes inte.

34. Kasset med vit makt-musik på skola (dnr 1079-00-33)

Anmälan avsåg ett kassetband innehållande vit makt-musik som en elev spelat på en skola i Göteborg. JK ansåg att utredningen inte gav underlag för att anta att innehållet på kassetten spritts på det sätt som förutsätter ansvar enligt YGL. Kassetten verkade enligt JK av allt att döma vara framställd för privat bruk och spridandet hade endast skett till en sluten krets. Förundersökning inleddes inte.

35. Cd-skivor och tidskrifter i Söderhamn (dnr 2355-00-30)

Anmälan avsåg bland annat exemplar av tidskrifterna "Folktribunen" och "Nordland" samt cd-skivor med musik av de välkända vit makt-banden "Swastika", "Nordland", "Pluton Svea", "Odium" och "Skinhead Legion" som inlämnats till en polisstation i Söderhamn den 14 juli 2000. Angående skrifterna kunde inte förundersökning inledas, då preskription inträtt. Vad gällde cd-skivorna ansåg JK att det inte utan ytterligare utredning kunde fastställas att deras innehåll och spridning utgjorde yttrandefrihetsbrott. Förundersökning inleddes inte.

36. Tröja med svastika (dnr 2674-00-30)

Anmälan avsåg en tröja som bars av en person som greps misstänkt för skadegörelse. Tröjan innehöll texterna "Swastika" och "Revolution" och nazistiska symboler till exempel svastikan. JK ansåg att någon uppgift om när tröjan var framställd och när den lämnats ut för spridning inte fanns. Således var det möjligt att preskription redan inträtt. Förundersökning inleddes inte.

37. Tröjor tryckta på en skola (dnr 3625-01-30)

Anmälan avsåg en tröja med bland annat texten ”14 words/88” som två elever tryckt på sin skola i Nödinge utanför Göteborg. ”14 words” syftar på de 14 orden ”Vi Måste Säkra Existensen För Vårt Folk Och En Framtid För Våra Vita Barn” och ”88” på alfabetets åttonde bokstav H, ”Heil Hitler”. JK ansåg att tröjan inte spritts på sådant sätt att den kunde anses ha blivit utgiven. Förundersökning kunde därför inte inledas.

38. Cd-skivor, klistermärken och broschyrer (dnr 3875-00-30)

Anmälan avsåg ett antal cd-skivor, klistermärken och broschyrer som påträffats vid en husrannsakan i Trelleborg. Materialet innehöll vit makt-musik och rasistiska eller nazistiska symboler. JK ansåg att utredningen inte gav underlag för att anta att materialet spritts på det sätt som förutsätter ansvar enligt YGL. Det kunde heller inte utifrån utredningen förutsättas att preskription inte inträtt. Förundersökning inleddes inte.

39. Tryckta skrifter, tröjor och flaggor i en lägenhet (dnr 2648-01-30)

Anmälan avsåg ett flertal tryckta skrifter, affischer, en tröja samt en flagga med svastikan som polisen påträffat i en bostad i Sölvesborg den 29 januari 2001. Skrifterna och affischerna granskades inte närmare av vare sig polis eller JK. Enligt JK:s bedömning fanns inte tillräckligt underlag för att anta att brottet hets mot folkgrupp skulle ha begåtts. Förundersökning inleddes inte.

5.3 ANMÄLNINGAR AV ÖVRIGT INTRESSE

I detta avsnitt redovisas en rad fall som är avsedda att tjäna som exempel på de svårigheter som är förenade med tillämpningen av tryck- och yttrandefrihetsregleringarna. Vi har inte funnit något brottsligt i dessa uttalanden och de skulle således inte ha lett till åtal. Det vi emellertid funnit värt att uppmärksamma är de grunder JK åberopat i sina beslut att inte vidta ytterligare åtgärder. På grund av att få fall av hets mot folkgrupp som tryck- och yttrandefrihetsbrott prövas i domstol saknas vägledande domstolsavgöranden.

JK har istället kommit att bli den som främst tillämpar och tolkar dessa regler och dennes beslutsmotiveringar får alltså stor återverkan på den fortsatta rättstillämpningen. Enligt vår uppfattning är det en självklarhet att även de fall där hets mot folkgrupp inte föreligger bedöms så grundligt som möjligt. Det är mot bakgrund av detta som vi anser att dessa fall bör diskuteras.

40. Tv-sändning och insändare i Göteborgstidningen (dnr 493-97-31, 3413-00-30)

Den första anmälan avsåg ett program i TV4 som enligt anmälaren innehöll nedsättande uttalanden om scientologer. JK ansåg att scientologer inte kunde anses utgöra en sådan folkgrupp som skyddas av straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp. Den andra anmälan avsåg en insändare införd i Göteborgstidningen den 8 september 2000. Insändaren innehöll starkt kritiska uttryck mot Scientologirörelsen och dess anhängare, bland annat följande:

”Jag hatar fascistiska och nazistiska organisationer och partier. Som liberal är det min självklara uppgift att bekämpa alla rasistiska, icke-demokratiska och ojämlika rörelser. Jag mår illa bara jag tänker på scientologirörelsen och dess anhängare. En manipulativ sekt som profiterar på människors längtan efter mening i tillvaron. En organisation som hyllar elitism och som vilar på odemokratisk värdegrund.”

JK ansåg att formuleringarna föll inom ramen för vad som bör anses tillåtet och behövde därmed inte ta ställning till frågan om scientologer skall räknas som en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer som avses i bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Förundersökning inleddes inte i något av fallen.

41. FN-kommitté (dnr 2314-98-30)

Föreningens kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (CERD) anmälde tre skrivelser för bedömning om tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp begåtts. Skrivelserna var enligt Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) inte framställda i tryckpress och således ankom det inte på JK att pröva huruvida innehållet i skrivelserna skulle föranleda någon åtgärd. Förundersökning inleddes inte.

42. Skånepartiets närradiosändningar (dnr 2709-98-31)

Anmälningen avsåg ett uttalande i Skånepartiets närradiosändningar som innehöll nedsättande uttalanden riktade till invandrare. Under hösten 1998 hade en skola i Malmö beslutat att inte servera fläskkött i skolmatsalen. Skånepartiet inledde då en kampanj och i ett radioprogram lästes följande slagord upp:

”Fläskkorv är gott!”

”Hurra för fläskkotletten!”

JK ansåg att detta var inslag i den politiska debatten. Förundersökning inleddes inte.

43. Artikel i Göteborgsposten om Göteborgsbranden (dnr 1046-99-30)

Anmälan avsåg en artikel införd i Göteborgsposten den 7 mars 1999. Artikeln innehöll uttalanden av en chefsåklagare i Göteborg i samband med branden i Makedonska föreningens lokaler, bland annat följande:

”Det är beklagligt att vissa ungdomar inte vill prata med polisen. Kanske har de dålig erfarenhet av myndigheter i sina hemländer. Eller så talar de osanning i hög grad.”

”Vi har konsulterat viss expertis i den här frågan. De har gett oss upplysningen att man, beroende på visst ursprung, ibland gärna talar osanning.”

JK ansåg att det var tveksamt om någon speciell grupp utpekats. Dessutom erinrade JK om att han enligt lag är förbjuden att vidta åtgärder mot chefsåklagaren för dennes uttalanden. Förundersökning inleddes inte.

44. Artikel i Dagens Nyheter om gruppvåldtäkter (dnr 650-00-30)

Anmälan avsåg en artikel införd i Dagens Nyheter den 11 februari 2000. Artikeln innehöll uttalanden om svenska kvinnor. JK konstaterade att det hot eller den missaktning som avses i straffbestämmelsen hets mot folkgrupp skall vara riktad mot en folkgrupp eller annan sådan grupp och anspela på vissa gemensamma drag hos denna grupp. Därmed ansåg JK att det var uppenbart att ”svenska kvinnor” inte utgjorde en sådan grupp som avses med straffstadgandet. Förundersökning inleddes inte.

45. Beslagtagna cd-skivor (dnr 2551-00-33)

Anmälan avsåg tre cd-skivor som påträffats vid en husrannsakan i Sollebrunn söder om Trollhättan den 12 augusti 2000. Cd-skivorna innehöll vit makt-musik med band som ”Blue Eyed Devils” och ”Angry Aryans”. JK begärde den 23 augusti 2000 bistånd att fastställa vem som framställt skivorna. Den 25 augusti överlämnade

JK åt överåklagaren i Göteborg att inleda förundersökning. Den 15 januari 2001 kontaktade SKL tillverkaren i USA. Då svaret dröjde påminde JK den amerikanska tillverkaren den 13 juni 2001. Svaret dröjde dock till den 5 juli 2001. JK beslutade därför den 15 augusti 2001 att lägga ned förundersökningen eftersom preskription inträtt under den tid utredningen tog.

46. Magazinet för ett segerrikt liv (dnr 2839-00-30)

Anmälan avsåg uttalanden av en imam i en artikel om bland annat judar införd i Magazinet för ett segerrikt liv den 30 juni 2000. Artikelns innehåll bland annat följande:

”Förintelsen är en judisk lögn, olydiga kvinnor ska bestraffas liksom de muslimer som vänder om till kristendomen.”

JK ansåg att de aktuella uttalandena förekommit i en artikelserie som granskade islam på ett sätt som betraktas som ordinär nyhetsförmedling och föll därmed inom ramen för vad som anses tillåtet. Dessutom kunde ingen åtgärd vidtas mot imamen som uttalat sig, eftersom han enligt JK åtnjöt lagstadgat skydd. Förundersökning inleddes inte.

47. Artikel i Nya Wermlands Tidning (dnr 2849-00-30)

Anmälan avsåg två artiklar införda i Nya Wermlands Tidning. Anmälaren ansåg att uttalanden i artikeln uttryckte missaktning mot Sverigedemokrater. JK ansåg dock att de anmälda uttalandena inte kunde anses innehålla tryckfrihetsbrott eftersom anmälan riktade sig mot artikelförfattaren och inte mot den ansvarige utgivaren. Förundersökning inleddes inte.

Klistermärken, se kapitel 5, referat 32, sidan 64.

“Det är således möjligt att preskription redan inträtt. Att under sådana förhållanden föranstalta om ytterligare utredning för att – enbart på grund av den kompetensfördelning som råder mellan Justitiekanslern och allmän åklagare – närmare söka fastställa på vilket sätt klistermärkena har framställts och därmed vem som är behörig att som åklagare ta ställning till deras innehåll ter sig varken som rationellt eller ekonomiskt försvarbart.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 3214-99-30)

6 Slutsats

SHK skall i detta kapitel redovisa sina ställningstaganden utifrån de ovan redovisade JK-besluten. I vår granskning har vi funnit en genomgående återhållsam tendens hos JK; denne väcker åtal i betydligt mindre utsträckning än allmän åklagare. Den statistik som ovan redovisats tydliggör denna tendens.¹ I det närmaste skall SHK därför kommentera och diskutera de orsaker som kan tänkas ligga till grund för detta.

I avsnitt 6.1 kommenteras tryck- och yttrandefrihetsrättsliga frågor ur principiell synvinkel. Avsnitt 6.2 och 6.3 behandlar detaljfrågor ur JK:s beslutspraxis, till exempel grundlagarnas preskriptionsregler och RB:s regler om nedläggning av förundersökning. I avsnitt 6.4 och 6.5 behandlas förhållandet mellan internationella konventioner och svensk yttrandefrihetsrätt. Avslutande synpunkter ges i avsnitt 6.6.

6.1 TRYCK- OCH YTTRANDEFRIHETEN

6.1.1 Instruktionen

Instruktionen i TF stadgar följande:²

”Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

Vid bestämmande av påföljd, som enligt denna förordning är förenad med missbruk av tryckfriheten, skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.”

¹ Se ovan 5.

² 1 kap 4 § TF. Jfr 1 kap 5 § YGL.

Det syfte som omtalas i paragrafens första stycke skulle kunna tolkas som att den som skall tillämpa instruktionen skall söka efter gärningsmannens bakomliggande motiv, så att säga läsa mellan raderna. Studerar man stadgandets tidigare lydelse märker man dock att så inte är fallet. Instruktionen har haft i princip samma lydelse sedan 1812. Den äldre lydelsen var dock klarare på en punkt; *syftet* uttrycktes *skriftens åsyftning*. Härmed menas att instruktionen skall tillämpas på det syfte som kan anses framträda i skriften. Ett helhetsperspektiv måste då anläggas. Vissa mindre lämpliga uttryck i en skrift, som sedda för sig kan uppfattas som att de uttrycker hot eller missaktning, kan vara lagenliga om skriften vid en helhetsbedömning kan anses innehålla ett starkt objektivet sett skyddsvärt intresse. Vid denna bedömning kan endast objektiva hänsyn tas, eftersom en skrift som frias med hänvisning till instruktionen inte innehåller något brott. Instruktionen fungerar alltså inte som en ansvarsfrihetsgrund, där ett uttryck som objektivet sett är brottsligt frias av det tryckfrihetsrättsligt skyddsvärda intresset.

Saken kan också uttryckas så att det brottsliga området måste avgränsas på den objektiva sidan. Detta innebär att det är brottets objektiva rekvisit, alltså själva handlingen, som är avgörande för huruvida ett brott föreligger eller ej. En avgränsning av det brottsliga området kan dock inte ske genom en bedömning av gärningsmannens bakomliggande bevekelsegrunder, det vill säga på den subjektiva sidan, om dessa inte kommit till uttryck i texten. Någon som har uppsåt att uttrycka sig missaktande mot invandrare och maskerar detta genom att endast kritisera den förda invandringsspolitiken, kan därför inte anses göra sig skyldig till något brott. Ett försök att tolka instruktionen som att brottet skall avgränsas på den subjektiva sidan gjordes av den så kallade Diskrimineringsutredningen:³

”Någon vars uppsåt är att hota eller uttrycka missaktning för invandrare kan framföra detta som en kritik av invandringens omfattning eller sammansättning. Man får i sådana fall se just till detta uppsåt. I enskilda fall kan därför sådana uttryck vara att hänföra till det straffbara området.”

Denna typ av avgränsning av det kriminaliserade området är dock inte möjlig och har i tidigare förarbeten avvisats.⁴ Det torde vara oförenligt med såväl legalitetsprincipen som instruktionen – och därmed TF:s grundläggande syfte – att bestraffa en skrift som objektivet sett inte innehåller någon form av missaktning eller hot, under hänvisning till att den tillkommit med ett brottsligt syfte.⁵ Enligt vår mening är det också oacceptabelt att inte straffa objektivet sett brottsliga uttalanden genom att söka ett eventuellt bakomliggande hedervärt syfte. Endast uttryck som kommit till uttryck i skriften kan straffas.

Problematiken kan illustreras med ett fall avseende en närradiosändning där Skånepartiet propagerade för fläskkött.⁶ Bakgrunden till denna kampanj var att en skola i Malmö slutat servera fläskkött, eftersom flertalet elever var av muslimsk trosbekännelse. De rasistiska undertonerna, mot bakgrund av den debatt som fördes i Malmös tidningar vid tillfället, visar att Skånepartiet sannolikt haft ett annat, bakomliggande, syfte med sin kampanj än att öka konsumtion av fläskkött i

³ SOU 1981:38, s 65.

⁴ SOU 1947:60, s 252.

⁵ Axberger, s 215.

⁶ Se ovan 5.3, referat nr 42, dnr 2709-98-31.

allmänhet. En avgränsning på den subjektiva sidan skulle resultera i att de objektivt sett neutrala uttalandena vore att bedöma som hets mot folkgrupp. Tillämpningen av en sådan tolkning skulle kunna få oanade konsekvenser. Neutrala texter skulle kunna fällas till ansvar på grund av upphovsmannens eventuella bakomliggande tankegångar.

För att en skrift eller ett uttalande skall kunna sägas innehålla brottet hets mot folkgrupp krävs istället att hela det objektiva uttrycket bedöms. I en rad fall ur JK:s beslutspraxis har denna helhetsbedömning lett till att förundersökning inte inletts och åtal inte väckts. Det första fallet avsåg en artikel i Dagens Nyheter:⁷

”Enligt min mening kan de angivna uttalandena i artikeln, sedda för sig, möjligen anses uttrycka missaktning för en folkgrupp på så sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Vid bedömningen av ett fall som detta måste hänsyn tas till den i 1 kap 4 § tryckfrihetsförordningen angivna s.k. instruktionen.”

Det andra fallet rörde en ledarartikel i Östgöta Correspondenten:⁸

”Artikeln kan allmänt sett i vissa delar sägas vara tendentiös och innehåller mot muslimer klart nedsättande uttryckssätt.”

”Jag bedömer inte utsikterna till framgång med ett åtal för hets mot folkgrupp som tillräckliga utan stannar, med särskilt beaktande av den s.k. instruktionen i 1 kap 4 § TF, vid att inte inleda förundersökning.”

Det tredje fallet avsåg en artikel i Illustrerad Vetenskap:⁹

”Enligt min mening är vissa av de ovan angivna citaten sådana att de, sedda för sig, måste anses uttrycka missaktning för en folkgrupp, nämligen romerna.”

”Artikeln är skriven på ett ganska naivt och i vissa delar omdömeslöst sätt. Vid en samlad bedömning förefaller emellertid avsikten inte ha varit att uttrycka missaktning mot romerna, utan snarare att påvisa deras egenart och att förmedla en romantiserad bild av deras sätt att leva.”

Angående det tredje fallet har JK senare uttalat att denna bedömning var felaktig och att en domstolsprövning borde ha kommit till stånd:¹⁰

”Justitiekanslern Göran Lambertz håller med om den kritiken beträffande den uppmärksammade artikeln om romer som publicerades i Illustrerad Vetenskap förra hösten.

”Det är ett fall där vi låg på gränsen. De negativa uttalandena i artikeln ställdes mot de positiva och det var helhetsbedömningen som gjorde att vi inte åtalade. Men det borde ha prövats.”

⁷ Se ovan 5.1, referat nr 2, dnr 3142-97-30.

⁸ Se ovan 5.1, referat nr 5, dnr 1349-98-30.

⁹ Se ovan 5.1, referat nr 16, dnr 2887-01-30, m fl.

¹⁰ Röda korsets tidning Quick response, www.quickresponse.nu, 2002-05-27.

I en rad andra fall har en mer fragmentiserad bedömning tillämpats. Denna har då lett till att varken förundersökning inletts eller åtal väckts. Det första fallet avsåg ett flygblad med titeln ”Samhället sanktionerar gruppvåldtäkter på tonårsflickor”:¹¹

”Några direkt nedsättande uttalanden görs dock inte i annat avseende än att det proportionellt sett skulle finnas ett större antal personer som begått sexualbrott bland gruppen människor med invandrarbakgrund än bland svenska medborgare. Detta uttalande i sig kan inte betraktas som innefattande missaktning mot invandrare som grupp, åtminstone inte i den mening som avses med den nu aktuella straffbestämmelsen.”

Det andra fallet avsåg ett klistermärke som påträffats på en skola i Göteborg:¹²

”Det märke som överlämnats hit kan uppfattas så att det avser att uttrycka missaktning för svarta människor. En sådan tolkning ligger också enligt min mening nära till hands. Det är emellertid utformat så att det också kan sägas lämna endast viss faktisk information om sjukdomar som, enligt vad som är allmänt känt, är mer utbredda i vissa världsdelar och bland vissa folkgrupper än i andra fall.”

I de tre först refererade fallen anlägger JK ett helhetsperspektiv och kommer till slutsatsen att vidare åtgärder inte bör vidtas. Framställningarnas egentliga syfte bedöms; ett objektiva syfte som framgår vid en bedömning av hela texternas inriktning. I de två andra fallen anläggs dock ett fragmentiserat synsätt. Delar av texten i flygbladet och bilden respektive texten i klistermärket bedöms var för sig. Utifrån detta har SHK kommit till slutsatsen att instruktionen givits en inkonsekvent tolkning. Enligt instruktionen skall ett helhetsperspektiv alltid anläggas.

Enligt vår uppfattning bör den svåra avvägningen mellan intresset av en vidsträckt yttrandefrihet och det motstående intresse som bär upp bestämmelsen om hets mot folkgrupp, göras i ett öppet kontradiktoriskt domstolsförfarande. Det är enligt SHK från principiella utgångspunkter mycket olyckligt om dessa grannlaga och i en demokrati viktiga prövningar och avvägningar stannar på myndighetsnivå.

6.1.2 Kritikrätten

De rekvisit som skall vara uppfyllda för att hets mot folkgrupp skall föreligga avgränsar rent tekniskt det brottsliga området på ett klart sätt. Svårigheten ligger snarare i kriminaliseringens förhållande till tryck- och yttrandefriheten.¹³ Ovan har omtalats den konflikt som föreligger mellan kriminaliseringen och det långtgående skyddet för yttrandefriheten – både i grundlag och i konventionsregler.¹⁴ Å ena sidan är uttryck för att en viss folkgrupp är värd mer eller mindre än någon annan förbjudna, å andra sidan vill lagstiftaren behålla en öppenhet som gör det möjligt att, på ett ibland svavelosande sätt, debattera diverse aktuella företeelser i samhället. En saklig och vederhäftig, det vill säga väl underbyggd, debatt skall alltid vara

¹¹ Se ovan 5.1, referat nr 4, dnr 262-98-30, 324-98-30, 677-98-30, 751-98-30.

¹² Se ovan 5.1, referat nr 7, dnr 1066-99-30, se bild s 18.

¹³ Axberger, s 209.

¹⁴ Se ovan 5.

tillåten, även om den tar sig uttryck som kan uppfattas nedvärderande för vissa grupper. I förarbetena till regelns införande 1948 uttrycktes detta på följande sätt:¹⁵

”Det måste fasthållas, att bestämmelsen icke avser att hindra ett sakligt dryftande av de spörsmål till vilka sådana gruppers härvaro ger upphov. Omdömen, vilka väl äro förklenande men som icke överskrida gränserna för en saklig karakteristik av dessa befolkningsgrupper, en saklig kritik av deras uppförande eller ett vederhäftigt dryftande av deras önskvärdhet i landet, måste anses falla utanför straffbudet. Detta är att fatta såsom riktat endast mot en propaganda, som arbetar med hotelser, osanna uppgifter eller påståenden vilka på grund av sin form eller eljest äro att anse som smädelser.”

Uttalanden som grundar sig i någon grupps yttre egenskaper och som missaktar eller hotar denna är alltså förbjudet enligt lagen om hets mot folkgrupp. Invandringspolitik eller problem med hög kriminalitet hos invandrare måste kunna diskuteras, även om detta kan väcka anstöt. Uttalanden som innefattar uttryck för missaktning eller hot skall leda till straffansvar, även om de förekommer i något som är att beteckna som samhällsdebatt. Sådana uttryck kan inte – och ska inte – tillåtas, vilket också uttryckts i förarbetsuttalanden:¹⁶

”Hänsyn till opinionsfriheten och kritikrätten får dock inte åberopas som skydd för uttalanden som uttrycker missaktning för en hel folkgrupp på grund av att den t.ex. tillhör en viss nationalitet och av denna anledning skulle vara mindre värd.”

Vikten av en fri, saklig och vederhäftig debatt är alltså ett viktigt moment i den tryckfrihetsrättsliga avvägning som ligger till grund för gränsdragningen mellan vad som skall tillåtas och vad som är förbjudet. I en rad beslut har JK framhållit vikten av detta. Nedan skall fem av dessa redovisas.

Det första beslutet avsåg ett flygblad med titeln ”Samhället sanktionerar gruppvåldtäkter på tonårsflickor”. I denna text framlades fakta om att gruppvåldtäkter i stor utsträckning begås av personer med invandrarbakgrund. Övergreppen sades vara råare, perversare och mer frekventa jämfört med de våldtäkter som begås av svenska förbrytare. Utifrån dessa argument drog sedan artikelförfattaren slutsatsen att det svenska ”samhället sanktionerar gruppvåldtäkter på tonårsflickor”. Författaren uppmanade svenskar att genomskåda det mångkulturella samhället, annars skulle ”kullen av potentiella våldtäktsmän från invandrarförörternas” komma att växa för varje år. JK ansåg dock att inga direkt nedsättande uttalanden gjordes och valde att inte inleda förundersökning.¹⁷

Det andra beslutet avsåg ett klistermärke som påträffats på en skola i Göteborg. Detta klistermärke utpekade dels att sjukdomen HIV var ”63 gånger vanligare” bland svarta afrikaner än bland svenskar, dels att en namngiven person som illustreras med porträttbild, var en ”systematisk HIV-spridare”. JK drog slutsatsen att klistermärket kunde tolkas som att det endast lämnade information om att vissa sjukdomar var vanligare förekommande hos vissa folkgrupper än hos andra och vidtog därför inga vidare åtgärder.¹⁸

¹⁵ SOU 1944:69, s 228 f.

¹⁶ Prop 2001/02:59, s 15.

¹⁷ Se ovan 5.1, referat nr 5, dnr 262-98-30, 324-98-30, 677-98-30, 751-98-30. Se även ovan 6.1.1.

¹⁸ Se ovan 5.1, referat nr 9, dnr 1066-99-30, se bild s 18. Se även ovan 6.1.1.

Det tredje beslutet avsåg en insändare i Aftonbladet där skribenten uttryckte sin syn på islam och dess trosbekännare. Islam beskrevs som en aggressiv religion som brett ut sig genom krig, plundring och förföljelse, något som påstods ha skördat tusentals offer. Enligt författaren fanns endast en lösning för alla muslimer, nämligen att konvertera till kristendomen och söka lösningen i namnet Jesus. I JK:s beslut står följande att läsa:¹⁹

”Med beaktande härav gör jag den bedömningen att innehållet, även i de delar det uttrycker kritik mot muslimska trosbekännare, inte kan anses överskrida gränsen för vad som yttrandefrihetsrättsligt måste anses tillåtet inom ramen för en fri och saklig debatt i vårt land.”

Det fjärde beslutet avsåg en artikel med titeln ”Islam i fokus” som publicerades i internet-upplagan av SD-kuriren. Artikeln avhandlade terroristdåd utförda av muslimska fundamentalister, bland annat dåd utförda av självmordsbombare och attentatet mot World Trade Center den 11 september 2001. JK beslutade följande:²⁰

”I den anmälda artikeln lämnas uppgifter vilka får uppfattas som ett inslag i samhällsdebatten. I sådana sammanhang måste det finnas ett vidsträckt utrymme även för yttranden som kan uppfattas som stötande eller direkt missvisande.”

Det femte beslutet avsåg ett flygblad med titeln ”Infobrev 1 –01, NSF, Det svenska alternativen” som innehöll information från Nationalsocialistisk Front. I detta flygblad återfanns Nationalsocialistisk Fronts programförklaring. Bland annat föreslogs att ”genetiskt friska familjer” skulle erhålla ekonomiska lättnader och att ”rasbiologiska skyddsåtgärder” skulle vidtas för att ”säkra den nordiska rasens andliga och biologiska sundhet”. JK:s beslut löd som följer:²¹

”Även för sådan yttranden som av en bred allmänhet kan uppfattas som stötande eller direkt missvisande måste det alltså finnas ett vidsträckt utrymme. Jag bedömer sammanfattningsvis att innehållet i skriften inte skulle leda till en fällande dom vid en prövning i domstol.”

SHK har kommit till slutsatsen att de anmälda texterna till viss del innehåller underlag för en saklig debatt kring ämnen som äger hög aktualitet. Ämnena måste därför kunna dryftas, även om faktaunderlaget i sig kan uppfattas som stötande för vissa. Texterna innehåller dock också grova generaliseringar och tvetydigheter som gör att sakligheten kan ifrågasättas. Skrifterna tillhör därför enligt vår uppfattning inte alls den kategori av enkla fall som klart faller utanför det straffbara området. Prövningen innehåller tvärtom svåra bedömningar och avvägningar. I dagsläget är gränsen för vad som skall anses utgöra saklig och vederhäftig kritik oklar. Den bör därför avgöras i ett kontradiktoriskt domstolsförfarande där argumenten kan brytas mot varandra och belysas i en ingående granskning snarare än att endast prövas av JK ensam.

¹⁹ Se ovan 5.1, referat nr 10, dnr 1256-00-30.

²⁰ Se ovan 5.1, referat nr 17, dnr 3063-01-31.

²¹ Se ovan 5.1, referat nr 13, dnr 560-01-30.

6.1.3 Grundlagarnas exklusivitet som straff- och processlag

Enligt reglerna i TF och YGL skall JK vaka över de friheter som fastslås i dessa lagar. JK skall också vara ensam åklagare i fall som rör tryck- och yttrandefrihetsbrott.²² De processregler som finns i grundlagarna skall vid denna verksamhet tillämpas i första hand. I de fall uttryckliga regleringar saknas skall dock allmänna straff- och processregler verka utfyllande.²³ I TF föreskrivs också att det endast är JK som kan inleda förundersökning och besluta om beslag och andra tvångsmedel då misstanke om tryck- eller yttrandefrihetsbrott föreligger.²⁴

Gränsen mellan vad som omfattas av grundlagarna och vad som faller inom allmän åklagares kompetens är i teorin klar och tydlig. I praktiken kan det dock uppstå svårigheter att avgöra om en skrift är tryckt, och således omfattas av TF, eller framställd på annat sätt eller om en teknisk upptagning i form av en internetsida faller under YGL eller inte. I vissa fall kan detta endast klargöras genom ingående analys av det material som misstänks innefatta tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Det kan därför vara svårt för polis och åklagare, och även för enskilda medborgare, som stöter på eventuellt kriminella uttalanden att avgöra vad som skall handläggas enligt den vanliga arbetsordningen och vad som skall vidarebefordras till JK. De korta preskriptionstiderna bidrar dessutom till att denna svåra avvägning måste ske på ett tidigt stadium. Ett mycket stort antal av de anmälningar som inkommer till JK är på grund av detta allmänt hållna. I en del av dessa fall beror det på att polis och åklagare på grund av JK:s exklusivitet är förhindrade att närmare undersöka den eventuella brottsligheten närmare. Nedan skall en rad exempel på detta redovisas. Det första beslutet avsåg närradio- och tv-sändningar:²⁵

”Uppgifterna i de hit översända anmälningarna ger inte anledning till antagande att någon har uttryckt missaktning för någon grupp av personer på ett sådant sätt som krävs för att gärningen skall vara straffbar som hets mot folkgrupp.”

Det andra beslutet avsåg en butik i Göteborg som enligt anmälaren tillhandahöll diverse skrifter och cd-skivor med nazistpropaganda och vit makt-musik:²⁶

”I detta fall har det inte lämnats några närmare uppgifter om innehållet i de tidskrifter, den musik och andra artiklar som tillhandahållits i de aktuella butikerna. Det finns därför inte underlag för Justitiekanslern att vidta någon åtgärd i ärendet.”

Det tredje fallet avsåg skrifter, affischer och kläder som påträffats av polisen i Sölvesborg:²⁷

”Den nu aktuella boken, tidskrifterna och affischerna har inte granskats av polismyndigheten och det saknas således närmare uppgifter om vad de egentligen

²² 9 kap 1 och 2 §§ TF och 7 kap 1 § YGL.

²³ 14 kap 5 § TF. Se ovan 4.4.1.

²⁴ 10 kap 2 § TF.

²⁵ Se ovan 5.2, referat nr 19, dnr 1356-97-31.

²⁶ Se ovan 5.2, referat nr 21, dnr 2142-97-30.

²⁷ Se ovan 5.2, referat nr 39, dnr 2648-01-30.

har för innehåll. Vad som hittills framkommit i ärendet ger enligt min mening inte tillräckligt underlag för att anta att tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp skulle ha begåtts genom dessa skrifter.”

Det fjärde fallet avsåg innehållet på en internetsida som anmäldes till JK av Säkerhetspolisen:²⁸

”Eftersom något utdrag av innehållet på hemsidan den 28 oktober 1998 inte finns och då anmälaren inte konkretiserat sin anmälan med några exempel på innehållet, går det inte nu att kontrollera om innehållet på hemsidan den aktuella dagen helt eller till viss del finns kvar. Det kan därför inte utslutas att preskription redan har inträtt för innehållet på hemsidan. Anmälan föranleder därför inte någon åtgärd här.”

JK:s beslut i dessa fall grundas endast på de handlingar som funnits tillgängliga då ärendet inkommit, utan att någon närmare undersökning företagits. Polis och åklagare hamnar i ett moment 22; ingen annan än JK är behörig att föranstalta om ytterligare utredning, men JK anser sig inte kunna fatta beslut om förundersökning eller åtal eftersom tillräckligt underlag saknas.

Detta förhållande förstärks ytterligare av att JK utarbetat en promemoria som skall ge polis och allmän åklagare handledning i de fall då misstanke om tryck- och yttrandefrihetsbrott föreligger. I denna står bland annat följande att läsa:²⁹

”Det bör observeras att endast Justitiekanslern får inleda förundersökning, besluta om tvångsmedel osv. vid tryck- och yttrandefrihetsbrott. I sådana fall får några åtgärder från polisens eller allmän åklagares sida alltså inte vidtas innan Justitiekanslern kontaktats.”

I promemorian uppmanas också polis och åklagare att på ett initialt stadium kontakta JK för konsultation och eventuella åtgärder, till exempel inledande av förundersökning. Visserligen framhålls att kontakt alltid bör tas i tveksamma fall och att det skall råda ett nära samarbete mellan den allmänna sidan och JK, men principen om JK:s exklusivitet fastslås ytterligare.

Enligt SHK:s mening bakbinder reglerna om JK:s exklusivitet i dessa fall alla andra instanser som kan komma i kontakt med material som kan misstänkas innehålla tryck- eller yttrandefrihetsbrott. JK bör inte, på det sätt som skett i de ovan refererade besluten, kräva alltför stora initiala insatser av polis och åklagare. SHK har kommit till slutsatsen att regelverket istället ställer dessa krav på JK; att själv inleda förundersökning och på så sätt skapa ett tillräckligt underlag för att beslut i åtalsfrågan skall kunna fattas.

²⁸ Se ovan 5.2, referat nr 33, dnr 3738-99-31.

²⁹ PM angående kompetensfördelningen mellan JK samt polis och åklagare vid misstankar om otillättna yttranden m.m, JK:s dnr 1139-98-19.

6.2 JUSTITIEKANSLERNS RÄTTSTILLÄMPNING

6.2.1 Spridning

Som ovan anförts är utgivning ett krav för att ansvar för tryck- och yttrandefrihetsbrott skall komma ifråga. Skrifter eller upptagningar som endast distribueras inom en helt privat sfär kan inte föranleda straffansvar, men så fort denna vidgas och omfattar ett något större antal personer träder TF:s och YGL:s straff- och processregler in. En skrift anses utgiven då den blivit utlämnad för försäljning eller spridning i Sverige.³⁰ I ett antal beslut har JK avskrivit ärenden från vidare handläggning och som grund hänvisat till att skrifterna inte utgivits. Eftersom kraven på hur spridd en skrift skall vara för att betraktas som utgiven är tämligen lågt ställda har SHK funnit anledning att granska dessa JK-beslut närmare.

De lågt ställda kraven framgår av de motivuttalanden som föregick lagändringen 1988, då regleringen om hets mot folkgrupp vidgades till att även innefatta uttalanden inom en mindre krets av personer, till exempel inom en förening. Syftet med lagändringen var att förhindra inte enbart utåtriktad verksamhet från rasistiska organisationer, utan även intern verksamhet, något som ligger i linje med reglerna i Rasdiskrimineringskonventionen.³¹ Uttalanden som innefattar missaktning eller hot – i muntlig, skriftlig eller annan form – och som sprids utanför en direkt sluten krets skall därför vara att anse som straffbara. Vad gäller sådana meddelanden som endast sprids i enstaka exemplar skall dessa betraktas som utgivna då de anslagits.³² Klistermärken eller affischer som satts upp på offentlig plats kan därför räknas som utgivna i TF:s mening. Detta förhållande, det vill säga det låga krav som ställs för att en missaktande symbol skall anses spridd, bekräftas också i rättspraxis.³³

Ett fall SHK granskat avsåg ett klistermärke innehållande en svastika som klistrats upp på entrédörren till Filadelfiakyrkan i Östersund. JK motiverade sitt beslut att avskriva ärendet på följande sätt:³⁴

”Klistermärket skulle i och för sig kunna vara en sådan skrift som TF är tillämplig på. Jag finner dock inte anledning att närmare undersöka hur det faktiskt förhåller sig i den saken. Anledningen till detta är att utredningen inte ger stöd för antagande att utgivning i den mening som avses i TF har ägt rum. Oavsett om klistermärket innefattar hets mot folkgrupp kan alltså något ingripande med stöd av TF inte ske.”

Ett annat fall avsåg en T-shirt som två elever tryckt vid en gymnasieskola i Nödinge i Västra Götaland. JK:s motivering löd:³⁵

”Utredningen här ger mig dock inte underlag för bedömningen att t-shirten skulle ha spritts på något sådant sätt som gör att den kan anses ha blivit utgiven.”

³⁰ 1 kap 6 § TF. Se ovan 4.3.6.

³¹ Prop 1986/87:151, s 104 ff.

³² SOU 2001:28, s 380 samt Axberger, s 33.

³³ NJA 1996 s 577.

³⁴ Se ovan 5.2, referat nr 29, dnr 272-99-30. Se bild s 10.

³⁵ Se ovan 5.2, referat nr 37, dnr 3625-01-30.

Ett tredje fall avsåg klistermärken och flaggor med nazistiska motiv samt cd-skivor innehållande vit makt-musik som påträffades vid en husrannsakan som företagits med anledning av en förundersökning om grov misshandel. JK:s motivering löd:³⁶

”Av utredningen i ärendet har inte framkommit någon omständighet som talar för att det aktuella materialet varit avsett för spridning utan förhållandena tyder närmast på att egendomen innehafits för personligt bruk, något som i sig inte är straffbart.”

SHK har funnit att klistermärket i det första fallet hade satts upp på offentlig plats där allmänheten kunnat ta del av innehållet. Det torde därmed vara att betrakta som utgivet i lagens mening. Av JK:s beslut framgår dock inte huruvida klistermärket var tryckt eller inte. T-shirten i det andra fallet trycktes på en skola och har direkt efter tryckningen vållat sådan uppmärksamhet att frågan om den kan anses ha utlämnats för spridning är oklar. Även i det tredje fallet är det oklart hur klistermärkena och de övriga artiklarna spridits. Enligt vår uppfattning borde förundersökningar ha inletts i dessa tre fall. Därigenom hade ett större underlag funnits för beslut i åtalsfrågan.

Angående sådana tekniska upptagningar som omfattas av YGL finns ett liknande spridningsrekvisit.³⁷ I flera fall har JK beslutat att inte inleda förundersökning under hänvisning till att den tekniska upptagningen inte lämnats ut för spridning. Ett fall avsåg cd-skivor som inlämnats till Polismyndigheten i Gävleborgs län:³⁸

”Det går heller inte att endast med ledning av uppgifterna om de grupper som framträder på de aktuella CD-skivorna (ljudupptagningarna) avgöra om skivornas innehåll kan anses innefatta yttrandefrihetsbrott. Justitiekanslern finner dock inte anledning att närmare undersöka hur det förhåller sig härmed. Anledningen till detta är att utredningen inte ger tillräckligt stöd för antagandet att spridning av ljudupptagningarna skett i den mening som avses i 1 kap 10 § YGL.”

Ett annat fall avsåg cd-skivor som beslagtogs av åklagare i Helsingborg i samband med en förundersökning rörande försök till dråp:³⁹

”I aktuellt ärende ger här tillgängliga handlingar inte belägg för att innehavaren av skivorna gjort sig skyldig till spridning av dessa. Det tycks i stället röra sig om innehav – för egen eller annans räkning och utan spridningsuppsåt – av tidigare spridda exemplar. Med stöd av det anförda finns det således inte anledning att anta att innehavaren av skivorna gjort sig skyldig till yttrandefrihetsbrott.”

Ett tredje fall avsåg ett kassetband med vit makt-musik som spelats upp av en elev på en skola i Göteborg:⁴⁰

”Utredningen ger inte heller underlag för något antagande om att upptagningen vare sig genom uppspelning, försäljning eller tillhandahållande på annat sätt skulle

³⁶ Se ovan 5.2, referat nr 38, dnr 3875-00-30.

³⁷ 1 kap 10 § YGL.

³⁸ Se ovan 5.1.2, referat nr 35, dnr 2355-00-30.

³⁹ Se ovan 5.2, referat nr 23, dnr 812-98-33.

⁴⁰ Se ovan 5.2, referat nr 34, dnr 1079-00-33.

ha spridits till allmänheten på det sätt som avses i 1 kap 10 § YGL. Visserligen har upptagningen, enligt vad som framgår av anmälan, spelats upp för några andra elever. Av allt att döma har dock detta skett inför en så pass begränsad, privat krets att kravet på spridning till allmänheten inte kan anses vara uppfyllt.”

För tekniska upptagningar är rättsläget något oklarare än för tryckta skrifter. Regeln i YGL är något annorlunda formulerad än motsvarande regel i TF, men någon saklig skillnad är antagligen inte avsedd. Trots detta har regeln givits en vidare tolkning i praxis. I ett antal tings- och hovrättsdomar har redan tillgänglighållandet, det vill säga att någon varit beredd att producera och sprida tekniska upptagningar på beställning, ansetts utgöra spridning i YGL:s mening.⁴¹ Detta förhållande kommenterades på följande sätt av regeringen:⁴²

”En sådan tolkning innebär att ingripande får ske trots att något exemplar inte lämnats ut för spridning, vilket strider mot ändamålet med det yttrandefrihetsrättsliga skyddet, nämligen att säkerställa friheten att yttra sig i massmedier som ett medel för den fria åsiktsbildningen, eftersom det blir möjligt att ingripa redan innan upptagningen sprids till allmänheten. Betraktelsesättet kan knappast anses förenligt med censurförbudets krav på att ingripanden mot yttranden skall ske i efterhand och kravet på att hindrande åtgärder inte får vidtas på grund av det väntade innehållet i ett yttrande. Det är inte heller förenligt med rätten att inneha informationsbärare. Med denna tolkning blir alltså grundlagsskyddet för tekniska upptagningar svagare än skyddet för skrifter.”

Detta uttalande torde klargöra att utgivningspunkten är avgörande även för tekniska upptagningar och att inget ingripande får ske innan en teknisk upptagning är utgiven. Reglerna i TF och YGL skall alltså tolkas på samma sätt, trots skillnad i ordalydelse.

I de beslut som citerats ovan framhåller JK att utgivningspunkten inte uppnåtts och att de tekniska upptagningarna inte kan anses spridda i den mening som avses i YGL. Angående det första och andra fallet anser SHK att de skivor som påträffats sannolikt inte framställts av de personer som innehaft dem. Däremot framstår det som sannolikt att skivorna spridits till dessa av någon annan. Enligt vår uppfattning måste anmälningarna tolkas som att de avsåg de tekniska upptagningarna, inte personerna som hade dem i sin besittning. Det bör här erinras om att en angivelse – till exempel när en person gör en polisanmälan, eller i detta fall en anmälan till JK – måste betraktas som odelbar. Detta innebär att samma anmälan, hur den än är framställd, kan komma att riktas mot flera personer och inte enbart mot den som utpekas.⁴³ Det förhållande att en person innehar upptagningar som eventuellt kan anses brottsliga om de sprids innebär att dessa spridits till denne från någon annan. Om en förundersökning inletts i de aktuella fallen hade detta förhållande kunnat klaras ut och en ansvarig eventuellt kunnat ställas till svars.

Det tredje fallet, som avsåg en kassett som spelats upp på en skola, torde i och med uppspelningen vara att anse som utgiven i YGL:s mening. JK ansåg i sitt beslut

⁴¹ Se bland annat Göta HovR:s dom, mål nr B 1442/95.

⁴² Prop 2001/02:74, s 72.

⁴³ 20 kap 4 § 2 st RB.

att uppspelning inte skett utanför en privat krets. Av polisrapporterna som bifogats beslutet framgår dock endast att elever på skolan lyssnat på ett kassetband som av en av lärarna uppfattades som vit makt-musik. Utifrån denna knappa information torde det vara svårt att dra några slutsatser om huruvida kassetten innehåll spridits till ett fåtal eller till en större krets. Även här hade en förundersökning kunnat klargöra huruvida upptagningen spridits eller inte.

6.2.2 Om spridarens ansvar för skrift tryckt utomlands

Även skrifter som tryckts utomlands faller inom TF:s tillämpningsområde.⁴⁴ Ansvarskedjan är dock något annorlunda för dessa skrifter. Istället för att ställa tryckaren till svars har ansvaret i första hand ålagts importören och i andra hand utspridaren.⁴⁵

I ett beslut angående den turkiska dagstidningen Özgür Politika uttalade JK följande:⁴⁶

”Den aktuella anmälan har skett anonymt och den anmälda artikeln har endast bifogats som kopia. Något utgivningsbevis finns inte för skriften. Mot bakgrund härav kan jag inte finna förutsättningar att inhämta ytterligare information om skriften som gör det möjligt att med säkerhet fastställa om skriften omfattas av bestämmelserna i TF.

Vid bedömning av om förundersökning skall inledas eller inte måste emellertid även följande beaktas. Som jag har angett ovan saknas det enligt min mening i praktiken möjligheter att skaffa ytterligare information om skriften. För det fall att den är tryckt utomlands är det inte heller säkert att någon har en skyldighet att bevara exemplar av skriften...”

För periodiska skrifter som tryckts utomlands och som främst är avsedda att spridas utomlands krävs inget utgivningsbevis.⁴⁷ Det finns inte heller någon skyldighet att bevara exemplar av skriften.⁴⁸ Således kan det med fog antas att den av JK okände distributören inte bevarat något exemplar. JK ansåg att vissa uttalanden möjligtvis kunde anses vara brottsliga, men beslutade att inte inleda förundersökning, under hänvisning till att det saknades praktisk möjlighet att utreda brottet.⁴⁹

Enligt SHK hade en förundersökning kunnat ge svar på vem som skulle hållas ansvarig enligt TF. Efter endast en flyktig undersökning har vi kommit fram till att företaget InterPress distribuerade Özgür Politika år 1999. Detta företag är en branschledande importör av internationella tidningar och tidskrifter.

En kort tid efter JK:s beslut inkom ytterligare en anmälan avseende samma

⁴⁴ 13 kap TF.

⁴⁵ Se ovan 4.3.2.

⁴⁶ Se ovan 5.2, referat nr 30, dnr 852-99-30.

⁴⁷ 13 kap 3 § 2 st TF.

⁴⁸ 5 kap 2 § LTY.

⁴⁹ Se ovan 4.4.1.1.

artikel.⁵⁰ Till denna anmälan bifogades ett meddelande från InterPress där det framgick att detta företag distribuerade tidningen. JK beslutade dock, under hänvisning till instruktionen i TF, att brott inte kunde anses föreligga eftersom uttalandena i artikeln inte kunde anses innefatta vare sig hets mot folkgrupp eller uppvigling.⁵¹

Redan med den information som fanns tillgänglig i den första anmälan fanns det enligt vår tolkning grund för att inleda förundersökning och i förlängningen eventuellt väcka åtal. Denna uppfattning förstärks av den information som sedan tillkom i den andra anmälan. En förundersökning hade kunnat klarlägga vem som skulle bära ansvaret för skriften och om denne kunnat åtalas.

6.2.3 Sammanhang

Brottet hets mot folkgrupp begås genom att uttalande som innefattar hot eller missaktning mot folkgrupp eller annan grupp sprids. För att ett uttalande skall anses spritt räcker det med att det fällt utanför en direkt sluten krets.⁵² JK har dock vid ett flertal tillfällen beslutat att inte inleda förundersökning eller väcka åtal under hänvisning till det sammanhang där ett uttalande förekommit. Det första beslutet avsåg ett skolfoto där en grupp elever höll upp en flagga innehållande en så kallad triskelion, ett hakkors med tre ben. JK motiverade sitt beslut att inte inleda förundersökning eller väcka åtal på följande sätt:⁵³

”Symbolen på bilden kan emellertid hos en bredare allmänhet knappast ensam anses ge uttryck för missaktning för en bestämd grupp av personer på sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Med beaktande härav och med hänsyn till det sammanhang i vilket symbolen utnyttjats i förevarande fall gör jag den bedömningen att möjligheterna till en fällande dom får anses som små.”

Ett annat fall avsåg trycket på en T-shirt som en elev bar på ett skolfoto:⁵⁴

”Enligt min mening kan det emellertid ifrågasättas om denna klädsel hos en bredare allmänhet uppfattas som uttryck för hot eller missaktning för en bestämd grupp av personer på sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Med beaktande härav och med hänsyn till det sammanhang i vilket symbolerna i klädseln förekommer i detta fall anser jag det inte sannolikt att det aktuella innehållet i katalogen skulle leda till en fällande dom vid prövning i domstol.”

Ett tredje fall avsåg en bild ur en annonstidning där en man gjorde hitlerhälsningen:⁵⁵

”Med hänsyn till utformningen av gratulationsannonsen och med beaktande av det sammanhang vari bilden förekommer kan det dock i detta fall inte antas att något tryckfrihetsbrott begåtts.”

⁵⁰ Se ovan 5.2, referat nr 30, dnr 1286-99-30.

⁵¹ Uppvigling regleras i 16 kap 5 § BrB samt 7 kap 4 § TF.

⁵² Se ovan 4.3.6 och 6.2.1.

⁵³ Se ovan 5.1, referat nr 3, dnr 182-98-30.

⁵⁴ Se ovan 5.1, referat nr 3, dnr 822-99-30.

⁵⁵ Se ovan 5.1, referat nr 12, dnr 3730-00-30.

Ett fjärde fall avsåg en insändare i Alingsås Tidning som innehöll uttalanden om det palestinska folket.⁵⁶

”De synpunkter som därvid har förts fram kan enligt min mening inte uppfattas som något annat än inslag i samhällsdebatten. I sådana sammanhang måste det finnas ett vidsträckt utrymme även för sådana yttranden som kan uppfattas som stötande eller utmanande.”

Ett femte fall avsåg en tavla innehållande den så kallade segerrunan som påträffats i samband med en polisinsats mot en sammankomst i Hell's Angels lokaler i Bromma.⁵⁷

”Frågan om segerrunan kan anses innefatta hets mot folkgrupp måste därför ses i det sammanhang den används. Varje användning av symbolen kan därför inte anses förmedla ett budskap som innefattar hets mot folkgrupp.”

Den 1 januari 2003 infördes en särskild straffskala för grova fall av hets mot folkgrupp. Grovt brott skall kunna bestraffas med upp till fyra års fängelse. Vid en bedömning om ett brott skall anses som grovt skall hänsyn tas till huruvida uttalandet varit särskilt kränkande eller hotfullt och om det spritts i större omfattning. Dessa båda förutsättningar är kumulativa, det vill säga de måste båda vara uppfyllda för att brottet skall bedömas som grovt. Visserligen bör särskilt kränkande uttalanden eller en stor spridning var för sig tillmätas stor betydelse vid straffvärdesbedömningen.⁵⁸ De skall dock inte ensamt var för sig kunna föranleda att ett brott regelmässigt skall bedömas som grovt.

Yttrandefrihetsbrott i vissa tekniska upptagningar räknas sedan den 1 januari 2003 som perdurerande, det vill säga det är tillhandahållandet i sig som anses brottsligt och så länge detta pågår anses brottet också pågå. Vad gäller tryckta skrifter ligger den brottsliga handlingen i själva publicerandet och brottet anses fullbordat i och med att ett uttalande publicerats. I viss mån kan dock ett tryckfrihetsbrott som begåtts i en skrift anses vara pågående. Den tryckta skriften kan sedan den utgivits sägas leva ett eget liv såtillvida att exemplar kan finnas som referenslitteratur på bibliotek eller i tidskriftsdata-baser. Att betrakta brott i tryckt skrift som perdurerande skulle dock innebära att preskriptionstiden blir evig, vilket är direkt olämpligt. Däremot bör förhållandet att tryckta skrifter allt som oftast bevaras ges utrymme vid bedömningen av huruvida åtal för hets mot folkgrupp skall väckas eller inte. Om ett missaktande uttalande sprids, och således uppfyller rekvisiten i brottsbestämmelsen hets mot folkgrupp skall detta anses ha ett högt straffvärde i sig. Sker spridningen till en mycket stor krets torde detta vara att anse som en försvårande omständighet som leder till att gärningens straffvärde är att betrakta som högre.

SHK kan inte finna något lagstöd för att ett uttalande inte skall anses innefatta hets mot folkgrupp endast på grund av att det publicerats i ett mindre skadligt sammanhang. Visserligen är det brottsliga området avgränsning något svävande. Med hänsyn till instruktionen kan ett mindre väl valt uttrycks-sätt anses vara

⁵⁶ Se ovan 5.1, referat nr 14, dnr 770-01-30.

⁵⁷ Se ovan 5.1, referat nr 8, dnr 1735-99-30.

⁵⁸ Prop 2001/02:59, s 27.

lagenligt om ett starkt objektivt yttrandefrihetsintresse föreligger. Däremot kan inte så direkta uttryck för missaktning som en hitlerhälsning eller framhävandet av rasistiska symboler anses tillåtliga mot bakgrund av att uttrycket endast sprids till ett mindre antal personer. I förarbetena har anförts att stor spridning kan innebära att en handlings straffvärde kommer att bedömas som högre. En mindre spridning kan dock inte sägas innebära att förfarandet helt faller utanför det straffbelagda området.

Angående de fyra första besluten som refererats ovan kan sägas att de spridits till allmänheten. Skolkataloger sprids i allmänhet till alla elever på en skola, annonstidningar delas ut med post och vanliga tidningar finns på tillgå på ett sådant sätt att de otvetydigt utlämnas för spridning. Denna spridning uppfyller sannolikt även de krav som ställdes innan lagändringen 1988, då det krävdes att en skrift spridits till allmänheten för att anses som tryckt i TF:s mening.⁵⁹ Sedan lagändringen anses detta rekvisit vara uppfyllt redan då ett uttalande sprids inom en snävare krets, till exempel inom en förening. Det femte fallet ovan avsåg just en sådan spridning.

SHK ifrågasätter att dessa skrifter inte lett till domstolsprövning endast på grund av att publiceringen skett i något som ansetts vara ett mindre skadligt sammanhang. Alla skrifterna, det sammanhang vari de skapats och förekommit och övriga omständigheter borde enligt vår uppfattning var för sig ha prövats inom ramen för ett kontradiktoriskt domstolsförfarande.

6.2.4 Objekt för brottet

Kriminaliseringen av hets mot folkgrupp avser inte att skydda enskilda personer, utan förbjuder hot mot eller missaktning av en obestämd krets på grund av ett visst gemensamt drag, till exempel att de har – eller inte har – ett visst etniskt ursprung. Sålunda kan endast åtal väckas av allmän åklagare och målsägande i vanlig mening saknas.⁶⁰ Den avgränsning som går att utläsa direkt ur lagtexten är klar och tydlig. Förarbetsuttalanden ger en än klarare bild. Grupper som missaktas eller hotas behöver inte finnas representerade i riket. De behöver inte heller pekats ut direkt utan ett hyllande av en viss folkgrupp kan utgöra missaktning mot en annan.⁶¹

JK har vid ett flertal tillfällen beslutat att inte föra ärenden vidare med hänvisning till att hotet eller missaktningen inte riktat sig mot en sådan grupp som avses i straffstadgandet. SHK anser dock att två av dessa fall kan ifrågasättas. Det första avsåg en anmälan mot uttalanden i Islamiska föreningens i Umeå närradiosändning. JK uttalade följande:⁶²

”Objektet för yttrandet är således generellt hållet även om det i viss mån konkretiseras genom att tre särskilt angivna grupper pekats ut; nämligen judar, kristna och ”koffrer”. Redan omnämmandet av den sistnämnda gruppen ger dock vid handen att det ifrågavarande yttrandet får uppfattas som riktat mot alla dem som i någon mening inte skulle vara att anse som rättrogna muslimer. Denna grupp är så pass vid och obestämbär att den, trots den gjorda exemplifieringen, inte torde kunna

⁵⁹ Se ovan 6.2.1.

⁶⁰ Se ovan 4.3.1.1.

⁶¹ Se Prop 1970:87, s 61, Prop 2001/02:59 s 15 f.

⁶² Se ovan 5.1, referat nr 9, dnr 981-00-31.

inordnas under en folkgrupp eller någon annan sådan grupp av personer som avses i straffstadgandet om hets mot folkgrupp.”

Enligt SHK:s tolkning kan det uttalande som avses i detta beslut sägas innefatta hot mot alla som inte är rätttroga muslimer. Särskilt utpekade judar och kristna, två grupper som otvivelaktigt faller inom ramen för de folkgrupper som avses i straffbestämmelsen. JK ansåg att den grupp som avsågs med begreppet ”koffrer”, det vill säga alla icke rätttroga muslimer, var en alltför vid grupp för att brott skulle anses föreligga. SHK tolkar dock uttalandet – i den del det inte avser judar och kristna specifikt – som en hyllning av rättrogenhet mot islam.

Mot bakgrund av ovan anförda förarbetsuttalanden kan även ett sådant uttalande som hyllar en viss grupp vara brottsligt. Det kan också ifrågasättas om missaktande uttalanden beträffande specifikt angivna folkgrupper på något sätt kan neutraliseras av att framställningen också innefattar uppgifter om en vidare och mer vagt avgränsad grupp. Enligt vår mening är så inte fallet. Dessa uttalanden borde därför ha lett till domstolsprövning för ett närmare klagörande i rättspraxis av vad som skall inordnas under begreppet folkgrupp.

Det andra fallet avsåg flygblad som stoppats i psalmböcker i en kyrka utanför Fagersta.⁶³

”Jag gör dock bedömningen att det inte entydigt kan hävdas att budskapet innefattar missaktning av alla andra folkgrupper än den vita rasen även om en sådan tolkning ligger nära till hands.”

Det budskap som framförs i flygbladet kan enligt JK tolkas som missaktande, men är inte entydigt. Enligt SHK:s mening är denna bedömning dock alltför grannliga för att kunna avgöras i ett myndighetsbeslut. Ett objektivt domstolsförfarande med en allsidig belysning av skriftens innehåll är enligt vår mening därför påkallad även i detta fall.

En rad andra fall har avskrivits av JK med hänvisning till samma grund, alltså att gruppen i fråga inte omfattas som skyddsobjekt av straffbestämmelsen. SHK har funnit att dessa motiveringar kan ifrågasättas. De skrifter de avser innefattar inte missaktning eller hot mot folkgrupp. Kritiken avser snarare att de grupper som utpekats enligt vår uppfattning med fog kan sägas utgöra sådana grupper som avses i straffbestämmelsen. Ett sådant fall utgjorde en artikel i Dagens Nyheter. JK uttryckte följande:⁶⁴

”Det är tydligt att ”svenska kvinnor” inte utgör någon sådan grupp som avses med straffstadgandet. Innehållet i artikeln kan då inte heller anses innefatta hets mot folkgrupp.”

Det torde stå klart att den utpekade gruppen kan utgöra objekt för brottet hets mot folkgrupp. Alla former av hot och missaktning, även så kallad omvänd rasism, kan enligt vår uppfattning vara att betrakta som brottsligt. Ett annat fall avsåg uttalanden i en tv-sändning. JK:s motivering löd:⁶⁵

⁶³ Se ovan 5.1, referat nr 6, dnr 3148-98-30.

⁶⁴ Se ovan 5.3, referat nr 44, dnr 650-00-30.

⁶⁵ Se ovan 5.3, referat nr 40, dnr 493-97-31.

”Slutligen har av anmälaren satts ifråga huruvida uppgifterna skulle innefatta hets mot folkgrupp. Detta är enligt Justitiekanslerns mening inte fallet redan av den anledningen att ”scientologer” inte torde vara en sådan grupp av personer som avses med bestämmelsen i 16 kap. 8 § brottsbalken.”

Ett tredje fall avsåg en artikel i Göteborgstidningen. JK uttalade följande:⁶⁶

”Mot bakgrund av det sagda finner jag att de anmälda formuleringarna i debattartikeln får anses falla inom ramen för vad som bör anses tillåtet. Något ansvar för tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp kan därmed inte komma i fråga. Jag har då inte haft anledning att gå in på frågan om scientologer eller medlemmar i scientologikyrcan skulle som sådana utgöra en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer som eljest avses med bestämmelsen om hets mot folkgrupp.”

Dessa två fall avser frågan om scientologer kan anses utgöra folkgrupp i den mening som avses i straffbestämmelsen. JK beslutade att så inte är fallet, dock utan att redovisa vilka grunder denne funnit för sitt ställningstagande.

Att avgöra vad som skall räknas som folkgrupp med avseende på trosbekännelse medför ett gränsdragningsproblem. Begreppet trosbekännelse hänger tätt samman med frågor som rör åsikter och mer allmän livsåskådning. I politiska diskussioner framstår det som klart att motståndares åsikter kan och får kritiseras på ett ganska flagrant sätt. Vad som skiljer politiska åsikter från religiösa kan i många fall vara svårt att avgöra. Avsikten med denna reglering torde snarare vara att trosfrågor och vad som allmänt förknippas med dessa, till exempel religiösa ritualer, skall skiljas från mer allmänna åsikter.⁶⁷ Det måste trots detta vara möjligt att diskutera olika livsstilar och livsåskådningar.⁶⁸ Hur rättstillämpningen skall skilja mellan åsikter och tro avhandlas dock inte närmare i förarbetena.

I praxis har prövats huruvida målsägandetalan är möjlig i fall av hets mot folkgrupp. HD kom fram till att så inte var fallet, men ifrågasatte inte den aktuella gruppens – Scientologikyrcan och scientologer – status som grupp i den mening som skyddas av lagen.⁶⁹ Detta är en indikation på att scientologer skall betraktas som en grupp med gemensam trosbekännelse. Mot bakgrund av detta anser SHK att Scientologin och dess anhängare kan utgöra en sådan grupp som avses i regleringen om hets mot folkgrupp.

Det är av stor betydelse att dessa och liknande fall avskrivs på korrekta grunder. Det framgår inte varför scientologer inte kan anses utgöra objekt för brottet. Konsekvensen av att JK binder sig vid en uppfattning på detta sätt kan bli att hot eller missaktning kan framföras utan att rättsväsendet kan ingripa. Eftersom JK funnit att scientologer inte utgör en sådan grupp som avses i straffstadgandet, kan detta komma att innebära att mycket häftiga angrepp inte kan beivras.⁷⁰

Politiska grupperingar åtnjuter dock inte skydd som grupp i stadgandets mening. I ett fall aktualiserades denna fråga. Beslutet avsåg en artikel inför

⁶⁶ Se ovan 5.3, referat nr 40, dnr 3413-00-30.

⁶⁷ Axberger, s 213.

⁶⁸ Prop 2001/02:59, s 42.

⁶⁹ NJA 1978 s 3.

⁷⁰ Se nedan 6.6.

Nya Wermlands Tidning. Anmälaren ansåg att den uttryckte missaktning för Sverigedemokrater som grupp. JK beslutade följande:⁷¹

”Någon anmälan mot den ansvarige utgivaren har ej gjorts. På grund härav och då även de uppgifter som lämnats av [N.N.] inte kan anses innefatta något tryckfrihetsbrott, skall anmälan inte föranleda någon åtgärd här.”

För SHK framstår det som klart att en politisk gruppering inte kan räknas som grupp i den mening som avses i straffstadgandet hets mot folkgrupp. JK grundade dock sitt beslut att inte väcka åtal eller inleda förundersökning på att anmälan inte riktades mot den ansvarige utgivaren. Vad SHK erfar räknas en anmälan som odelbar och kan riktas mot alla personer som kan komma i fråga som misstänkt gärningsman, oavsett om detta specificeras i anmälningen.⁷²

6.2.5 Preskription

När brottet hets mot folkgrupp begås i tryckt skrift eller teknisk upptagning och således omfattas av grundlagarna, gäller särskilda preskriptionstider. Dessa preskriptionstider är avsevärt kortare än de som gäller för hets mot folkgrupp som skall bedömas enligt reglerna i BrB. Preskriptionen för tryckt skrift är sex månader eller ett år bland annat beroende på om skriften är periodisk eller inte. För tekniska upptagningar är preskriptionstiden också mellan sex månader och ett år. Sedan den 1 januari 2003 gäller dock BrB:s preskriptionsregler i vissa fall.⁷³

De korta preskriptionstiderna bygger i princip på ställningstaganden i 1812 års TF, som 1949 överfördes till nuvarande TF och som också infogades i YGL. Fram till 1978 handlades tryckfrihetsbrotten i en annan ordning än idag. Enligt dessa regler skulle granskningsexemplar lämnas till justitieministern, som var den som vakade över tryckfriheten.⁷⁴

Genom de omfattande ändringar, som trädde i kraft den 1 januari 1978, flyttades tillsynen över tryck- och yttrandefriheten till JK-ämbetet. Reglerna om granskningsexemplar togs bort ur lagtexten, men de korta preskriptionstiderna behölls.

Enligt SHK:s mening är de nu gällande preskriptionsreglerna i TF och YGL starkt förknippade med de regler som gällde innan reformen. Ett system med obligatoriskt lämnande av exemplar innebar en ingående och direkt granskning av pressen. Under sådana förhållanden fyllde en snar handläggning av eventuella tryckfrihetsbrott en reell funktion för publicistisk verksamhet. Detta uttrycktes på följande sätt i förarbetena till 1949 års TF:⁷⁵

”Den särskilda preskriptionsregeln för allmänt åtal av tryckfrihetsbrott har i viss mån en annan uppgift än eljest gällande preskriptionsbestämmelser. Syftet därmed är att det, med hänsyn till att tryckta skrifter äro underkastade granskning av chefen för

⁷¹ Se ovan 5.3, referat nr 47, dnr 2849-00-30.

⁷² Se ovan 4.4.1.3.

⁷³ Se ovan 4.3.5.

⁷⁴ 4 kap 7 § samt 9 kap 3 § TF i äldre lydelse.

⁷⁵ Prop 1948:230, s 184.

justitiedepartementet och dennes ombud, inom en förhållandevis kort tid bör stå klart, huruvida ingripande mot skriften kommer till stånd.”

I dagsläget anses den korta preskriptionen fortfarande utgöra en viktig beståndsdel i det tryck- och yttrandefrihetsrättsliga systemet.⁷⁶ Ett problem finns dock. JK har i flera beslut uttalat att åtal inte kan väckas – även fast en ansvarig vid ytterligare undersökning eventuellt skulle kunna utpekas – då en invändning om att preskription inträtt är mycket svår att motbevisa. Följande citat är taget från ett av JK:s beslut som avsåg ett antal klistermärken:⁷⁷

”Någon uppgift om när de nu aktuella klistermärkena är framställda och när de lämnats ut för spridning finns inte. Det är således möjligt att preskription redan inträtt.”

I ett annat fall fällde JK ett liknande uttalande. Beslutet avsåg en tröja med nazistiska symboler:⁷⁸

”Någon ytterligare utredning som belyser när tröjan givits ut torde inte kunna åstadkommas och det torde därför inte kunna styrkas att preskription inte inträtt.”

SHK finner att de korta preskriptionstiderna avsevärt försvårar lagföringen av hets mot folkgrupp som tryck- och yttrandefrihetsbrott. Eftersom preskriptionstiderna för tryckta skrifter och tekniska upptagningar beräknas från utgivningspunkten blir frågan om när denna ägt rum helt avgörande. Det kan vara mycket svårt att belägga när utgivning skett i de fall då ursprungsuppgifter helt saknas. Av JK:s resonemang kan man dock dra slutsatsen att vikten av en preskriptionsinvändning kommit att spela en alltför stor roll. Att inte inleda förundersökning för att söka finna eventuella ursprungsuppgifter kan tolkas som att JK föregriper den bevisvärdering som lämpligen bäst avgörs i ett senare skede vid fattande av beslut i åtalsfrågan efter slutförd utredning eller vid en domstolsprövning.

Vid ett flertal andra tillfällen framstår JK:s beslut att på grund av preskription inte inleda förundersökning eller väcka åtal som beaktansvärda. Ett beslut avsåg klistermärken som påträffats i Klippan vid två olika tillfällen, första gången i september 1999:⁷⁹

”Det går inte att utan ytterligare utredning säkert fastställa om klistermärkena omfattas av TF:s bestämmelser även om mycket talar för att så är fallet.

Någon uppgift om när de aktuella klistermärkena är framställda och när de lämnats ut för spridning finns inte. Det är således möjligt att preskription redan inträtt. Att

⁷⁶ Se Prop 2001/02:74, s 69 som citerats närmare ovan under 5.

⁷⁷ Se ovan 5.2, referat nr 22, dnr 734-98-30. Se även dnr 2985-98-30, 2298-99-30, 2742-99-30, 1265-00-30, 1387-00-30, 1824-00-30, 3038-00-30, 3100-00-30, 3713-00-30, 1573-01-30, 2541-01-30 och 2744-01-30.

⁷⁸ Se ovan 5.2, referat nr 36, dnr 2674-00-30.

⁷⁹ Se ovan 5.2, referat nr 32, dnr 3214-99-30. Se bild s 70.

under sådana förhållanden föranstalta om ytterligare utredning för att – enbart på grund av kompetensfördelningen som råder mellan Justitiekanslern och allmän åklagare – närmare söka fastställa på vilket sätt klistermärkena har framställts och därmed vem som är behörig att som åklagare ta ställning till deras innehåll ter sig varken som rationellt eller ekonomiskt försvarbart.”

Flera av klistermärkena innehöll adress och telefonnummer. Det är enligt SHK mot denna bakgrund svårförståeligt att inledande av förundersökning framstår som irrationellt för JK. En eventuell preskriptionsinvändning läggs till grund för ett beslut att inte söka ta reda på hur de aktuella klistermärkena framställts. Detta hindrar klargörandet av i vilken ordning en eventuellt brottslig skrift skall handläggas och vem som är behörig att vidta dessa åtgärder. Om det vid en undersökning skulle ha visat sig att klistermärkena inte var tryckta och således inte föll inom JK:s kompetens, hade en mycket längre preskriptionstid gällt. Detta förhållande klargjordes dock inte och brottsligheten föll därför mellan två stolar. Det andra beslutet avsåg klistermärken som påträffades två år senare, sommaren 2001. JK uttryckte följande:⁸⁰

”Justitiekanslern har emellertid i ett ärende år 1999 prövat bl.a. ett klistermärke med en hakkorsymbol och texten ”WHITE POWER” (se JK:s dnr 3214-99-30).

Även om dessa klistermärken inte är identiska med de som förekommer i detta ärende visar dock nämnda förhållanden att klistermärken av motsvarande slag har varit i omlopp under ett antal år. Det är mot denna bakgrund troligt att preskription redan har inträtt. I vart fall framstår det som högst osannolikt att jag efter en förundersökning skulle kunna styrka att preskription inte har inträtt.”

Ett av klistermärkena i detta ärende innehöll samma text och bild som ett av de märken som avsågs i det tidigare beslutet. Skillnaderna är dock så stora att det tydligt framgår att det inte rör sig om samma märke. JK fann att detta förhållande innebar att samma typ av märken tidigare spridits och att detta tydde på att preskription redan inträtt. SHK anser att denna slutsats inte kan dras utan vidare. Inte ens om märkena varit identiska kan detta beläggas. Utgivningspunkten – och därmed preskriptionstiden – räknas från varje ny upplagas utgivning. Därför kan preskriptionstiden för helt identiska trycksaker som utgivits vid olika tillfällen komma att beräknas från olika tidpunkter.⁸¹

I två fall har JK beslutat att inte väcka åtal, trots att preskriptionstiden ännu inte löpt ut. Dessa beslut avsåg uttalanden som fällt i Sverigedemokraternas närradiosändningar. I det första beslutet uttalade JK följande:⁸²

”Alla program, utom det som sändes den 1 augusti 1998, är således sända under sådan tid att ett eventuellt yttrandefrihetsbrott är preskriberat eller kan antas vara preskriberat innan ett åtal skulle hinna väckas.”

⁸⁰ Se ovan 5.2, referat nr 32, dnr 2735-01-30. Se bild s 118.

⁸¹ Se ovan 4.3.5.1.

⁸² Se ovan 5.2, referat nr 27, dnr 2461-98-31.

Den andra beslutsmotiveringen innehöll följande:⁸³

”Sändningarna har skett vid en sådan tidpunkt att ett eventuellt yttrandefrihetsbrott kan antas vara preskriberat innan ett åtal skulle hinna väckas.”

Preskriptionstiden för yttrandefrihetsbrott i radioprogram löper sex månader från att uttalandet sändes. Preskriptionen avbryts då den misstänkta häktas eller delges att åtal väckts.⁸⁴ Med de redan korta preskriptionstiderna som stadgas i YGL innebär detta att JK är beroende av att anmälningar inkommer i nära anslutning till att uttalandet skett och att ärenden måste handläggas snabbt. Den som vill nå framgång med sin anmälan bör därför göra den så snart ett kränkande uttalande fällt. I det första fallet beslutade JK att endast granska ett av programmen som anmäldes. Anmälan inkom den 18 augusti 1998 och avsåg program som sänts mellan med jämna mellanrum mellan den 13 december 1997 och den 1 augusti 1998. Enligt SHK:s uppfattning borde tre ytterligare program, sända under perioden den 28 april till den 25 juli 1998, ha granskats då preskription för dessa inte inträtt vid anmälningstillfället.

I det andra fallet avsåg anmälan uttalanden i två radioprogram som sänts vid olika tillfällen. Vid anmälningstillfället återstod sex respektive tretton dagar av preskriptionstiden. Utan att granska de aktuella programmen beslutade JK att inte vidta någon åtgärd eftersom åtal inte skulle hinna väckas innan preskriptionstiden löpt ut.

SHK uppfattar JK:s argumentation som att preskriptionstiderna förkortas ytterligare. Detta förhållande kan inte anses vara förenligt med förundersökningsplikten och den absoluta åtalsplikten som stadgas i RB.⁸⁵

I ytterligare två fall bör enligt vår uppfattning JK:s beslut att inte inleda förundersökning uppmärksammas. Det första beslutet avsåg en videoupptagning av ett möte som hölls i Mullsjö i juli 1998 samt cd-skivor, eventuellt innehållande vit makt-musik. JK uttalade följande:⁸⁶

”Videoinspelningen är emellertid inte så tydlig att det går att identifiera CD-skivorna varken med ledning av etiketter och liknande på själva skivorna eller deras omslag. Några skivor har inte heller tagits i beslag i samband med sammankomsten. Det går således inte att med säkerhet slå fast från vilken CD-skiva musiken härrör. Följden av detta blir bl. a. att det inte går att bedöma frågor om eventuell preskription och vem som bär ett straffrättsligt ansvar för yttrandena. Enligt min mening är omständigheterna sammantagna sådana att det är uppenbart att ett eventuellt brott inte går att utreda. Förundersökning skall därför enligt 23 kap 1 § andra stycket rättegångsbalken inte inledas.”

JK prövade inte om videofilmen kunde anses utgöra ett yttrandefrihetsbrott, utan stannade vid att konstatera att cd-skivorna som syntes på filmen och den musik som hördes inte kunde identifieras och att preskription därför inte kunnat motbevisas. Enligt vår mening hade en förundersökning, i kombination med till exempel beslag

⁸³ Se ovan 5.2, referat nr 27, dnr 585-01-31.

⁸⁴ 35 kap 1 § BrB.

⁸⁵ Se ovan 4.4.

⁸⁶ Se ovan 5.2, referat nr 26, dnr 2378-98-33.

eller husrannsakan, kunnat klarlägga huruvida filmen spridits och vad cd-skivorna innehöll.

Det andra fallet åskådliggör att brott mot YGL måste handläggas på ett snabbt sätt. I detta fall bidrog den korta preskriptionstiden och den långa handläggningstiden till att åtal inte kunde väckas eftersom preskription hann inträda. Beslutet avsåg cd-skivor som innehöll vit makt-musik och som spridits utanför Trollhättan. JK uttalade följande:⁸⁷

”Utredningen ger vid handen att jag inte kan motbevisa att preskription inte inträtt beträffande skivan med titeln ”Racially Motivated Violence” redan i augusti 1999 respektive skivan med titeln ”Murder Squad” i december 2000. Med hänsyn till den tid som utredningen tagit står det numera helt klart att preskription inträtt beträffande samtliga de aktuella CD-skivorna. Förundersökningen skall därför läggas ned och beslaget i återstående delar hävas.”

Skivorna framställdes i USA. Hur och när de sedan kom till Sverige framgår dock inte av utredningen. JK ansåg att preskription inträtt för den ena skivan redan innan anmälan inkom och för den andra strax därefter. Av de handlingar som bifogats beslutet framgår dock att skivan betitlad ”Racially Motivated Violence” framställdes vid två tillfällen, andra gången i mars 2000. Detta innebär att preskription inträdde först i mars 2001, alltså sju månader senare än det datum JK grundat sitt beslut på.

Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL), som fått i uppdrag av JK att utreda hur skivorna framställdes, kontaktade den amerikanska tillverkaren den 15 januari 2001. Tio dagar senare lämnade JK kompletterande information till denne. Varken JK eller SKL fick dock något svar. Det dröjde till den 13 juni 2001 innan JK påminde om sin förfrågan. Mot bakgrund av att preskriptionstiderna är väldigt korta anser SHK att handläggningen borde ha varit betydligt mer skyndsam.

Avslutningsvis vill SHK påpeka att de korta preskriptionstiderna och de svårigheter som föreligger att motbevisa en invändning om att preskription inträtt innebär att många brottsliga uttalanden når stor spridning utan att de ansvariga kan ställas till svars. En bidragande orsak är dock JK:s tillämpning av reglerna om preskription. Bevisvärderingsfrågor, som lämpligast enligt vår uppfattning bör genomlysas vid en domstolsprövning, hindrar JK från att gå vidare med fall där åtminstone en förundersökning kunde ha klargjort huruvida preskription inträtt eller inte.

6.2.6 Rättegångsbalken

Förundersökningsplikten i RB ålägger åklagare att inleda förundersökning då misstanke om att brott begåtts föreligger.⁸⁸ Utrymme ges dock att underlåta detta i vissa föreskrivna fall, bland annat då det framstår som uppenbart att brottet inte går att utreda eller då kostnaderna för en utredning inte står i proportion till intresset att klara upp ett eventuellt brott. Dessa möjligheter till att inte inleda förundersökning, och i förlängningen att underlåta åtal, är dock kringgärdade av ett strikt regelverk. Det skall vara fråga om ringa brottslighet och inget väsentligt

⁸⁷ Se ovan 5.3, referat nr 45, dnr 2551-00-33.

⁸⁸ 23 kap 1 § 1 st RB.

allmänt eller enskilt intresse får åsidosättas. För de fall då förundersökning får underlåtas på grund av höga kostnader, uppställs villkoret att ingen annan påföljd än böter ska kunna komma ifråga.⁸⁹

Som ovan nämnts fungerar allmänna straff- och processregler utfyllande då grundlagarna saknar reglering.⁹⁰ Grundlagarna saknar regleringar om nedläggning av förundersökning. Därför har JK i ett antal fall beslutat att inte inleda eller lägga ned förundersökning med hänvisning till reglerna i RB. I ett beslut avseende flygblad anförde JK följande:⁹¹

”Jag beslutade därför att inleda förundersökning rörande tryckfrihetsbrottet. Emellertid lade jag därefter i ett beslut den 28 maj 1999 ned förundersökningen bl.a. på grund av att det inte framstod som meningsfullt att ytterligare försöka efterforska vem som kunde göras ansvarig för innehållet i flygbladen.”

Denna grund hänvisar till 23 kap 1 § 2 st RB, det fall då förundersökning inte behöver inledas eller kan läggas ned på grund av att det är uppenbart att brottet inte kan utredas.⁹² I detta fall innehöll det ena flygbladet adressuppgifter – postbox samt e-postadress – till en organisation kallad Operation Nordisk Kvinnofrid. Organisationen angavs vara en underavdelning till Alternativ Media.

Det så kallade utspridansvaret för en skrift kommer ifråga då varken författare, utgivare eller förläggare kan identifieras.⁹³ Även ansvariga för en organisation som spridit en skrift kan åläggas sådant ansvar.⁹⁴ Enligt SHK:s uppfattning framstår det därför som märkligt att JK inte finner det meningsfullt att vidare utreda saken. Budskapet i flygbladet är enligt vår uppfattning av sådan karaktär att det borde ha prövats i domstol. Även enligt JK:s första bedömning var innehållet sådant att förundersökning inleddes för att förbereda beslut i åtalsfrågan. Med hjälp av de uppgifter som anges i flygbladet framstår det enligt vår uppfattning inte som omöjligt att finna en ansvarig.

I två andra fall motiverade JK sina beslut att inte inleda förundersökning med att sakens betydelse inte stod i proportion till de kostnader som en utredning skulle kräva.⁹⁵ Det första beslutet avsåg uttalanden samt överträdelse av reglerna i LTY om bevarande av exemplar av en närradiosändning.⁹⁶

”Vid bedömningen av om förundersökning skall inledas rörande brott mot föreskriftslagen beaktar jag att en utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse och att en eventuell överträdelse av reglerna om inspelning av referensband i händelse av lagföring inte kan antas föranleda svårare påföljd än ett bötesstraff. Jag beslutar därför med stöd av 23 kap 4 a § rättegångsbalken att inte heller inleda någon förundersökning i denna del av ärendet.”

⁸⁹ Se ovan 4.4.1.1.

⁹⁰ Se ovan 4.4.1 samt 6.1.3.

⁹¹ Se ovan 5.2, referat nr 20, dnr 2355-98-30 och 302-00-30.

⁹² Jfr ovan 6.2.2. där samma grund att inte inleda förundersökning användes för en skrift tryckt utomlands.

⁹³ Se ovan 4.3.2.

⁹⁴ Axberger, s 134.

⁹⁵ 23 kap 4 a § RB, se ovan 4.4.1.1.

⁹⁶ Se ovan 5.2, referat nr 24, dnr 1422-98-31.

Det andra fallet avsåg uttalanden i en annan närradiosändning:⁹⁷

”Med beaktande av vad som ovan framhållits bedömer jag emellertid inte utsikterna till framgång med ett åtal för hets mot folkgrupp med anledning av de två, ur sitt sammanhang lösryckta, yttrandena om araber som tillräckliga. Med hänsyn härtill och till de kostnader som skulle krävas för att helt eller delvis ta del av de anmälda sändningarna anser jag inte att förundersökning skall inledas. Ärendet skall därför avslutas.”

I förarbetena anges att regeln om nedläggning av förundersökning på grund av höga kostnader främst skall tillämpas på synnerligen tidskrävande utredningar i samband med förhållandevis ringa brott. Tillämpningsområdet inskränks också av att endast förundersökningar rörande brott där böter kan komma i fråga får läggas ned på detta sätt. Saken uttrycktes på följande sätt:⁹⁸

”Det andra fallet är att det föreligger disproportion mellan utredningskostnaderna och sakens betydelse. En bestämmelse härom skulle endast avse sådana fall där bötesstraff skulle följa i händelse av lagföring. Som exempel på situationer där utredningskostnaderna ofta inte står i proportion till brottets svårhetsgrad nämner kommittén bl.a. markintrång, olovligt fiske och olovlig jakt, i vilka fall jorddelningsrättsliga tvister ligger i bakgrunden. Utredningen kan i sådana fall bli synnerligen tidskrävande och komplicerad, samtidigt som det står klart att eventuellt brott kan föranleda endast ett ringa eller måttligt bötesstraff.”

Mot bakgrund av detta uttalande finner SHK det anmärkningsvärt att 23 kap 4 a § RB används för att inte inleda förundersökning i de aktuella fallen. Skälen för detta skall utvecklas i det följande.

De exempel som ges i förarbetena ger en viss ledning för RB:s tillämpning. Huruvida denna regel går att tillämpa på brott med rasistiska eller främlingsfientliga motiv framgår dock inte. Det kan dock med fog sägas att motivuttalandet ovan syftar till att tydliggöra den typ av brottslighet där förundersökning och åtal i vissa fall kan underlåtas för att ett beivrande skulle framstå som stötande för det allmänna rättsmedvetandet. SHK anser att hets mot folkgrupp, både som brott mot BrB såväl som mot grundlag, måste betraktas som ett allvarligt brott, även om det i sig inte skulle föranleda svårare påföljd än böter. De grundlagsfästa friheterna måste betraktas och behandlas varsamt. Att låta sådan brottslighet få fortgå utan att något ansvar utkrävs skadar inte bara det intresse som kränkts, utan även den allmänna inställningen till rättsystemet. Detta har uttryckts på följande sätt:⁹⁹

”Allmänpreventiva synpunkter kan emellertid ibland tala för att ett domstolsförfarande kommer till stånd även vid mycket lindriga brott. Det kan sålunda vara nödvändigt att särskilt markera att en viss brottstyp inte accepteras av samhället, t.ex. om en viss brottslighet har börjat förekomma i besvärande stor omfattning.”

⁹⁷ Se ovan 5.2, referat nr 31, dnr 2654-99-31.

⁹⁸ Prop 1981/82:41, s 17.

⁹⁹ Prop 1984/85:3, s 22.

I det första fallet ovan där 23 kap 4 a § RB tillämpades, borde det brott mot YGL som inte kunde utredas också ha beaktats i bedömningen att inte inleda förundersökning. Beslut om nedläggning av förundersökning måste grundas på de omständigheter som föreligger i det specifika fallet. Här skall särskilt beaktas de fall när brottsligheten kan misstänkas fortsätta och hur besvärande detta kan tänkas vara för den målsägande.¹⁰⁰ I detta fall saknas målsägande, eftersom hets mot folkgrupp inte kan drivas i så kallad målsägandetalan. Det allmänna intresset av att brottsligheten hindras torde dock kunna beaktas istället.

I ett annat fall beslutade JK att inte väcka åtal under hänvisning till att brottet var att anse som ringa och att tidningen ifråga senare infört en ursäkt. Beslutet avsåg en insändare i tidningen Arbetet-Nyhetererna som innehöll nedsättande uttalanden om albaner:¹⁰¹

”Med beaktande av samtliga omständigheter kring publiceringen får gärningen bedömas som ringa brott. Det kan antas att brottet i händelse av vidare lagföring och fällande dom inte skulle föranleda annan påföljd än böter. Justitiekanslern anser sig mot bakgrund härav ha erforderligt stöd för att med tillämpning av bestämmelserna i 20 kap 7 § 1 rättegångsbalken underlåta att besluta om åtal mot den ansvarige utgivaren.”

Detta beslut bör uppmärksammas av flera anledningar. I och med att uttalandet publicerats är brottet att betrakta som fullbordat. Enligt SHK:s uppfattning strider det därför mot straffrättsliga grundsatsen att bevilja ansvarsfrihet på grund av att den ansvarige visat sig ångerfull. Detta kan påverka straffmätningen, men inte straffvärdet.¹⁰²

SHK anser vidare att brott med rasistiska motiv alltid bör betraktas som allvarliga, oavsett straffvärde, och att detta borde ha fått utrymme vid bedömningen av samtliga refererade fall.¹⁰³ Denna uppfattning förstärks av att Riksåklagaren (RÅ) har uttryckt att utrymmet för att tillämpa RB:s regler om begränsning av förundersökning måste anses vara ytterst begränsat vid rasistisk eller främlingsfientlig brottslighet och att sådana brott regelmässigt skall leda till lagföring.¹⁰⁴ Detta, i kombination med det faktum att eventuella brott med rasistiska förtecken inte kunnat klaras upp talar för att RB:s regler om begränsning av förundersökning överhuvudtaget inte går att tillämpa i de ovan refererade fallen. Mot bakgrund av detta har SHK kommit till slutsatsen att förundersökning borde ha inletts i de tre första fallen och åtal ha väckts i det fjärde.

6.2.7 Den verkliga upphovsmannens uppsåt

Det svenska straffrättsliga systemet bygger på grundsatsen att ansvar för brott i allmänhet inte kan komma ifråga om handlingen inte begås uppsåtligt. Denna princip uttrycks på följande sätt:¹⁰⁵

¹⁰⁰ Prop 1981/82:41, s 34.

¹⁰¹ Se ovan 5.1, referat nr 1, dnr 822-97-30.

¹⁰² 29 kap 5 § BrB.

¹⁰³ Jfr Prop 1993/94:101, s 21ff, Skr 2000/2001:59, s 6 ff samt Prop 2001/02:59 s 11 f.

¹⁰⁴ Riksåklagarens handlingsprogram, (12-punktsprogrammet) Insatser för att bekämpa brott med rasistiska eller främlingsfientliga motiv, RÅ:s beslut 1999-12-15.

¹⁰⁵ 1 kap 2 § 1 st BrB.

”En gärning skall, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligen.”

Detta innebär att en person som begått en handling med uppsåt anses ha handlat med vett och vilja. Det brukar också uttryckas så att brottets objektiva rekvisit, det vill säga själva handlingen, skall täckas av subjektiva rekvisit, alltså uppsåtet. Saknas subjektiv täckning – det vill säga saknas uppsåt till den brottsliga handlingen – kan ansvar inte utkrävas.¹⁰⁶ I ett beslut avseende ett skolfoto anförde JK följande argument för att inte inleda förundersökning eller väcka åtal:¹⁰⁷

”Det tecken som eleven gör på gruppportrettet skulle i och för sig kunna uppfattas som en s.k. hitlerhälsning och därmed kunna bedömas innefatta missaktning mot andra folkgrupper än den nordiska. Emellertid kan det mot bakgrund av det sammanhang i vilket tecknet förekommer och övriga elevers tecken eller aktiviteter på fotografiet inte anses klart att det rör sig om en allvarligt menad s.k. hitlerhälsning.”

SHK tolkar detta som att JK kommit till slutsatsen att eleven på bilden saknar uppsåt att visa missaktning för någon folkgrupp i den mening som krävs för ansvar. Denna avsaknad av uppsåt skall då enligt JK även fria den som kan göras ansvarig för skriften, det vill säga den ansvarige utgivaren för skolkatalogen. I och med denna slutsats faller dock ett viktigt led i bedömningen bort. JK skall inte bedöma huruvida eleven på bilden begått en brottslig handling eller inte. Istället skall den ansvarige utgivarens uppsåt sökas.

I och med det särskilda ansvarssystem som gäller då tryck- eller yttrandefrihetsbrott begåtts, är grundsatsen om uppsåt något modifierad. I TF finns nämligen en presumtion att innehållet i en skrift skall anses vara infört med den formellt ansvariges vetskap och vilja.¹⁰⁸ Den sedvanliga uppsåtsbedömningen är därigenom ersatt av en i viss mån objektiviserad bedömning.¹⁰⁹ Ansvaret kan dock inte sägas vara helt objektivt, eftersom en sådan ståndpunkt skulle innebära att det straffbara området för tryck- och yttrandefrihetsbrotten skulle vara större än det är för brott som skall bedömas enligt BrB.¹¹⁰ Förhållandet är dock något svårförståeligt. Lagstiftaren har velat skapa ett straffansvar som är oberoende av en sedvanlig uppsåtsbedömning, men som ändå skall hanteras på ett sådant sätt att bedömningen blir densamma som enligt vanliga straffrättsliga regler. Axberger har kallat denna strävan att lagstiftaren härigenom försökt skapa en tulipanaros.¹¹¹

Den sedvanliga uppsåtsbedömningen skall ersättas av en objektiviserad bedömning som utgår ifrån alla de omständigheter som föreligger vid en skrifts tillkomst. Hänsyn skall då tas till det uppsåt som kan anses ådagalagt genom skriften och publiceringen. I fallet ovan föreligger en hitlerhälsning. Därigenom kan skriften objektivt sett anses uttrycka missaktning mot folkgrupp, något som också JK vidhåller i sitt beslut. Däremot skall inte den formellt ansvariges uppsåt bedömas på vanligt sätt. Den subjektiva sidan skall istället grundas på en bedömning utifrån

¹⁰⁶ Leijonhufvud & Wennberg, s 79 ff.

¹⁰⁷ Se ovan 5.1, referat nr 3, dnr 3472-01-30.

¹⁰⁸ 8 kap 12 § TF.

¹⁰⁹ Se ovan 4.3.1.3.

¹¹⁰ SOU 1947:60, s 156.

¹¹¹ Axberger, s 98.

skriften och de övriga omständigheter under vilka den tillkommit. Som sådana övriga omständigheter räknas bland annat så kallade extrema förhållanden, som till exempel föreligger när en skribent vid en tidning smugglat en text förbi den ansvarige utgivaren för publicering.¹¹²

Eftersom någon vanlig uppsåtsbedömning inte skall företas, kan inte heller avsaknaden av uppsåt hos den verkliga upphovsmannen, det vill säga eleven på bilden, utesluta att en skrift kan bedömas vara brottslig. Istället skall åklagaren, i detta fall JK, anses förhindrad att närmare efterforska om det föreligger uppsåt hos den som meddelat sig för publicering i tryckt skrift, eftersom denne åtnjuter meddelarskydd.¹¹³ Enligt vår uppfattning torde eleven på den aktuella bilden kunna betecknas som meddelare som haft för avsikt att hitlerhälsningen skulle komma med på bilden i den tryckta skriften. Därmed skyddas eleven av meddelarskyddet. Sådana exempel finns också att hämta från ett annat beslut av JK. Beslutet avsåg en artikel där en intervjuad uttryckte missaktande omdömen om bland annat judar:¹¹⁴

”Den som lämnar uppgifter för publicering till en tidning åtnjuter däremot s.k. meddelarfrihet och kan endast göras ansvarig enligt TF vid vissa brott som inte är aktuella i det här fallet. På grund härav kan något ingripande mot [N.N.] för de uppgifter denne lämnat till tidningen inte komma ifråga från min sida.”

Mot bakgrund av detta har SHK kommit till slutsatsen att den verkliga gärningsmannens uppsåt är ovidkommande för om ett eventuellt ansvar kan åläggas den som är formellt ansvarig för skolkatalogen. Ett sådant uppsåt får inte eftersökas. Endast då någon begått vissa fastslagna handlingar kan meddelarskyddet brytas.¹¹⁵ Hets mot folkgrupp är dock inte en sådan handling.

JK:s motivering kan tolkas som att eleven varken kvalificerat sig som meddelare eller haft uppsåt att uttrycka missaktning och att något tryckfrihetsbrott därför inte begåtts. Kritik kan dock riktas mot detta kortfattade konstaterande. Enligt SHK:s uppfattning framstår det som tveksamt om dessa slutsatser kan nås endast genom att granska det aktuella fotografiet. Detta kan illustreras genom följande citat:

”Genom vad [N.N.] sagt har framgått att han var medveten om att en nazisthälsning uttrycker missaktning för folkgrupp med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung. Han måste också ha varit medveten om att det meddelande som hans nazisthälsning innebar spreds i gruppen som skulle fotograferas och även skulle komma att spridas genom skolfotot. [N.N.] är därmed övertygad om att ha gjort sig skyldig till hets mot folkgrupp, ringa brott.”

Citatet är hämtat från domskälen i den dom som Växjö tingsrätt meddelade mot eleven i augusti 2002.¹¹⁶ Tingsrätten gjorde en grundlig uppsåtsbedömning och kom fram till att eleven uppsåtligt hade begått hets mot folkgrupp som brott mot BrB. Problematiken huruvida eleven var att betrakta som meddelare eller inte togs dock inte upp till bedömning. Istället ansåg tingsrätten att hitlerhälsningen uttryckt

¹¹² Se ovan 4.3.1.3.

¹¹³ 1 kap 1 § TF. Se nedan 6.2.8.

¹¹⁴ Se ovan 5.3, referat nr 46, dnr 2839-00-30.

¹¹⁵ Se ovan 4.5.

¹¹⁶ Växjö tingsrätts dom den 13 augusti 2002, mål nr B 892-02.

missaktning och att denna spridits både bland dem som befunnit sig på platsen för fotograferingen och dem som senare tagit del av skolfotot.

Att eleven kom att dömas för hets mot folkgrupp torde dock inte påverka bedömningen av den tryckta skriften. Även om brottet hets mot folkgrupp begåtts på ett sådant sätt att BrB:s regler skall tillämpas, och gärningsmannen inte skall betraktas som meddelare eftersom denne inte haft avsikt att uttalandet skall publiceras, kan en tryckt skrift eller teknisk upptagning som senare sprids innefattas tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Detta förhållande har klargjorts i HD:s praxis.¹¹⁷ Där ansåg HD att en person som uttalade sig vid en föreläsning, som visserligen filmades, inte hade för avsikt att filmen skulle spridas och att denne därför inte kunde anses åtnjuta meddelarskydd. Dock har ett senare spridande av inspelningen bedömts som yttrandefrihetsbrott.¹¹⁸

SHK har kommit till slutsatsen att det varit fråga om en allvarligt menad hitlerhälsning. Enligt vår uppfattning hindrar dock inte det faktum att eleven dömts, att även den ansvarige utgivaren av skolkatalogen hade kunnat åtalas. En prövning inom ramen för ett kontradiktoriskt domstolsförfarande hade kunnat bringa klarhet i eventuell skuld hos den ansvarige utgivaren för skolkatalogen.

6.2.8 Meddelarfrihet och meddelarskydd

Meddelarfriheten i kombination med meddelarskyddet utgör en av grundvalarna i den svenska grundlagsfästa yttrandefriheten.¹¹⁹ För att främja en fri och demokratisk debatt har man länge ansett att allmänheten måste åtnjuta ett anonymitetsskydd. Detta uttrycktes redan 1912 på följande sätt:¹²⁰

”Den fortgående själfrannsakan, hvaraf samhället är i behof, torde allra minst i ett samhälle av våra begränsade dimensioner och inom ett folk av vår läggning kunna undvara ett effektivt anonymitetsskydd. Hänsyn till den sociala omgivningen: familj, förmän, kamrater, affärsförbindelser o.s.v., och fruktan för andligt eller ekonomiskt obehag från dess sida utöfvar hos oss ett öfvermäktigt tryck på den enskildes yttrandefrihet. Tydligen innebär ingalunda den demokratiska utveckling, hvaremot samhället tenderar, någon förändring i sådant hänseende, snarare tvärtom. Falsk ”käranda” och falsk ”solidaritetskänsla” förblifva samhällsskadliga faktorer att räkna med. Anonymitetsskyddet är mot detta tryck säkerhetsventilen, som i många fall ensam möjliggör, att ord sägas, som böra blifva uttalade, fakta framdragas, som böra blifva framdragna.”

Meddelarfrihet och meddelarskydd tillkommer alltså den som önskar frambringa något i offentlighetens ljus, i vilket ämne som helst. Rätten och skyddet tillkommer enligt lagtexten envar, det vill säga alla i egenskap av privatperson. Dock hindrar inte det faktum att någon som innehar ett ämbete faktiskt kan göra bruk av sin meddelarfrihet i egenskap av privatperson. Typexemplet när denna fråga aktualiseras kan sägas vara när byråkrati eller myndighetsmissbruk leder till att en myndighet

¹¹⁷ NJA 2000 s 355.

¹¹⁸ Göta Hovrätts beslut den 15 augusti 2000, mål nr Ö 845-99.

¹¹⁹ Se ovan 4.5.

¹²⁰ Betänkande med förslag till Tryckfrihetsordning, 1912, s 63.

som sådan undanhåller information som enligt en där anställd bör komma till allmänhetens kännedom. Den anställde kan då vara belagd med tystnadsplikt, men kan ändå meddela dessa uppgifter utan att riskera sanktioner. Som synes uppstår här ett gränsdragningsproblem; en konflikt mellan å ena sidan myndighetens uppfattning om vad som skall offentliggöras och å andra sidan den enskildes uppfattning. Meddelarfriheten fungerar då som den säkerhetsventil som omtalades i det ovan citerade betänkandet.

Ytterligare ett problem som kan uppstå är när meddelarfriheten åberopas för kränkande uttalanden som en ämbetsperson fällt i tjänsten. I JK:s beslutspraxis finns exempel på ett sådant uttalande. Beslutet avsåg en artikel i Göteborgsposten där en åklagare uttalade sig om ett fall och om invandrandomars benägenhet att ljuga i polisförhör:¹²¹

”Det nu sagda innebär alltså att [N.N.] i tryckfrihetsrättsligt hänseende inte själv är ansvarig för de uppgifter som lämnats och som återgetts genom publiceringen i tidningen. Ansvaret åvilar istället den ansvarige utgivaren.

Som nämnts inledningsvis följer av 1 kap. 1 § tredje stycket TF att varje åtgärd som medför negativa konsekvenser för en offentligt anställd person och som grundar sig på medverkan i en tryckt skrift i princip är otillåten. Även framförande av kritik mot en tjänsteman för det sätt han utnyttjar sin rätt att meddela uppgifter till massmedia är således otillåtet. Den nämnda grundlagsbestämmelsen förbjuder alltså såväl mig som andra myndigheter att vidta några åtgärder mot [N.N.] med anledning av att han gjort bruk av sin meddelarfrihet.”

Frågan är hur långt meddelarfriheten sträcker sig för en ämbetsman i dennes yrkesutövning. Meddelarfriheten tillkommer ju endast enskilda personer, inte ämbeten eller myndigheter som sådana. Det skulle kunna få oanade konsekvenser om en myndighetsperson straffritt kan bryta sekretessregler genom att berätta saker, som han inte ens får yppa för sina kollegor, för en journalist som publicerar materialet. Den grundläggande principen för gränsdragningen bör vara att meddelarfrihet inte kan åberopas för uttalanden ”å tjänstens vägnar” – inklusive uttalanden som måste uppfattas som gjorda i tjänsten.¹²² En tjänsteman på en myndighet kan alltså inte åberopa meddelarfriheten för uttalanden som denne gjort i tjänsten – följaktligen inte heller undgå straffansvar för dessa uttalanden. Om tjänstemannen vill åberopa meddelarfriheten är det dennes skyldighet att framställa sitt budskap på ett sådant sätt att det inte kan uppfattas som att han företräder myndigheten.¹²³

JK:s beslut ovan avsåg en åklagare som uttalade sig på ett mindre lämpligt sätt angående ett aktuellt ärende. JK ansåg dock att denne skyddades av reglerna om meddelarfrihet och meddelarskydd. Enligt SHK:s uppfattning kan denna motivering ifrågasättas. Meddelarskyddet torde, som framgått ovan, inte skydda en ämbetsmans uttalanden som skett i tjänsten. Särskilt inte åklagare, som i sitt

¹²¹ Se ovan 5.3, referat nr 43, dnr 1046-99-30.

¹²² Axberger (1987), s 45.

¹²³ Axberger (1987), s 41.

yrikesutövande fullt ut kan sägas personifiera åklagarmyndigheten i de ärendena de handhar.¹²⁴ Enligt vår uppfattning framstår det som klart att uttalandena i det aktuella fallet skett i tjänsten. Det åligger alltså tjänstemannen att tydliggöra att så inte är fallet om denne vill åberopa sin meddelarfrihet. SHK har kommit till slutsatsen att meddelarfriheten och meddelarskyddet inte kan anses skydda åklagaren i det aktuella fallet, eftersom denne inte kvalificerat sig som meddelare.

Följande jämförelse kan tjäna som exempel. I ett avgörande i HD ansågs meddelarskydd inte tillkomma en person som fällt missaktande uttalanden vid en föreläsning vid Umeå universitet som även filmades.¹²⁵ HD ansåg att avsikten att offentliggöra uttalandet inte uppfyllts och uttalandena kunde inte anses kvalificerade att omfattas av meddelarfriheten, följaktligen var uttalandena inte straffria.

För att meddelarfrihet skall tillkomma en enskild som vill uttala sig straffritt krävs alltså dels att avsikt förelegat att uttalandet skall offentliggöras samt att den enskilde uttalat sig endast i egenskap av privatperson. Dessa förutsättningar är kumulativa, det vill säga de måste båda föreligga samtidigt för att reglerna om meddelarskydd skall vara tillämpliga.

Reglerna om meddelarfrihet torde därför inte i det nu aktuella fallet förhindra myndigheter eller tillsynsorgan, till exempel JO, att kritisera eller tillrättvisa tjänstemannen. Dennes eventuellt brottsliga uttalanden åtnjuter inte heller strafffrihet. Åtal för ett sådant eventuellt brott skall då behandlas av allmän åklagare, medan den ansvarige utgivarens eventuella brott skall utredas och åtalas av JK.

6.2.9 Kortfattade beslutsmotiveringar

Ovan har tekniska detaljer ur JK:s beslutspraxis kommenterats. I det följande vill dock SHK peka på en allmän tendens som framkommit vid denna granskning. Vi har funnit att JK i ett flertal fall mycket kort konstaterat att förundersökning inte skall inledas eller att åtal inte skall väckas.

SHK vill härmed uppmärksamma detta fenomen. Det är inte lagstadgat hur ingående ett myndighetsbeslut av denna sort skall motiveras. Dock innehåller både grundlag och vanlig lag regler om att myndighetsbeslut måste vila på sakliga och objektiva grunder.¹²⁶ Alltför kortfattade eller standardiserade beslut kan utifrån detta inte accepteras.

I tre beslut, två avseende affischer med främlingsfientligt budskap och ett avseende flygblad, framgår det tydligt att JK inte närmare motiverat sina ställningstaganden. I det första beslutet står att läsa:¹²⁷

”Enligt min mening är innehållet i de anmälda affischerna inte av sådan beskaffenhet som kan grunda ansvar för hets mot folkgrupp, uppvigling eller något annat tryckfrihetsbrott.”

¹²⁴ Axberger (1987), s 44.

¹²⁵ NJA 2000 s 355.

¹²⁶ 1 kap 9 § RF och 23 kap 4 § 1 st RB. Se även Diesen, s 327.

¹²⁷ Se ovan 5.1, referat nr 11, dnr 2628-00-30 och 847-01-30. Se bild s 46.

Det andra beslutet löd:¹²⁸

”Vid min granskning har jag inte funnit anledning att anta att tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp har begåtts.”

Det tredje beslutet löd:¹²⁹

”I åklagarmyndighetens skrivelse till Justitiekanslern har angivits att flygbladen vid en enkel undersökning synes vara framställda i tryckpress. Justitiekanslern har övervägt att inhämta yttrande från Statens kriminaltekniska laboratorium i denna fråga, men har stannat för att inte göra detta. Skälet till detta är att Justitiekanslern bedömer att de aktuella flygbladen under alla förhållanden inte kan anses innefatta sådana uttalanden som utgör hets mot folkgrupp i den mening som avses i tryckfrihetsförordningen.”

Angående de två första besluten har SHK kommit till slutsatsen att innehållet inte alls är av sådan beskaffenhet att det direkt kan sägas falla utanför brottsrubriceringen hets mot folkgrupp. Tvärtom är denna avvägning ytterst komplicerad. Inom ramen för den ingående granskning som en domstolsprövning erbjuder hade detta kunnat utrönas. Avseende det tredje beslutet är SHK av uppfattningen att en förundersökning dels hade kunnat klargöra om flygbladet föll inom JK:s kompetens och dels kunnat skapa ett större underlag för ett beslut i åtalsfrågan.

I ett fjärde fall har SHK funnit JK:s motivering både kort och uppseendeväckande. Beslutet avsåg uttalanden i en närradiosändning av stationen Ranga-rang som enligt anmälaren var nedsättande för azerbajdzjaner.¹³⁰

”Enligt min mening är det förhållandet att någon mera allmänt intar en hatisk attityd mot en folkgrupp inte jämställt med att hota eller uttrycka missaktning för folkgrupp på det sätt som omfattas av brottet hets mot folkgrupp. Jag anser därför att det inte finns anledning anta att något yttrandefrihetsbrott har begåtts. Förundersökning skall därför inte inledas.”

Att någon mer allmänt intar en mer hatisk attityd mot en folkgrupp är enligt SHK:s uppfattning en indikation på att hot eller missaktning skett på det sätt som omfattas av straffbestämmelsen. Utan att ta del av det aktuella radioprogrammet ansåg JK dock att det inte kunde antas att något yttrandefrihetsbrott begåtts. Enligt vår uppfattning hade en förundersökning även i detta fall kunnat klarlägga om innehållet i programmet utgjorde ett eventuellt brott och om ett åtal i förlängningen hade varit aktuellt.

I fem av de fall SHK granskat har tidigare beslut av JK kommit att påverka utgången på ett uppseendeväckande sätt. Det första exemplet rörde dels ett klistermärke som påträffades i Brunflo 1999 och som innehöll uttalanden om invandrare och dels klistermärken som påträffats på en gymnasieskola i

¹²⁸ Se ovan 5.1, referat nr 11, dnr 3144-00-30. Se bild s 24.

¹²⁹ Se ovan 5.2, referat nr 20, dnr 1491-97-30.

¹³⁰ Se ovan 5.2, referat nr 25, dnr 1448-98-31.

Trollhättan under pingsthelgen 2001. JK beslutade att inte väcka åtal eller inleda förundersökning i något av fallen. Båda dessa beslut löd:¹³¹

”Det budskap som märket förmedlar är inte entydigt. Det ligger dock nära till hands att uppfatta budskapet på så sätt att sexuella relationer mellan invandrare och svenska medborgare fördöms. Indirekt skulle budskapet därmed kunna tolkas som en kritik av invandrare. Textens och bildens innebörd kan emellertid knappast bedömas som innefattande en klar missaktning mot invandrare som grupp, åtminstone inte i den mening som avses med straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp.”

Eftersom de båda besluten avsåg olika klistermärken, med olika innehåll och avsändare, som påträffats med två års mellanrum, finner SHK dessa återkommande fyra meningar anmärkningsvärda. Visserligen är en konsekvens i rättstillämpningen eftersträvansvärd, men att kärnan i JK:s beslut kopierats på detta sätt kan enligt vår uppfattning ifrågasättas från principiell synpunkt. I övrigt är dessutom innehållet i klistermärkena av sådan art att det borde ha genomlysts individuellt vid prövning i domstol.

I två andra fall har Radio Islam fått anmälningar riktade emot sig. Det första beslutet avsåg en sändning som inkommit till JK via Radio- och TV-verket:¹³²

”Justitiekanslern har i anledning av tidigare anmälningar som föranlett en närmare granskning av den aktuella typen av program från Radio Islam fått en god uppfattning om det budskap som där förs fram. Detta har emellertid inte ansetts vara av sådant slag att förutsättningar för att inleda förundersökning har förelegat (beslut den 15 januari 1997, dnr 2535-96-31).”

Det andra beslutet upptog två anmälningar som inkommit till JK via Granskningsnämnden för Radio och TV. Anmälningarna avsåg återkommande antisemitiska uttalanden som fällts under våren 1997:¹³³

”Uppgifterna i [den ene anmälares] skrivelse torde avse ett program med likartat innehåll som jag tidigare granskat (beslut den 15 januari 1997, dnr 2535-96-31). De exempel på uttalanden som nu lämnats ger inte anledning till antagande att någon har uttryckt missaktning för någon grupp av personer på ett sådant sätt som krävs för att gärningen skulle vara straffbar som hets mot folkgrupp.”

Enligt SHK:s uppfattning kan inte tidigare uttalanden påverka bedömningen av de nu aktuella fallen på detta sätt. Om JK istället inlett förundersökning och inhämtat referensband från sändaren hade ett mer komplett beslut kunnat fattas i åtalsfrågan och eventuellt brottsliga uttalanden hade kunnat prövas i domstol.

¹³¹ Se ovan 5.1, referat nr 7, dnr 3739-99-30, se bild s 23, respektive referat nr 15, dnr 1907-01-30, se bild s 17.

¹³² Se ovan 5.2, referat nr 18, dnr 413-97-31.

¹³³ Se ovan 5.2, referat nr 18, dnr 1674-97-31.

6.3 NÅGOT OM RELIGIÖSA SKRIFTER

En av de mest grundläggande formerna av yttrandefrihet är rätten att uttrycka sin religiösa åskådning. Denna grundläggande frihet förstärks dessutom genom att rätten till religionsfrihet fastslås både i RF och i Europakonventionen.¹³⁴ Religiösa urkunder och uttalanden i form av predikningar åtnjuter därför ett mycket starkt skydd. Det är dock vanligt att religiösa texter är ålderdomliga och därför innehåller mindre lämpliga formuleringar om andra grupper.

När kriminaliseringen av hets mot folkgrupp utvidgades den 1 januari 2003 föregicks lagstiftningsärendet av en debatt kring huruvida religiösa predikningar eventuellt kunde uppfattas som hot eller missaktning mot folkgrupp, främst missaktning grundad på sexuell läggning. Debatten uppehöll sig kring vilka typer av uttalanden med religiös grund som skulle kunna falla inom det straffbara området. Regeringen uttalade följande:¹³⁵

”Att endast citera och diskutera exempelvis religiösa urkunder faller inte inom det straffbara området enligt förslaget. Det bör däremot inte – lika litet som det i dag är tillåtet att utifrån religiösa texter hota eller uttrycka missaktning för muslimer eller kristna – vara tillåtet att använda sådant material för att hota eller uttrycka missaktning för homosexuella som grupp.”

I en motion framhölls att begreppet diskutera var alldeles för vagt eftersom predikningar ofta har en normativ karaktär, det vill säga de uppmanar till ett visst levnadssätt snarare än att fungera som ett forum för diskussion.¹³⁶ Det föreslogs att det tydligt måste framgå att dylika predikosituationer skall vara straffria. Detta kommenterades på följande sätt av konstitutionsutskottet:¹³⁷

”När det gäller predikosituationer torde det, enligt utskottets mening, normalt komma att ligga utanför det straffbara området att citera religiösa urkunder och endast uppmana åhörarna till att följa urkundernas inriktning.”

SHK tolkar detta uttalande som att det står den som predikar fritt att använda passager ur religiösa skrifter, även om dessa i viss mån uttrycker missaktning. De problem som kan uppkomma i dessa fall framstår inte som oöverkomliga, eftersom ett eventuellt brott förutsätter att den som uttalat sig missaktande måste ha ett uppsåt för att kunna dömas. Hur missaktningar direkt i de religiösa skrifterna, till exempel de passager i Bibeln som fördömer homosexualitet, skall behandlas omnämns dock inte i lagstiftningsärendet. Frågan är av stor vikt, eftersom sådana missaktningar kan aktualisera tryck- eller yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp då nya upplagor ges ut.¹³⁸ Dessutom kan det inte utesluta ansvar att den formellt ansvarige för en sådan ny upplaga saknar uppsåt, eftersom detta i viss mån fingeras då tryck- eller yttrandefrihetsbrott begåtts.¹³⁹

¹³⁴ 2 kap 1 § 6 RF samt art 9 Europakonventionen.

¹³⁵ Prop 2001/02:59, s 41.

¹³⁶ Mot 2001/02:K26.

¹³⁷ Konstitutionsutskottets betänkande 2001/02:KU23, s 37.

¹³⁸ Se JK:s beslut dnr 16-03-30, nedan 6.6.

¹³⁹ Se ovan 4.3.1.3.

I ett beslut från 1998, då ett antal muslimska skrifter anmälts uttalade JK följande:¹⁴⁰

”De skrifter som översänts hit synes i anmälda delar handla om en diskussion i religiösa frågor om vad som är att anse som ’sann islam’. Vid bedömningen av om yttrandena kan utgöra hets mot folkgrupp bör poängteras att syftet med införandet av lagstiftningen om hets mot folkgrupp inte var att motverka debatt eller kritik av skilda företeelser. Uttrycket missaktning måste också tolkas med en viss försiktighet (Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 207 ff.). Alla förnedrande eller nedsättande uttalanden skall inte innefattas. För straffbarhet krävs att det är fullt klart att ett uttalande överskrider gränsen för en saklig eller vederhäftig diskussion. Jag bedömer inte utsikterna till framgång med ett åtal för hets mot folkgrupp som tillräckliga och finner därför inte anledning att inleda förundersökning.”

Enligt JK var missaktningen inte tillräckligt grov för att utgöra hets mot folkgrupp. Texten som avsågs var dock inte skriven på svenska och någon fullständig översättning har inte bifogats beslutet; endast brottstycken har översatts. Enligt SHK:s uppfattning borde en förundersökning ha inletts som kunnat ge ett komplettare beslutsunderlag. Det krävs också ett ordentligt tydliggörande av frågan huruvida eventuellt brottsliga uttryck, som det i den aktuella texten eller för den delen i andra religiösa texter, skall bedömas. Själva kärnan i denna fråga synes enligt vår mening snarast vara i vilken utsträckning man kan acceptera sådana uttryck i just en religiös text. Ett sådant tydliggörande kan endast ske genom en avgränsning i lagstiftningen, vilket inte skett, eller genom att frågan genomlysas grundligt vid en domstolsprövning. Detta hindras dock genom att JK valt att själv avsluta ärendet utan vidare åtgärd.

¹⁴⁰ Se ovan 5.2, referat nr 28, dnr 3033-98-30, 3066-98-30, 3085-98-30, 3217-98-30.

6.4 YTTRANDEFRIHETEN UTANFÖR TF OCH YGL

6.4.1 Regeringsformen, Europakonventionen och parallellinstruktionen

Den svenska yttrandefriheten grundas förutom på det särskilda regelsystem som meddelats i TF och YGL, också på regler i RF och ett antal internationella konventioner som Sverige ratificerat. De sistnämnda reglerna representeras främst av Europakonventionen som införlivats i svensk nationell rätt i sin helhet.¹⁴¹ Enligt Europakonventionen innefattar begreppet yttrandefrihet åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter utan offentlig inblandning. Vidare föreskrivs att eftersom utövandet av yttrandefriheten medför ansvar och skyldigheter, får det underkastas vissa inskränkningar. Sådana inskränkningar skall dock vara nödvändiga i ett demokratiskt samhälle. Förebyggandet av oordning eller brott uppräknas som en grund för att yttrandefriheten skall kunna inskränkas, och detta skall ske genom lag.¹⁴²

Brottet hets mot folkgrupp i den form det regleras i BrB innebär en faktisk inskränkning av yttrandefriheten i RF och Europakonventionen. Kriminaliseringen innebär att uttalanden – direkta och indirekta – som innefattar hot eller missaktning har förbjudits. Gränsen för vad som skall anses vara tillåtet utgör alltså en viktig avvägning. Hot och missaktning på grund av etnisk tillhörighet eller sexuell läggning anses dock vara av sådan karaktär att en begränsning av yttrandefriheten är motiverad. Kriminaliseringen strider därför inte mot yttrandefriheten som den regleras i RF och Europakonventionen. Vikten av att den bibehållna yttrandefriheten blir så vid som möjligt skall dock beaktas.¹⁴³

Att yttrandefrihetsintresset skall beaktas vid brott mot BrB saknar uttrycklig reglering eftersom en motsvarighet till den så kallade instruktionen i TF och YGL saknas. Tankar om att en parallellinstruktion skulle införas i BrB har dock framförts i en statlig utredning.¹⁴⁴ Förslaget avvisades med hänvisning till att en dylik instruktion, av alltför oklar och diffus karaktär, skulle motverka de legalitetskrav som måste ställas på strafflagstiftningen.¹⁴⁵ En tolkningsregel är dock med nödvändighet diffus till sin innebörd. Denna inbyggda oklarhet ansågs dock strida mot legalitetsprincipen, som innebär att straffrätten måste vara klar och tydlig till sin karaktär. Utredningen kom slutligen fram till att en uttrycklig lagregel som stadgar att yttrandefrihetsintresset skall beaktas i vanliga brottmål inte var helt enkel att konstruera. Dessutom framhölls att det även utan lagstiftning i frågan fanns stöd för att hänsyn till yttrandefriheten skall tas.¹⁴⁶

SHK är av uppfattningen att yttrandefriheten, såväl utanför som inom det specifika systemet i TF och YGL, endast kan begränsas i den mån ett starkt intresse föreligger. Regleringen av hets mot folkgrupp skall betraktas som ett uttryck för ett sådant starkt intresse, men yttrandefriheten måste likväl alltid

¹⁴¹ Se ovan 3.

¹⁴² Artikel 10 Europakonventionen.

¹⁴³ Prop 2001/02:59, s 34 f.

¹⁴⁴ Ds 1991:78.

¹⁴⁵ Ds 1991:78, s 46.

¹⁴⁶ Ds 1991:78, s 47 f.

beaktas vid tillämpningen av de regler som inskränker den. Detta framgår av den uttryckliga regleringen av yttrandefriheten både i grundlag och i de internationella konventioner som Sverige åtagit sig att följa. Den statuskillnad som råder mellan grundlag och Europakonventionen å ena sidan och vanlig lag å den andra, innebär att de förstnämnda har högre ställning i normhierarkin. Förhållandet framgår tydligt av RF, där det stadgas att lag inte får meddelas i strid med just Europakonventionen.¹⁴⁷

I sina beslut hänvisar JK ofta till instruktionen som grund för att inte inleda förundersökning eller väcka åtal. Regeln ges en mycket vid tolkning och yttrandefrihetsintresset anses ofta vara så stort att även sådana uttalanden som kan uppfattas som stötande anses falla inom gränsen för vad som är tillåtet. JK uttrycker ofta att omdömen som inte överskrider gränsen för en saklig kritik inte skall anses falla inom det straffbara området och att hänsyn skall tas till opinions- och kritikrätten.¹⁴⁸ JK har även i media uttalat att instruktionen har en återhållande effekt på tendensen att väcka åtal.¹⁴⁹

Yttrandefrihetsintresset måste dock som ovan berörts beaktas vid tillämpningen av hets mot folkgrupp även då det begås i sådan form att endast BrB är tillämplig. SHK ansluter sig härvid till slutsatserna i den ovannämnda utredningen.¹⁵⁰ För att tillämpa lagen om hets mot folkgrupp krävs att det står klart att ett yttrande innefattar missaktning eller hot. Det skall dock inte råda någon principiell skillnad mellan de olika sätt den enskilde kan välja för att framföra detta budskap. Visserligen kan man argumentera för att en stor spridning leder till att brottet i sig får ett högre straffvärde.¹⁵¹ Detta förhållande rör dock endast straffmättningsfrågan, och kan inte läggas till grund för att bestämma brottets avgränsningsområde, det vill säga vad som skall anses brottsligt eller inte. Brottet måste alltså behandlas lika, oavsett vilken lagparagraf som blir tillämplig. Det är inte önskvärt att instruktionen får den effekten att det råder diskrepans mellan de båda regleringarna.¹⁵²

6.4.2 Ramsbrodomen, NJA 2001 s 409

Yttrandefriheten utanför TF och YGL, i Europakonventionen och i RF, har varit föremål för prövning i HD endast vid ett fåtal tillfällen.¹⁵³ Det senaste avgörandet, den så kallade Ramsbrodomen, avsåg huruvida en hemsida på internet – som upprättats i syfte att föra en debatt kring finansmarknadens aktörers beteende före, under och efter bankkrisen i Sverige i slutet av 1980- och början av 1990-talet – kunde anses utgöra ett brott enligt Datalagen eller Personuppgiftslagen (PuL).¹⁵⁴

De straffstadganden som är intagna i PuL kriminaliserar vissa former av databehandling som kränker bland annat den personliga integriteten.¹⁵⁵ Dock

¹⁴⁷ 2 kap 23 § RF.

¹⁴⁸ Jfr Beckman, m fl, s 259 f.

¹⁴⁹ Röda korsets tidning Quick Response, www.quickresponse.nu, 2002-05-27. Se ovan 6.1.1.

¹⁵⁰ Ds 1991:78.

¹⁵¹ Se ovan 6.2.1.

¹⁵² Jfr SOU 1947:60, s 156.

¹⁵³ Se till exempel NJA 1985 s 893, NJA 1998 s 817 och NJA 1998 s 838.

¹⁵⁴ SFS 1973:289 respektive SFS 1998:204.

¹⁵⁵ 49 § PuL.

undantas sådan databehandling som sker för uteslutande journalistiska ändamål.¹⁵⁶ Begreppet journalistiska ändamål är hämtat direkt från det EG-direktiv som PuL är grundat på. Där föreskrivs att medlemsstaterna kan besluta om undantag från straffstadgandena endast om de är nödvändiga för att förena rätten till privatliv med reglerna om yttrandefriheten.¹⁵⁷

Med yttrandefriheten avses Europakonventionens regler, som enligt EG-rättsliga grunder skall genomsyra all lagstiftningsverksamhet.¹⁵⁸ Yttrandefriheten i Europakonventionen får alltså inskränkas av dataskyddsreglerna endast om de i konventionen uppställda förutsättningarna för en sådan begränsning är uppfyllda.

Mot bakgrund av detta kan, enligt HD, inte journalistiska ändamål anses vara något kvalitativt kriterium. Snarare har lagstiftaren endast velat ange karaktären av den bedrivna verksamheten. Några krav kan inte ställas på att den som behandlar personuppgifter skall vara en duktig journalist, utan det syftar mer på det uttrycksmedel som använts. Även enskilda medborgare som väljer att använda ett typiskt journalistiskt uttrycksmedel skall undantas från straffbestämmelsen i PuL. Detta står i överensstämmelse med det faktum att yttrandefriheten, i Europakonventionen och RF såväl som i TF och YGL, tillkommer enskilda medborgare i samma utsträckning som professionella journalister.

HD:s dom understryker förhållandet att Europakonventionens skydd för yttrandefriheten är mycket starkt. Inskränkningar i denna rätt får endast ske på vissa villkor. I Europakonventionen stadgas ett sådant legitimt intresse som kan inskränka yttrandefriheten; skyddet för den personliga integriteten.¹⁵⁹ Utanför det skyddade området faller dock uppgifter som hänför sig till en persons offentliga liv. Skydd för sådana uppgifter kan alltså inte föranleda inskränkningar i yttrandefriheten. Enligt HD skall det direktiv som PuL grundas på tolkas i överensstämmelse med Europakonventionen.

Enligt SHK:s uppfattning skall BrB:s regler tolkas och tillämpas på samma sätt; så att de harmonierar med de internationella rättsakter som Sverige åtagit sig att följa. Detta följer av den så kallade fördragskonforma lagtolkningens princip, som innebär att nationell rätt i så stor utsträckning som möjligt skall tolkas som att den överensstämmer med Sveriges konventionsåtaganden. Då Europakonventionen införlivades i svensk rätt framhölls denna princip som ett av de viktigaste medlen för tillämpning av konventionsreglerna.¹⁶⁰ Detta synsätt innebär att ett mycket starkt yttrandefrihetsintresse måste beaktas vid tillämpning av regleringen om hets mot folkgrupp även utanför TF:s och YGL:s områden. Avsaknaden av en instruktion i BrB kan inte sägas innebära att ett mindre yttrandefrihetsintresse skall beaktas. Skillnaden mellan de olika regleringarna av hets mot folkgrupp är således inte så stora eftersom ett mycket starkt yttrandefrihetsintresse skall beaktas både i fall av tryck- och yttrandefrihetsbrottet såväl som brott mot BrB.

¹⁵⁶ 7 § 2 st PuL.

¹⁵⁷ Artikel 9 Direktiv 95/46/EG.

¹⁵⁸ Artikel E.2 Fördraget om upprättande av den Europeiska Gemenskapen.

¹⁵⁹ Artikel 8 Europakonventionen.

¹⁶⁰ Prop 1993/94:117, s 36 ff.

6.5 BRISTER I DET SVENSKA SYSTEMET FÖR RASDISKRIMINERINGSBROTT

Sedan 1971 är Sverige part till FN:s Rasdiskrimineringskonvention.¹⁶¹ Där föreskrivs att medlemsstaterna skall söka hindra enskilda och organisationer som sprider propaganda som grundar sig på rasistiska tankar. Artikel 4 lyder:

”Konventionsstaterna fördömer all propaganda och alla organisationer, som grundar sig på uppfattningar eller teorier att någon ras eller persongrupp av viss hudfärg eller visst etniskt ursprung är överlägsen någon annan eller som söker rättfärdiga eller främja rashat och diskriminering i någon form, och förbinder sig att vidtaga omedelbara och konkreta åtgärder syftande till att avskaffa allt främjande eller utövande av sådan diskriminering. I detta syfte skall konventionsstaterna, med vederbörligt beaktande av de principer som omfattas av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och av de rättigheter som uttryckligen anges i artikel 5 av denna konvention, bland annat

a) som brottslig handling, straffbar enligt lag, förklara allt spridande av på rasöverlägsenhet eller rashat grundade idéer, uppmaning till rasdiskriminering, varje våldshandling eller uppmaning till sådan handling mot någon eller persongrupp av annan hudfärg eller annat etniskt ursprung och även lämnandet av stöd i någon form av rasföljelse, inklusive finansiering därav;

b) olagligförklara och förbjuda organisationer och organiserad och annan propaganda, som främjar och uppmanar till rasdiskriminering, samt förklara deltagande i dylika organisationer eller dylik verksamhet som en brottslig handling, straffbar enligt lag,

c) icke tillåta offentliga myndigheter eller offentliga institutioner, vare sig nationella eller lokala, att främja eller uppmana till rasdiskriminering.”

Den svenska linjen har varit, och är fortfarande, att konventionstexten inte skall läsas som att medlemsstaterna har en absolut plikt att lagstifta om ett förbud mot rasistiska organisationer, utan att varje stat själv skall ha rätt att bestämma vilka metoder som skall användas för att uppfylla konventionens syfte.¹⁶²

Regeringen hävdar bestämt att Sverige – trots avsaknaden av ett uttryckligt förbud – uppfyller konventionens regler, eftersom varje yttrande av rasism och främlingsfientlighet är kriminaliserat. Därigenom är lagstiftningen tillräcklig, hävdas det, för att i praktiken tvinga organisationer som främjar rasdiskriminering till passivitet och det finns inget behov av att införa ett direkt organisationsförbud.¹⁶³ Det brukar också framhållas att det finns såväl principiella som praktiska svårigheter med att införa ett organisationsförbud i svensk rätt, eftersom föreningsfriheten räknas till en av de grundläggande friheterna som stadgas i RF:s rättighetskatalog.¹⁶⁴

¹⁶¹ Se ovan 3.1.2.

¹⁶² Se Sveriges tolfte (CERD/C/280/Add.4) samt fjortonde (CERD/C/362/Add.5) rapport till FN:s rasdiskrimineringskommitté.

¹⁶³ Prop 1993/94:101, s 19.

¹⁶⁴ 2 kap 1 § p 5 RF.

RF medger dock begränsningar av föreningsfriheten i två fall:¹⁶⁵

Föreningsfriheten får begränsas endast såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

Det finns alltså en öppning i grundlagen för ett förbud mot rasistiska organisationer. Tankar på straffbestämmelser om deltagande i och stöd åt organiserad rasism har också framförts i en statlig utredning.¹⁶⁶ Förslaget syftade dock endast till att kriminalisera rasistiska organisationer som använde sig av våldsamma metoder och inte mot sammanslutningar som enbart verkade genom att sprida propaganda. Regeringen ansåg bland annat att följderna skulle kunna bli att de organisationer som enligt utredningens förslag skulle kriminaliseras fick alltför stor uppmärksamhet. På så sätt skulle de skymma sikten för hur samhällsfarlig rasismen verkligen är.¹⁶⁷ Förslaget kom inte att leda till någon förändring i lagstiftningen.

Att ett organisationsförbud skulle inkräkta alltför mycket på föreningsfriheten som den stadgas i RF och Europakonventionen kan dock diskuteras. Rasdiskrimineringskonventionen skall tolkas som att förbudet mot rasistiska organisationer är förenligt med yttrande- och föreningsfrihet. Dessa rättigheter innebär att ett särskilt ansvar att inte missbruka sina fri- och rättigheter åläggs de enskilda. CERD-kommittén har uttryckt att yttrande- eller organisationsfrihet för en enskild inte kan anses innebära en rätt att sprida rasistisk propaganda som kränker en annan enskilds rätt.¹⁶⁸ Detta förhållande stadgas också uttryckligen i Europakonventionen.¹⁶⁹ Enligt SHK:s uppfattning kan därför ett organisationsförbud, utan att komma i konflikt med grundlag, införas i BrB.

Även regeringens inställning att man anser att rasistiska organisationer överhuvudtaget inte kan handla utan att begå lagbrott bör uppmärksammas. Teoretiskt stämmer detta påstående, eftersom spridandet av rasistisk propaganda är kriminaliserat i regleringarna om hets mot folkgrupp. Konstruktionen är, enligt SHK:s uppfattning, emellertid beroende av att kriminaliseringen av hets mot folkgrupp som tryck- och yttrandefrihetsbrott används och tillämpas i större utsträckning än i dagsläget. Implementeras inte denna lagstiftning, kan inte regeringens inställning sägas vara uppfylld.

Om regleringarna av hets mot folkgrupp fungerar i praktiken har också ifrågasatts av CERD-kommittén – och av bland annat SHK och flera andra MR-organisationer – vid de tre senaste förhören med den svenska delegationen.¹⁷⁰ I den senaste av CERD-kommitténs rapporter framhålls följande:¹⁷¹

¹⁶⁵ 2 kap 14 § 2 st RF.

¹⁶⁶ SOU 1991:75.

¹⁶⁷ Prop 1993/94:101, s 23 ff.

¹⁶⁸ CERD General recommendation XV, Organized violence based on ethnic origin (Art 4): 23/03/93, 4 stycket.

¹⁶⁹ Artikel 17 Europakonventionen.

¹⁷⁰ CERD/C/304/Add.103, CERD/C/304/Add.37, CERD/C/239/Add.1. Se www.shc.se för SHK:s parallellrapport.

¹⁷¹ CERD/C/304/Add.103, 15 stycket.

”In light of article 4 of the Convention, the Committee is concerned that existing legislation does not prohibit and penalize all organizations and propaganda activities that promote or incite racial hatred and discrimination. The Committee recommends that the State Party declare illegal and prohibit any organization which promotes or incites racial discrimination.”

I sin rapport hänvisar CERD-kommittén till sina allmänna rekommendationer. Dessa har utfärdats i syfte att närmare precisera vilka lagstiftningsåtgärder som lämpligen skall vidtas av medlemsstaterna för att kraven i konventionen skall anses uppfyllda. Enligt rekommendationerna skall reglerna i artikel 4 – även ett uttryckligt förbud mot bildande eller deltagande i rasistiska organisationer – anses vara obligatoriska.¹⁷² En medlemsstat som ratificerat konventionen måste alltså ovillkorligen följa dessa regler. Den enda möjlighet att undslippa en ovillkorlig tillämpning av reglerna är att reservera sig vid underskrift av konventionen. Sverige har dock inte reserverat sig mot artikel 4. Konventionsreglerna innebär därför att Sverige åtagit sig att kriminalisera bildande, deltagande eller stödjande av organisationer som grundar sig på uppfattningar eller teorier att någon ras är överlägsen någon annan.

CERD-kommittén har också anmält ett antal skrifter som innehöll rasistisk propaganda.¹⁷³ Skrifterna var dock inte tryckta och följaktligen låg det inte inom JK:s kompetensområde att vidare utreda eventuell brottslighet.

SHK har vid sin granskning kommit till slutsatsen att regleringen av tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp inte fungerar tillfredsställande. Som ovan visats bidrar många faktorer till att beivrandet av hets mot folkgrupp är svårbemästrat; starka yttrandefrihetsrättsliga traditioner likväl som brister i lagstiftningen och dess tillämpning. Den svenska regeringens inställning – att konventionens regler efterlevs genom kriminaliserandet av hets mot folkgrupp – kan enligt vår uppfattning inte anses uppfyllt avseende det tryck- och yttrandefrihetsrättsliga området.

¹⁷² CERD General recommendation XV, Organized violence based on ethnic origin (Art 4): 23/03/93, 2 stycket.

¹⁷³ Se ovan 5.3, referat nr 41, dnr 2314-98-30.

6.6 AVSLUTANDE SYNPUNKTER

Utbildande av praxis

En av de grundläggande garantierna i en rättsstat är att enskilda skall kunna få frågor av särskild betydelse prövade inför en opartisk och oavhängig domstol. Förhållandet regleras både i RF och i internationella konventioner.¹⁷⁴ Domstolarnas avgöranden kan sägas fylla ut luckor i lagstiftningen och på så vis ge svar vid oklarheter och tolkningsfrågor. Domstolsavgöranden har så kallat prejudikatvärde. Oftast tillmäts endast den högsta instansens avgöranden sådant värde, i brottmål Högsta Domstolen. I vissa fall kan dock hovrättsavgöranden ge viss vägledning, men de tillmäts inte lika stor dignitet.

Trots att tryck- och yttrandefriheten är ett område med många svåra tolkningsfrågor finns mycket liten vägledning att finna i praxis. Detta beror på att mycket få åtal generellt väcks gällande dessa brott. SHK har funnit att detta beror på flera olika mekanismer i det särskilda grundlagsstadgade systemet. Den så kallade instruktionen i TF och YGL och JK:s exklusivitet som åklagare är två av dessa. I de förarbeten som SHK granskat har instruktionens inverkan på JK:s åtalspraxis bland annat kommenterats på följande sätt:¹⁷⁵

”En annan förklaring till att JK väcker så få åtal för hets mot folkgrupp torde vara den tidigare nämnda (avsnitt 17.3.2) särskilda regel (den s.k. instruktionen) som återges i 1 kap. 4 § TF och 1 kap. 5 § YGL och som värnar tryck- och yttrandefriheternas princip. Instruktionen ger JK möjlighet att låta bli att åtala i större utsträckning än en allmän åklagare kan. Att JK utnyttjar denna möjlighet framgår av flera beslut och har också bekräftats av uppgifter som JK har lämnat till oss.”

Enligt vår mening ges JK enligt detta synsätt en mycket stor frihet att göra övervägningar om vad som skall åtalas eller inte. Det kan inte anses tillfredsställande att åtalsfrågan i fall av vad som betraktas som ett kriminellt beteende riktat mot det allmänna i så stor utsträckning blir föremål för en lämplighetsbedömning. Vid bedömning av brottet hets mot folkgrupp skall – oavsett om brottet begås i tryckt skrift, teknisk upptagning eller på ett sådant sätt att BrB blir tillämplig – yttrandefrihetsintresset vägas in. Kan ett sådant starkt objektiva intresse anses framgå vid en bedömning av skriftens egentliga syfte, det vill säga av skriften som helhet, skall vissa i och för sig olämpliga uttryck anses lagliga. Det skall dock röra sig om en faktisk bedömning av ett objektiva yttrandefrihetsintresse. Finns ett sådant kan instruktionen, eller de allmänna rättsprinciper som styr tillämpningen av BrB, leda till att även ett mindre lämpligt uttrycksätt skall bedömas som lagenligt. Med denna tolkning av rättsreglerna kan instruktionen inte sägas vara en möjlighet för JK att underlåta att väcka åtal i större utsträckning än allmän åklagare.

¹⁷⁴ 11 kap RF samt exempelvis Europakonventionen Artikel 6.

¹⁷⁵ SOU 2000:88, s 198. Se ovan 6.2.5 om preskription.

JK:s roll som exklusiv åklagare

JK:s exklusivitet som åklagare i mål om tryck- och yttrandefrihetsbrott är enligt SHK:s uppfattning en annan bidragande orsak till att åtal väcks i, vad som är vår mening, alltför få fall. Innan 1978 utövades tillsynen över yttrandefriheten av justitieministern och JK fungerade som åklagare.¹⁷⁶ Sedan lagändringen tillkommer både tillsyns- och åklagarrollen JK. Denna ordning har varit under debatt i statliga utredningar ett flertal gånger sedan dess.¹⁷⁷ Dessa utredningar har dock haft som utgångspunkt att JK skall fungera som åklagare i tryck- och yttrandefrihetsmål och följaktligen inte funnit skäl att ifrågasätta denna ordning.¹⁷⁸ Senast behandlades frågan av 1991 års JK-utredning, som kom fram till följande:¹⁷⁹

”Att föra över åtalsfrågan till allmän åklagare innebär att de allmänna reglerna om förundersökning och åtal skulle bli tillämpliga om ej särskilda bestämmelser meddelades. Det skulle kunna innebära en viss risk för att åklagarna kommer att utveckla en alltför sträng åtalspraxis i mål som rör politiska förhållanden och därigenom lägga en hämsko på det fria ordet.

I den s.k. instruktionen i 1 kap 4 § TF slås fast att den som dömer i tryckfrihetsmål skall se till syftet mer än till ordalagen. Stadgandet understryker vikten av att uppmärksamma framställningens egentliga syfte. Med hänsyn härtill och till att det rör sig om grundlagsreglerad brottslighet förefaller det dessutom lämpligare att åtalsfrågan ankommer på ett centralt statsorgan än på den reguljära åklagarorganisationen. Yttrandefrihetens regelverk innefattar en utomordentligt sofistikerad avvägning mellan olika motstående intressen av allmän och enskild karaktär. Att beivra överträdelse av reglerna måste ses som en uppgift i sig; att hävda avvägningens överhöghet, oavsett vilket intresse som kränkts. Det är en fördel att en instans – JK – sköter bevakningen av att denna avvägning respekteras och detta utgör grundtanken i att ha JK som exklusiv åklagare.”

Även här ses instruktionen som ett betydande instrument för JK att inte väcka åtal i tveksamma fall. Allmän åklagare anses, i avsaknad av sådant uttryckligt lagstöd, inte kunna avväga mellan yttrandefriheten och vad annat intresse som må ha kränkts. Risken anses överhängande att en alltför sträng åtalspraxis skulle utbildas om tryck- och yttrandefrihetsbrotten handlades av dessa.

Enligt SHK:s uppfattning bör istället brott mot den konstitutionsbundna yttrandefriheten, som är så starkt förknippad med demokratiska grundsatsar, i så stor utsträckning som möjligt bli föremål för en offentlig, oberoende prövning i ett kontradiktoriskt domstolsförfarande där argumenten kan bli allsidigt belysta. En rikhaltig domstolspraxis skulle enligt vårt synsätt bidra till att skyddet för det fria ordet stärks och att uttryck för främlingsfientliga strömningar ges mindre utrymme. Med en tydligare praxis skulle värdet av den ”avvägningens överhöghet”

¹⁷⁶ Se ovan 4.4.1.

¹⁷⁷ Se bland annat SOU 1979:49.

¹⁷⁸ Se SOU 1983:70, s 208 f.

¹⁷⁹ SOU 1993:37, s 201.

som omtalas ovan inte minska, utan istället skulle denna avvägning bli mycket mer förutsebar. Enligt vår mening är rättssäkerheten i fara om denna avvägning i allt för stor utsträckning tillåts göras i diskretionära bedömningar av en myndighet vars beslut inte kan överklagas. Grundlagarnas lagtext bör utfyllas av domstolarnas väl underbyggda argumentation, inte av JK:s kortfattade beslut.¹⁸⁰ Svåra principfrågor, som uppstår såväl vid tolkning av gällande rätt som vid införande av nya begrepp i lagstiftningen, skall tåla att genomlysas och granskas ur alla upptänkliga infallsvinklar, något som endast kan ske genom prövning i domstol.

För att belysa detta vill SHK uppmärksamma ett aktuellt fall. Den 1 januari 2003 utvidgades straffstadgandet om hets mot folkgrupp till att även omfatta hot eller missaktning på grund av sexuell läggning. Denna fråga fick direkt aktualitet vid införandet av den nya regeln, då Bibeln anmäldes till JK. Anmälan avsåg Bibeln i allmänhet och inte en specifikt ny upplaga. Motiveringen att inte väcka åtal löd:¹⁸¹

”Men uttalandena måste ses i sitt sammanhang och i dagens perspektiv. Uttalandena är gjorda i en helt annan tidsålder. Att de efter århundraden finns kvar i dag i den samling texter som Bibeln utgör kan inte anses innefatta något brott. Det skulle kunna utgöra hets mot homosexuella om uttalandena i dag lyftes fram och uttryckligen åberopades på ett nedvärderande sätt mot ett homosexuellt leverne. Men redan den omständigheten att uttalandena existerar i Bibeln kan inte utgöra något sådant hot eller något sådant uttryck för missaktning som gör dem brottsliga.”

De delar av Bibeln som avsågs i anmälan kan dock inte enligt SHK:s uppfattning klart sägas falla utanför det brottsliga området i den nya regeln. Lagstiftaren valde dock att inte närmare kommentera problematiken med missaktande uttryck i religiösa texter i förarbetena. Det kan därför tänkas att lagstiftaren valt att överlämna åt domstolarna att fastställa hur detta problem skall lösas. SHK invänder därför mot att JK väljer att avgöra frågor som denna själv, istället för att låta en domstol, som givits rollen att agera rättsskapande då oklarheter råder, ta ställning. Detta kommenteras till viss del i själva beslutet:

”Kan det av andra skäl vara olämpligt att Justitiekanslern ger ett förhandsbesked av detta slag? Ett sådant skäl kan vara att beskedet riskerar att bli för onyanserat och kanske visar sig inte hålla när det senare blir fråga om prövning av en utgiven skrift. Ett annat skäl kan vara att ett sådant förhandsbesked i ett visst fall inte är angeläget och kanske därtill inrymmer besvärliga bedömningar, varför det tar resurser i onödan. Båda dessa skäl är dock sådana att de kan neutraliseras genom att förhandsbesked lämnas enbart i säkra fall eller när det annars finns övervägande argument för.

Till förmån för att Justitiekanslern i vissa fall klargör sin uppfattning talar den omständigheten att det annars kan råda osäkerhet, en osäkerhet som kan orsaka besvär och obehag och ibland rentav hämma utgivningen av tryckta skrifter. Ett

¹⁸⁰ Se ovan 6.2.9.

¹⁸¹ JK:s beslut dnr 16-03-30.

annat argument är att Justitiekanslern själv och hans medarbetare normalt bör kunna lämna bidrag i debatt och information kring tryck- och yttrandefrihetsrättsliga frågor. När en ståndpunkt har uttalats i sådana sammanhang är det ofta lämpligt att ett motsvarande besked lämnas även officiellt. Riksdagens konstitutionsutskott får vidare anses ha gett stöd för att Justitiekanslern i vissa fall ger till känna sin uppfattning i förväg, bl.a. genom en riktad hemställan om Justitiekanslerns yttrande i just det aktuella lagstiftningsärendet.”

Att lämna ett förhandsbesked innebär att myndigheten i fråga binder sig vid en bedömning som kan komma att tas upp senare. Härmed har alltså JK bundit sig vid uppfattningen att Bibeln inte kan straffas för hets mot folkgrupp snarare än att lämna bidrag till debatten. Enligt SHK bör detta förhållande istället fastställas antingen av lagstiftaren då lagen stiftas eller i praxis vid en domstolsprövning. Eftersom lagstiftaren valt att inte uppmärksamma denna problematik anser vi att detta är en fråga för domstol. Huruvida en fällande dom skulle ha meddelats kan vi självklart inte ta ställning till. Vi anser dock att det inte kan anses lagenligt att ett beslut av en åklagare vinner status av vägledande praxis för rättstillämpningen.

Slutligen vill SHK uppmärksamma att det föreligger ett principiellt problem med den exklusiva åklagarrollen. JK tillsätts av regeringen och fungerar som dess företrädare i bland annat skadeståndsmål. Dessutom utövar JK tillsyn över statliga myndigheter, dess tjänstemän samt andra myndighetsutövare.¹⁸² Domstolarna, såväl Högsta Domstolen som Regeringsrätten, står alltså under JK:s tillsyn.¹⁸³ Enligt SHK:s uppfattning kan det ifrågasättas om en regeringstillsatt tjänsteman, som dessutom utövar ett administrativt kontrollansvar, verkligen är bäst lämpad att agera åklagare i tryck- och yttrandefrihetsmål. Konstruktionen innebär att JK:s roller som kontrollinstitution och åklagare blandas samman på ett sätt som inte kan anses värdigt ett demokratiskt samhällssystem.

Jurysystemet

Enligt SHK:s uppfattning hindrar även jurysystemet utbildandet av en tydlig yttrandefrihetsrättslig praxis.¹⁸⁴ Jurysystemet kan enligt vår mening kritiseras på tre punkter.

Den första är att juryns dom är anonym. Jurymedlemmarna har tystnadsplikt och är därigenom förbjudna att yppa hur de själva, eller resten av juryn, röstat. De är förhindrade att motivera närmare hur de kommit fram till sitt domslut, utan endast besvara frågan om tryck- eller yttrandefrihetsbrott begåtts med ja eller nej. Ett friande jurybeslut är bindande medan ett fällande skall prövas av rätten. Grundprincipen för domstolsprövningen är dock att rätten noggrant redovisar de överväganden som legat till grund för beslutet. Detta skall innebära en garanti dels för den enskilde att kunna få frågan överprövad och dels för rättssystemet att domar och beslut inte grundas på argument som saknar legal grund. Juryns anonyma beslut saknar dessa garantier. Mot bakgrund av detta kan ett beslut av en

¹⁸² 3 § Förordning (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern.

¹⁸³ 1-3 §§ Lag (1975:1339) om justitiekanslerns tillsyn samt SOU 1993:37, s 144.

¹⁸⁴ Se ovan 4.4.2.

jury gå rakt emot tydlig lag och istället vila på helt andra grunder, utan att detta kan kontrolleras i efterhand.¹⁸⁵

Det andra argumentet mot tryck- och yttrandefrihetsjuryn är att dess beslut inte går att överklaga. Överklagandet är en av de allra viktigaste rättssäkerhetsgarantierna. Att ett friande jurybeslut inte kan överprövas beror till stor del på att juryn främst ses som ett skydd mot staten för den enskilde som åtalats för tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Förhållandet kan dock vara det omvända, särskilt i de fall där enskilt åtal kan föras. Eftersom juryn tillsätts på politisk väg kan dessa sympatier spela in i bedömningen av starkt politiserade frågor, något som också hänt i praktiken.¹⁸⁶ Detta kan ifrågasättas ur båda parter synvinkel, vars intressen bör tillmätas vikt ur rättssäkerhetsperspektiv; den tilltalade skall inte straffas på alltför lösa grunder och den kränkta skall få möjlighet till upprättelse. Lagstiftaren har dock anfört ståndpunkten att den senares intresse bäst tas till vara vid utformningen av reglerna om juryns tillsättning.¹⁸⁷ SHK anser dock att detta argument förutsätter att jurysystemet på ett tillräckligt rättssäkert sätt tillgodoser båda parter. Mot bakgrund av Holm-fallet och annan praxis från Europadomstolen har vi kommit till slutsatsen att en politiskt tillsatt jury inte till fullo kan anses garantera att inget annat än vad som framställs vid huvudförhandlingen kan komma att påverka domslutet. Enligt lagstiftaren är dock inte heller detta ett problem. Detta kommenterades på följande sätt:¹⁸⁸

”Mot dylika val har riktats den anmärkningen, att de kunna medföra en icke önskvärd politisering av valet. Ehuru dessa förhållanden icke äro helt ogrundade, kan man dock, liksom justitieombudsmannen i yttrandet över 1912 års betänkande, framhålla att betydelsen därav överdrivits. Även i sådana fall då vid valet politiska synpunkter icke kunna anses ha varit utslutna, torde den erfarenheten vara allmänt bekräftad, att de valda i sin domaruppgift snart bortse från sin politiska inställning. Ett korrektiv mot juryns maktmissbruk är ock att söka i den befogenhet, som enligt de sakkunnigas mening bör tilläggas domstolen, att ompröva juryns fällande utlåtanden.”

Tilliten till jurymedlemmen, som tillsatts på politisk väg och som inte öppet behöver redovisa sitt domslut, sätts enligt vår mening allt för högt. SHK menar att den ”allmänna erfarenheten” att jurymedlemmarna lägger sina politiska värderingar åt sidan i sin roll som domare är omöjligt att belägga, eftersom domslutet är anonymt. Juryn vilar snarare på moraliska överväganden och tradition än juridisk grund. Ett anonymt jurybeslut, som friar ett uttalande i en svårtolkad och viktig fråga, kan inte heller sägas fastställa rättsprinciper; det finns ju inga domskäl som kan vägleda i senare frågor av samma typ och en annan jury kan komma till en annan ståndpunkt vid ett senare tillfälle. Detta problem har debatterats ingående ända sedan juryns införande 1812. Ett kritiskt uttalande från 1828 års riksdag lyder som följer:¹⁸⁹

¹⁸⁵ Jfr Prop 1948:230, s 67 som närmare citerats ovan under 4.4.2.3.

¹⁸⁶ Se om Holm-fallet ovan 4.4.2.4.

¹⁸⁷ SOU 1947:60, s 188.

¹⁸⁸ SOU 1947:60, s 194.

¹⁸⁹ Ridderskapets och Adelsns protokoll 1828-30 nr 58, s 303.

”En bland de första garantierna för lagens rättvisa tillämpning torde onekligen ligga i möjligheten att i en högre instans vinna rättelse uti en dom, som kan vara felaktig, därför att den fälles av människor och icke av den eviga rättvisan. Hela vår rättegångsordning visar den vikt, som lagstiftaren fäst vid detta beneficium juris; och antingen rättegången föres emellan tvenne enskilda eller emellan allmän åklagare och enskild svarande läser det vara ovedersägligt, att en fortsatt prövning i flera instanser måste bidraga till befrämjandet av rättvisa domslut. Denna dyrbara rättighet att söka ändring äger ej, och kan ej, äga rum, då domen är fälld av en jury, ty samvetets dolda prövning kan ej underkastas en överdomares ytterligare skärskådande...”

Som en direkt följd av juryns anonyma beslut och bristen på möjlighet att överklaga friande utslag blir resultat av rättegången i tryck- och yttrandefrihetsmål mycket svår, för att inte säga omöjlig, att förutse. Juryns oavhängighet till tidigare praxis bidrar till att olika juryammansättningar i olika delar av landet saknar vägledning och således kan komma att döma olika i liknande mål. Rättegången i tryck- och yttrandefrihetsmål kan därför bli rent chansartad; inte ens JK kan förutse hur en jury skall döma då tidigare beslut att fria inte motiverats.¹⁹⁰ Detta medför även brister i förutsebarheten ur en annan synvinkel, nämligen att tryck- och yttrandefrihetsbrott kan komma att bedömas annorlunda än handlingar som faller under BrB:s tillämpningsområde. Detta har kommenterats på följande sätt:¹⁹¹

”Någon för hela riket enhetlig och samlande rättstillämpning i tryckfrihetsmål kan omöjligen åstadkommas... Men man har att räkna med en oenhetlig rättstillämpning också på annat sätt. Eftersom juryn i mål om tryckt skrifts brottslighet har att tillämpa samma stadgande i strafflagen, som utgöra rättesnöre för de allmänna domstolarna vid den vanliga straffrättskipningen, föreligger stor risk, att likartade fall blir bedömda på skilda sätt allteftersom brottet blivit begånget genom tryckt skrift eller på annat sätt”

Att tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp prövas i domstol med medverkan av jury kan alltså komma att resultera i en stor diskrepans mellan det vanliga brottet och tryck- och yttrandefrihetsbrottet. Detta kan inte, enligt SHK:s uppfattning, anses önskvärt från principiell yttrandefrihetsrättslig synpunkt.¹⁹²

¹⁹⁰ Jfr Ds Ju 1980:5, s 185.

¹⁹¹ Prop 1948:230, s 68 f.

¹⁹² Jfr SOU 1947:60, s 156.

Klistermärken, se kapitel 5, referat 32, sidan 64.

“Justitiekanslern har emellertid i ett ärende år 1999 prövat bl.a. ett klistermärke med en hakkorsymbol och texten “WHITE POWER” (se JK:s dnr 3214-99-30).”

”Även om dessa klistermärken inte är identiska med de som förekommer i detta ärende visar dock nämnda förhållanden att klistermärken av motsvarande slag har varit i omlopp under ett antal år. Det är mot denna bakgrund troligt att preskription redan har inträtt.”

(Justitiekanslerns beslut, dnr 2735-01-30)

7 Rekommendationer

I detta kapitel lämnar SHK fyra rekommendationer som riktar sig till JK och lagstiftaren. Rekommendationerna grundar sig på de frågor som uppmärksammats ovan och för en närmare analys hänvisas till kapitel 6.

- **Justitiekanslern bör lämna fler fall av tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp till prövning i domstol.**

I kapitel 5 har SHK redovisat en översikt över åtal JK väckt under perioden 1997-2001. Jämfört med allmän åklagares beslut angående hets mot folkgrupp under samma period väcker JK åtal i långt mindre utsträckning. Den vägledning som står att finna i tidigare avkunnade domar är därför mycket liten. Avsaknaden av domar har, enligt SHK:s uppfattning, kommit att innebära att det råder en skillnad mellan brottsbalksbrottet och tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp.

Bristen på väckta åtal, som i förlängningen leder till att inga vägledande domslut fattas, har starkt bidragit till att reglerna i grundlag och BrB vuxit isär och kommit att få olika betydelse i sin faktiska tillämpning. Detta är något som inte avsågs vid reglernas införande. I det nuvarande systemet krävs därför enligt vår uppfattning en större aktivitet hos JK för att en tydligare praxis skall kunna utvecklas.

- **En oberoende och förutsättningslös utredning bör klargöra huruvida den nuvarande processordningen i mål om tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp skall kvarstå.**

SHK har i sin granskning kommit till slutsatsen att ordningen med en exklusiv åklagare i vissa fall hindrar rättsväsendet att agera effektivt. Vi har i en rad fall ovan visat att kompetensfördelningen mellan allmän åklagare och JK i praktiken är oklar och därigenom hindrar rättsväsendets insatser. Det bör också utredas om de principiella problem som är behäftade med JK:s roll som åklagare och institution kan lösas. Det är enligt vår uppfattning svårt att förena JK:s kontrollansvar över domstolarna med att denne också agerar åklagare i tryck- och yttrandefrihetsmål.

Juryn har en avgörande roll i mål om tryck- och yttrandefrihetsbrott. En juryledamot behöver inte motivera sitt beslut och är dessutom förhindrad att yppa vad denne, eller de andra ledamöterna, beslutat. Endast majoritetens beslut redovisas. Ett friande jurybeslut kan heller inte överklagas. På grund av detta är det mycket svårt att finna vägledning i de fall juryn friat. SHK har kommit till

slutsatsen att också jurysystemet hindrar att en tydligare praxis bildas. Det bör därför utredas om tryck- och yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp även i fortsättningen skall prövas under medverkan av en jury.

- **En oberoende utredning bör klargöra på vilket sätt svensk rätt bäst bringas i överensstämmelse med reglerna i FN:s Rasdiskrimineringskonvention.**

Att få fall av hets mot folkgrupp som tryck- och yttrandefrihetsbrott prövas av domstol får till direkt följd att det svenska rättssystemet inte uppfyller de krav som ställs i FN:s Rasdiskrimineringskonvention.

Regeringens inställning, att konventionens regler uppfylls genom att kriminaliseringen av hets mot folkgrupp förbjuder rasistisk propaganda, förutsätter att lagen om hets mot folkgrupp implementeras på ett effektivare sätt än i dagsläget. Utan en effektivt tillämpad kriminalisering kan inte denna konstruktion sägas bära upp regler och målsättningar i Rasdiskrimineringskonventionen.

Mot bakgrund av att lagen om hets mot folkgrupp inte fungerar på det sätt som regeringen gör gällande bör utredningen klargöra hur konventionens krav på ett organisationsförbud bör behandlas. SHK har dock valt att inte ta ställning till om ett organisationsförbud är lämpligt.

- **Preskriptionstiderna för hets mot folkgrupp i TF och YGL bör ändras såtillvida att de överensstämmer med de allmänna preskriptionsreglerna i BrB.**

De argument som vanligen framförs för att hålla preskriptionstiderna för tryck- och yttrandefrihetsbrott korta är enligt vår mening grundade i den ordning som gällde före 1978. Sedan reglerna om inlämnande av pliktexemplar upphävdes finns dock inte längre något principiellt bärande skäl att hålla preskriptionstiderna korta.

Ett skäl som brukar anföras för en ordning med korta preskriptionstider är att ett uttalande som fällt i en het debattsituation kan komma att bedömas annorlunda om lång tid får löpa innan eventuell rättslig prövning kommer till stånd.

Enligt SHK:s uppfattning kan detta argument ifrågasättas. Vi anser att en vunnit distans till ett eventuellt tryck- eller yttrandefrihetsbrott kan gagna såväl rättssystemets möjlighet till insatser som den tilltalades rätt till en rättvis domstolsprövning. En debatt som fortfarande pågår kan hindra att en objektiv prövning kommer till stånd. Längre preskriptionstider stärker enligt vår uppfattning det fria ordet och stimulerar utgivningen av tryckta skrifter och tekniska upptagningar.

8 Källor

Praxis:

Europadomstolen:

Holm ./. Sverige mål nr 44/1992/389/467

Högsta Domstolen:

NJA 1978 s 3

NJA 1982 s 128

NJA 1985 s 893

NJA 1988 s 118

NJA 1996 s 577

NJA 1998 s 817

NJA 1998 s 838

NJA 2000 s 355

NJA 2001 s 409

Hovrätt:

RH 2000:72

Göta HovR:s dom, mål nr B 1442/95

Göta Hovrätts beslut, mål nr Ö 845-99

Tingsrätt:

Stockholms Tingsrätts dom, mål nr B7655-00

Växjö tingsrätts dom, mål nr B892-02

JK:

Anmälningar och beslut avseende hets mot folkgrupp som inkommit till JK 1997-2001.

JK:s beslut dnr 16-03-30

”Promemoria angående kompetensfördelningen mellan Justitiekanslern samt polis och åklagare vid misstankar om otillåtna yttranden m.m.”

Justitiekanslerns dnr 1139-98-19.

Riksdagstryck:

Propositioner och skrivelser:

- Prop 1948:230 "Förslag till tryckfrihetsförordning"
Prop 1970:87 "Angående godkännande av konvention om avskaffande av rasdiskriminering m.m."
Prop 1981/82:41 "Om förundersökningsbegränsningar m.m."
Prop 1984/85:3 "Om åtalsunderlåtelse"
Prop 1984/85:100 "Budgetproposition för 1985"
Prop 1986/87:151 "Förslag om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m."
Prop 1993/94:101 "Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet"
Prop 1993/94:117 "Inkopporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor"
Prop 1994/95:23 "Ett effektivare brottmålsförfarande"
Prop 1997/98:43 "Tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämpning – barnpornografifrågan m.m."
Prop 2000/01:92 "7 kap Rättegångsbalken"
Prop 2001/02:59 "Hets mot folkgrupp, m.m."
Prop 2001/02:74 "Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet"
Skr 2000/2001:59 "En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering"

Betänkanden:

- "Betänkande med förslag till Tryckfrihetsordning", Stockholm, 1912
SOU 1944:69 "Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten"
SOU 1947:60 "Förslag till tryckfrihetsförordning. 1944 års tryckfrihetssakkunniga"
SOU 1968:68 "Lagstiftning mot rasdiskriminering"
SOU 1979:49 "Grundlagskyddad yttrandefrihet"
SOU 1981:38 "Om hets mot folkgrupp"
SOU 1983:70 "Värna yttrandefriheten"
SOU 1991:75 "Organiserad rasism"
SOU 1993:37 "Justitiekanslern – En översyn av JK:s arbetsuppgifter m.m."
SOU 1997:49 "Grundlagskydd för nya medier"
SOU 2000:88 "Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd"
SOU 2001:28 "Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet – Utvidgat grundlagskydd och andra frågor om tryck- och yttrandefrihet"

Departementsserien:

- Ds 1991:78 "Parallellinstruktionen – Om tillgodoseendet av yttrandefrihetsintresset i vanliga brottmål"
Ds 1998:35 "Rasistiskt och främlingsfientligt våld"

Övrigt Riksdagstryck:

Ridderskapets och Adelsns protokoll 1828-30 nr 58
Motion 2001/02:K26
Konstitutionsutskottets betänkande 2001/02:KU23
Protokoll Ju2002/9262/LED

Doktrin:

Alexanderson, Nils, *Svensk tryckfrihet*, 1 uppl., Studentföreningen Verdandi, Bokförlaget Prisma, Uppsala, 1950

Axberger, Hans-Gunnar, *Tryckfrihetens gränser*, 1 uppl., Liber Förlag, Stockholm, 1984

Axberger, Hans- Gunnar, m fl, *”Om våra rättigheter III, Antologi utgiven av Rättsfonden”*, 1 uppl., Norstedts, Stockholm, 1987

Beckman, Nils m.fl., *Kommentar till Brottsbalken II – brotten mot allmänheten och staten mm*, 6 uppl, Norstedts, Stockholm, 1990

Diesen, Christian m.fl., *Förundersökning*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 1999

Fahlbeck, Erik, *Tryckfrihetsrätt*, 2 uppl., P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1954

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, 4 uppl, Juristförlaget, Stockholm, 1996

Strömberg, Håkan, *Tryckfrihetsrätt*, 13 uppl, Studentlitteratur, Lund, 1999

Vallinder, Torbjörn, *Nio edsvurna män – jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000*, 1 uppl., Carlsson Bokförlag, Stockholm, 2000

Övrigt:

Advokatsamfundets remissvar till SOU 2001:28
Europarådets Parlamentariska Församlings rekommendation 1543(2001)
Riksåklagarens handlingsprogram, (12-punktsprogrammet) Insatser för att bekämpa brott med rasistiska eller främlingsfientliga motiv, RÅ:s beslut 1999-12-15

FN:s rasdiskrimineringskommitté:

CERD/C/280/Add.4

CERD/C/362/Add.5

CERD/C/304/Add.103

CERD/C/304/Add.37

CERD/C/239/Add.1

CERD General recommendation XV, Organized violence based on ethnic origin
(Art 4): 23/03/93

Rapporter:

"Hatbrott – En uppföljning av rättsväsendets insatser", BRÅ-rapport 2002:9

*"Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot m m, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati m m bland skolelever",
Centrum för Invandringsforskning (CEIFO) Stockholms Universitet, 1997*

"Vit makt-musik", BRÅ-rapport 1999:10

Artiklar:

Röda korsets tidning Quick response, www.quickresponse.nu, 2002-05-27